

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΤΜΗΜΑΤΑ

ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΟΛΕΜΟΥ

Διπλωματική Εργασία

«ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥΣ ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΙΡΟ: ΟΙ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΛΙΒΥΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΙΘΙΟΠΙΑΣ»

Του

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ

Επιβλέπων Καθηγητής: **ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ**

Νοέμβριος 2019

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία.

Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Αντώνιος Παναγόπουλος

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΣΥΝΟΨΗ

Η Αίγυπτος αποτελεί μια από τις παλαιότερες οντότητες στο διεθνές γίγνεσθαι. Οι εξελίξεις τόσο στην ίδια όσο και στην ευρύτερη περιοχή έχουν διαμορφώσει μια νέα πραγματικότητα, όπου οι προκλήσεις για την ασφάλεια της χώρας μετατοπίζονται και μεταλλάσσονται, απαιτώντας αναπροσαρμογή του τρόπου αντιμετώπισης. Στην παρούσα εργασία, μέσα από την επισήμανση των βασικών προκλήσεων ασφαλείας για την Αίγυπτο απομονώνονται και εξετάζονται η διαχείριση από τη χώρα της διαρκούς κρίσης στη γειτονική Λιβύη και η αντιμετώπιση της πρόκλησης αμφισβήτησης της αιγυπτιακής ηγεμονίας από την Αιθιοπία, μέσω της ανέγερσης του Μεγάλου Φράγματος για την Αναγέννηση της Αιθιοπίας.

Αναλύοντας τη στάση της Αιγύπτου έναντι της κατάστασης στη Λιβύη αναγνωρίζονται τα συγκεκριμένα συμφέροντα και επιδιώξεις της χώρας, η σχέση με άλλους εξωτερικούς δρώντες και αναδεικνύεται η δυσπόστατη θέση του Καΐρου με την ταυτόχρονη υποστήριξη τόσο των διεθνών προσπαθειών για εγκαθίδρυση νόμιμης κυβέρνησης όσο και του στρατηγού Χάφταρ. Στην περίπτωση της Αιθιοπίας αναλύεται η μεταστροφή στην καθιερωμένη προσέγγιση του θέματος των υδάτων του Νείλου, από αυτή της εδραιωμένης κυριαρχίας στον έλεγχο και εκμετάλλευση με τις υπόλοιπες χώρες. Ακολουθώντας την αναγνώριση των μεταβολών στις δυνατότητες, προοπτικές, φιλοδοξίες και επιδιώξεις των δρώντων στην περιοχή, υποστηρίζεται ότι το Κάιρο ακολουθεί πλέον μια πλήρως ρεαλιστική πολιτική, χρησιμοποιώντας διαφορετικές μορφές ισχύος σε διαφορετικά περιβάλλοντα για να επιτύχει συγκεκριμένους, μετρήσιμους, στόχους, απαλλαγμένη από τις ιδεοληψίες που χαρακτήρισαν το πρόσφατο παρελθόν της.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΓΕΝΙΚΑ.....	1
ΣΚΟΠΟΣ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΑΙΓΥΠΤΟΣ.....	4
ΙΣΤΟΡΙΑ.....	4
ΗΓΕΤΙΔΑ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ.....	5
ΘΡΗΣΚΕΙΑ.....	7
ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ.....	11
ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΚΡΗΞΗ.....	11
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.....	13
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΤΗΡΙΞΗ.....	15
ΥΔΑΤΙΝΟΙ ΠΟΡΟΙ.....	16
ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ.....	18
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗ ΛΙΒΥΗ.....	21
Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ.....	23
ΟΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ.....	27
Η ΑΙΓΥΠΤΟΣ ΣΤΗ ΛΙΒΥΗ.....	32
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΤΟ GRANDE THIOPIAN RENAISSANCE DAM.....	41
Η ΑΙΓΥΠΤΟΣ ΤΟΥ ΝΕΙΛΟΥ.....	41
Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΥΔΑΤΩΝ.....	46
NILE BASIN INITIATIVE.....	50

Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ	54
ΝΕΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	57
Η ΑΠΟΔΟΧΗ	63
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑΣ.....	67
ΟΙ ΕΠΙΛΟΓΕΣ	69
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΠΗΓΕΣ.....	72

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1 - Τάση δημογραφικής αύξησης	12
Εικόνα 2 - Ανεργία στους νέους της Αιγύπτου και της MENA.....	13
Εικόνα 3 - Πληθυσμιακή κατανομή στην Αίγυπτο.....	17
Εικόνα 4 - Εθνοτική κατανομή στη Λιβύη (UniversityofTexas).....	22
Εικόνα 5 - Απεικόνιση από ανοιχτή πηγή που δείχνει τη στενή παρακολούθηση της Λιβύης από τουρκικό αεροπλάνο έρευνας και παρακολούθησης στις 13-9-2019 (πηγή: Sergio Scandura – Twitter).	31
Εικόνα 6 - Ο Νείλος και οι χώρες που απαρτίζουν την λεκάνη απορροής του (Πηγή Stratfor 2012).	43
Εικόνα 7 - Προβλεπόμενη αύξηση πληθυσμού της Αιθιοπίας.	47

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΓΕΝΙΚΑ

Η ιστορία της Αιγύπτου δείχνει ότι μια χώρα με τόσο βαθιές ρίζες στα βάθη των περασμένων χιλιετιών απολαμβάνει μιας ιδιαίτερης θέσης στη σκηνή των εξελίξεων στον κόσμο. Αυτό έχει αποδειχθεί σε πάμπολλες περιπτώσεις, με αυξημένη συχνότητα τις πρόσφατες δεκαετίες. Ο ρόλος όμως που η Αίγυπτος καλείται να αναλάβει στη σημερινή ισορροπία ισχύος στην περιοχή δεν μπορεί να σκιαγραφηθεί πλήρως ακόμη, αφού οι εξελίξεις εντός και εκτός της χώρας ακολούθησαν ρυθμούς καταιγίδας, με πολλαπλές διασυνδέσεις και επιρροές σε όλη την ευρωπαϊκή και ασιατική ήπειρο. Ένα μέρος των επιλογών της αιγυπτιακής στρατηγικής γίνεται προσπάθεια να περιγραφεί και αναλυθεί σε αυτή την εργασία, εστιάζοντας στις πολιτικές διαχείρισης κρίσιμων προκλήσεων για την ασφάλεια της χώρας, ειδικά την κρίση στη γειτονική Λιβύη και την ανέγερση του Μεγάλου Φράγματος για την Αναγέννηση της Αιθιοπίας στον Γαλάζιο Νείλο.

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της εργασίας είναι η ανάλυση του τρόπου διαχείρισης των προκλήσεων για την ασφάλεια της Αιγύπτου, όπως αυτός εξελίσσεται και εκδηλώνεται σε δύο από τα σημαντικότερα πεδία εμπλοκής των προσπαθειών της χώρας: την κρίση στη Λιβύη και την ανέγερση του Μεγάλου Φράγματος για την Αναγέννηση της Αιθιοπίας.

Για την θέση της Αιγύπτου στο κατάλληλο επίπεδο σε όρους γεωγραφικούς, ιστορικούς, οικονομικούς και πολιτικούς, στο πρώτο κεφάλαιο προσεγγίζεται ο τρόπος που η χώρα διαμορφώθηκε μέσα από το χρόνο και η επιρροή την οποία οι πολιτικές που ακολούθησαν οι πρόσφατοι ηγέτες της επιφέρουν στη σημερινή στρατηγική της. Έχοντας διαδραματίσει ίσως τον σημαντικότερο ρόλο στην περιοχή της Μέσης Ανατολής τις τελευταίες δεκαετίες, εντοπίζονται τα σημεία όπου η πολιτική της χώρας παρουσιάζει συνέχεια ή αλλαγή πλεύσης και στοχεύσεων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναγνωρίζονται οι σημαντικότερες προκλήσεις τις οποίες η Αίγυπτος αντιμετωπίζει ήδη ή θα αντιμετωπίσει στο προσεχές μέλλον. Η δημογραφική αύξηση, η διατήρηση κοινωνικής συνοχής, η εξασφάλιση των απαραίτητων πόρων και η αντιμετώπιση της εγχώριας και εισαγόμενης τρομοκρατίας αποτελούν σημαντικές

παραμέτρους που πρέπει να αντιμετωπιστούν στο συνολικό σχεδιασμό της αιγυπτιακής πολιτικής. Μέσα από τον εντοπισμό και την εξέταση αυτών μπορεί να αναγνωριστεί η συγκριτική σπουδαιότητα των δύο θεμάτων που αποτελούν την ουσία της εργασίας και αναλύονται στη συνέχεια.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται η τρέχουσα κατάσταση στη Λιβύη, όπως αυτή διαμορφώθηκε από την έναρξη της επανάστασης έναντι του Μουαμάρ Καντάφι έως σήμερα. Ο τρόπος που η Αίγυπτος διαχειρίστηκε την κατάσταση στη γειτονική της χώρα εξετάζεται μέσα από την αναγνώριση των κινήτρων και των επιδιώξεών της τόσο στο εγγύς περιβάλλον όσο και στη Μεσόγειο Θάλασσα. Η κύρια διαπίστωση που εξάγεται από τις κινήσεις της αιγυπτιακής κυβέρνησης είναι ότι η ρεαλιστική αντιμετώπιση των άμεσων προβλημάτων ασφαλείας έρχεται σε σύγκρουση με τις επιθυμητές μακροπρόθεσμες διευθετήσεις για τη Λιβύη, κάτι που οδηγεί την Αίγυπτο σε ένα αδιέξοδο.

Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζεται αρχικά η σχέση της Αιγύπτου με τον ποταμό Νείλο, προκειμένου να τεθεί σε πλήρη έκταση η εξάρτηση που ο αιγυπτιακός πολιτισμός παρουσιάζει από την αδιάλειπτη παροχή ύδατος που αυτός προσφέρει. Στη συνέχεια εξετάζεται ο τρόπος που οι παρόχθιες χώρες έχουν μέχρι στιγμής διαχειριστεί την κατανομή των υδάτων Νείλου, με κατάληξη την Πρωτοβουλία της Λεκάνης του Νείλου. Η πρόκληση που συνιστά η ενέργεια της Αιθιοπίας να αμφισβητήσει την ηγεμονία της Αιγύπτου στα ύδατα του Νείλου, εξετάζεται μέσα από την συνολικότερη φιλοδοξία της πρώτης για την ανάληψη ρόλου αντίστοιχου τόσο του μεγέθους όσο και της αυξανόμενης επιρροής που επιδιώκει να αποκτήσει στην περιοχή. Η αντιμετώπιση από την Αίγυπτο της πρόκλησης αυτής με ρεαλιστική αποτίμηση των βέλτιστων επιλογών, δείχνει να την κατευθύνει στη λύση της συνεργασίας, στην οποία συχνά οδηγεί η αλληλεξάρτηση των κρατών.

Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο συνοψίζονται τα ευρήματα των προηγούμενων αναλύσεων και εξάγονται οι κοινές συνιστάμενες που οδηγούν την αιγυπτιακή πολιτική. Η στάση της Αιγύπτου χαρακτηρίζεται ως πλήρως ρεαλιστική, έχοντας αντιληφθεί στη σωστή διάσταση τις παραμέτρους των προβλημάτων που αντιμετωπίζει. Η στρατηγική που ακολουθεί για την ταυτόχρονη εσωτερική και εξωτερική της ενδυνάμωση, σημαίνει ότι επιλέγει να κινητοποιήσει διαφορετικές μορφές ισχύος σε διαφορετικά πεδία δράσης προκειμένου να επιτύχει το βέλτιστο, όχι το ιδεατά τέλειο, αποτέλεσμα. Η

αποστασιοποίηση από ιδεολογικής μορφής κίνητρα, η οποία ξεκίνησε ήδη από το 1978, δείχνει να έχει ολοκληρωθεί υπό την κυβέρνηση του Προέδρου Αμπντέλ Φατάχ Αλ-Σίσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΑΙΓΥΠΤΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ

Η Αίγυπτος, ή αλλιώς η Αραβική Δημοκρατία της Αιγύπτου, είναι γνωστή παγκοσμίως για τον αρχαίο της πολιτισμό και τα μυστηριώδη έργα που αυτός άφησε πίσω του. Η Αίγυπτος αποτελεί σήμερα μία από τις πολυπληθέστερες χώρες της περιοχής τόσο της Αφρικής όσο και της ευρύτερης Μέσης Ανατολής. Η μεγάλη πλειονότητα των κατοίκων της, που πλησιάζουν τους 100 εκατομμύρια (CIAWorldFactbook 2019), κατοικούν στο Δέλτα ή στις όχθες του ποταμού Νείλου, καθώς εκεί εξασφαλίζεται καλλιεργήσιμη και εύφορη γη¹. Το μεγαλύτερο μέρος της χώρας καλύπτει η έρημος, η οποία είναι εξαιρετικά αραιοκατοικημένη, ενώ η πλειοψηφία του πληθυσμού έχει πλέον μετακινηθεί προς τις πόλεις, όπως το Κάιρο και την Αλεξάνδρεια². Πέρα από τον αρχαίο της πολιτισμό, ο οποίος αποτελεί την κινητήριο δύναμη της βιομηχανίας του τουρισμού στη χώρα, η Αίγυπτος βασίζεται εξίσου στη γεωργία, τη βιομηχανία και τις υπηρεσίες για την ανάπτυξη της οικονομίας της.

Η Αίγυπτος πρωταγωνιστεί στα διεθνή τεκταινόμενα για περισσότερο από πέντε χιλιετίες, μοναδική χώρα σε αυτό το πεδίο. Δεν υπήρξε περίοδος στην ανθρώπινη ιστορία όπου να μη διαδραμάτισε περισσότερο ή λιγότερο σημαντικό ρόλο στις διεθνείς εξελίξεις, άλλοτε ως πρωταγωνιστής στο εκάστοτε διεθνές σύστημα, άλλοτε σε δεύτερο ρόλο, και κάποτε υποταγμένη στις αυτοκρατορίες που αναδείχθηκαν και κατέρρευσαν. Η Φαραωνική Αίγυπτος διατήρησε σταθερότητα επί 3.000 χρόνια, την περίοδο των δυναστειών. Οι διαδοχικά ανερχόμενες αυτοκρατορίες, με την κατάκτηση του Μεγάλου Αλεξάνδρου, το Βασίλειο του Πτολεμαίου, την ενσωμάτωση στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και τη διάδοχό της, τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, δεν αλλοίωσαν την μοναδικότητα της Αιγύπτου σε αισθητό βαθμό. Για τα μεγαλύτερα τμήματα του πληθυσμού, εξασφαλιζόταν μια συνέχεια στη ζωή του, όπως αυτή καθοριζόταν από τις ετήσιες πλημμύρες του Νείλου. Η έλευση, όμως, του μουσουλμανικού κόσμου επέφερε την ενσωμάτωση αραβικών στοιχείων, με τη σταδιακή εγκατάλειψη της αιγυπτιακής γλώσσας. Σταδιακά η χώρα εξελίχθηκε σε πνευματικό κέντρο για το Ισλάμ και τους Άραβες.

¹ Το 95% του πληθυσμού κατοικεί στις όχθες και το Δέλτα του Νείλου, που απαρτίζουν το 5% της έκτασης της χώρας. (UNDevelopmentProgramn.d.)

² Ο πληθυσμός του Καΐρου μόνο υπολογίζεται ότι ξεπερνά τα είκοσι εκατομμύρια, κάτι που το καθιστά μια από τις πολυπληθέστερες πόλεις της Αφρικής. (Karuga 2019)

Η σύντομη κατοχή της χώρας από τη Γαλλία, το 1798, σήμανε ταυτόχρονα το διαχωρισμό από την οθωμανική αυτοκρατορία και την ανάμειξη μιας ευρωπαϊκής δύναμης για πρώτη φορά στη χώρα, κάτι αναμενόμενο με την εναλλαγή του συσχετισμού δυνάμεων της εποχής, δεδομένου ότι η Αίγυπτος πάντοτε διατηρούσε καίρια θέση στους σχεδιασμούς και τις εξελίξεις στην περιοχή της Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής. Η γεωγραφική της θέση ως γέφυρα δύο ηπείρων και σταυροδρόμι του εμπορίου από ξηρά και θάλασσα, της εξασφάλισε τη διαρκή παρουσία στα ιστορικά δρώμενα. Η ολοκλήρωση δε της διώρυγας του Σουέζ³ ανέδειξε την εξαιρετικά στρατηγική θέση της Αιγύπτου, παρότι όπως απεδείχθη ο έλεγχος αυτού του καναλιού δεν κατάφερε πάντα να διατηρήσει το κύρος της χώρας στο παγκόσμιο επίπεδο.

Παρότι η Αίγυπτος δεν διατήρησε συνεχώς την πρωταγωνιστική θέση στο παγκόσμιο διεθνές σύστημα, κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει τον καίριας σημασίας ρόλο που πάντα κατείχε στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και βόρειας Αφρικής. Βέβαια, ο βαθμός συμμετοχής της σε περιφερειακές και διεθνείς υποθέσεις δεν ήταν πάντοτε σταθερός, αλλά εξαρτιόταν από τις εξελίξεις και τη σταθερότητα στο εσωτερικό της χώρας. Στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας της η Αίγυπτος ενέργησε ως μία μεσαίου μεγέθους δύναμη στην περιοχή, συμμετέχοντας άμεσα σε συγκρούσεις αλλά και παρέχοντας υπηρεσίες διαμεσολάβησης⁴ ή διπλωματικές υποστήριξης σε συμμαχικές χώρες, εκμεταλλευόμενη και υποστηριζόμενη κυρίως από τη μεγάλη στρατιωτική δύναμη την οποία διαχρονικά διατηρούσε. Είναι χαρακτηριστική η επίδραση της χώρας στην διεθνή σκακιέρα ειδικά μέσα από τη διαδεδομένη θέση, στις περισσότερες αναλύσεις των εξελίξεων στην ευρύτερη περιοχή, ότι η Αίγυπτος συμπεριλαμβάνεται στην Μέση Ανατολή μάλλον, παρά στη Β. Αφρική (Encyclopedia Britannica.d.).

ΗΓΕΤΙΑ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ

Κατά το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα η Αίγυπτος βρέθηκε να πρωταγωνιστεί στις σημαντικότερες εξελίξεις στην περιοχή. Η ανάδειξη του Νάσερ έφερε μια αύξηση του αισθήματος του παν-αραβικού εθνικισμού, ενώ οι χειρισμοί του στην κρίση του Σουέζ το

³ Από την εποχή των Φαραώ, ακόμη, υπήρξε προσπάθεια για την εκμετάλλευση αυτής της μοναδικής δυνατότητας που παρείχε η εγγύτητα της Μεσογείου με την Ερυθρά θάλασσα. (Πρίφτη 2015)

⁴ Ειδικά στην Παλαιστίνη, όπου προβάλλει ως ο αξιόπιστος συνομιλητής έναντι του Ισραήλ. (Mueller 2011)

1956 ενδυνάμωσαν τη θέση του, αλλά και έβαλαν στην ισορροπία της περιοχής και τη Σοβιετική Ένωση. Η ίδρυση του κράτους του Ισραήλ με το πέρας του Β Παγκοσμίου Πολέμου, ανέδειξε την Αίγυπτο ως την ηγέτιδα δύναμη του αραβικού κόσμου, στην οποία όλοι οι Άραβες προσέβλεπαν για την αντιμετώπιση της αναδυόμενης απειλής του εβραϊκού κράτους. Μέσα από συνεχείς πολεμικές συγκρούσεις με το Ισραήλ, και μετά από αποτυχημένες προσπάθειες συνασπισμού των αραβικών κρατών σε πολιτικό επίπεδο⁵, ο πόλεμος του Γιομ Κιούρ το 1973 φάνηκε να φέρνει ένα τέλος στην έως τότε αναγνωρισμένη ηγεμονία της Αιγύπτου στη Μέση Ανατολή. Ειδικά μετά τις συμφωνίες του Καμπ Ντέιβιντ το 1978 και τη συνθήκη ειρήνης με το Ισραήλ, η Αίγυπτος εγκατέλειψε την προσπάθεια εξάλειψης των ισραηλινών κτήσεων και φάνηκε να υιοθετεί μία πραγματιστική πολιτική, η οποία θα της επέτρεπε να διατηρήσει την οικονομική ισχύ της και την ανεξαρτησία στη διαμόρφωση της πολιτικής της (History.com 2018).

Η σημασία της Αιγύπτου, βέβαια, και η αναγνώριση της ως ισχυρή δύναμη εξαρτάται από τη σχέση της με τα υπόλοιπα κράτη του διεθνούς συστήματος. Η αυξημένη επιρροή της στην περιφέρειά της της έχει επιτρέψει διαχρονικά να αποσπά οφέλη ειδικά κατά την περίοδο όπου οι παγκόσμιες δυνάμεις ανταγωνίζονται για την κυριαρχία. Είναι χαρακτηριστική, κατά την εποχή της μετάβασής της από τη μοναρχία σε Δημοκρατία, η πολιτική την οποία χρησιμοποίησε για να εκμεταλλευτεί την ένταση του ψυχρού πολέμου μεταξύ ανατολικού και δυτικού κόσμου, αφού καμία παγκόσμια δύναμη δεν επιθυμούσε να αποκόψει εντελώς την Αίγυπτο από την επιρροή της, χάνοντας έτσι ένα σημαντικό έρεισμα στην περιοχή⁶. Παρά την ξεκάθαρη υποστήριξη από τη Σοβιετική Ένωση, ειδικά κατά την περίοδο των αραβο-ισραηλινών πολέμων, διατήρησε συνεχώς σημεία επαφής με το Δυτικό κόσμο, ακόμη και όταν αυτή η ισορροπία ήταν εξαιρετικά εύθραυστη. Τα πρόσφατα χρόνια, η Αίγυπτος συνέχισε να ισορροπεί μεταξύ της λήψης αμερικανικής βοήθειας⁷ και της αγοράς στρατιωτικού εξοπλισμού από τη Ρωσία (RT.com 2019)⁸, αλλά

⁵ Η δημιουργία της Ενωμένης Αραβικής Δημοκρατίας, με μέλη δύο χώρες χωρίς κοινά σύνορα, τη Συρία και την Αίγυπτο, είχε εξαιρετικά ισχυρό συμβολισμό, παρά τη βραχύβια ύπαρξή της (Internationalrelations.orgn.d.).

⁶ Αυτή η πολιτική εφαρμόζεται ακόμη και σήμερα, μεταξύ της σταθερής επιδίωξης της αμερικανικής υποστήριξης και της προσέγγισης του Προέδρου Σίσι με την Ρωσία.

⁷ Η Αίγυπτος λαμβάνει σταθερά οικονομική βοήθεια από τις ΗΠΑ επί σειρά πολλών ετών. (AmericanChamberofCommerceinEgyptn.d.)

⁸ Αυτή η ισορροπία, ωστόσο, δεν είναι εύκολο να διατηρηθεί, όπως φαίνεται και από τις πρόσφατες δηλώσεις του Αμερικανού ΥΠΑΜ, Μάικ Πομπέο τον Απρίλιο φέτος, όπου

και εκμεταλλεϋόμενη των επενδϋσεων από την Κίνα (Egypt today 2018), στην προσπάθεια αυτή να εξασφαλίσει πρόσβαση στην Ερυθρά θάλασσα, στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας της Belt and Road (Tawil 2019).

Οι προαναφερθείσες εναλλαγές στην προσέγγιση της εξωτερικής πολιτικής της Αιγύπτου δεν είναι φυσικά ανεξάρτητες από τα πρόσωπα τα οποία εναλλάχθηκαν στη διακυβέρνηση της χώρας. Από την εποχή του προέδρου Νάσερ, ο οποίος πρωτοστάτησε στην επιστράτευση του αραβικού κόσμου κατά του Ισραήλ, στη μεταστροφή την οποία υποστήριξε ο πρόεδρος Μουμπάρακ μετά τις Συμφωνίες του 1978-9, έως και τη σημερινή διακυβέρνηση του προέδρου Σίσι, ένα χαρακτηριστικό παραμένει σταθερό στην Αίγυπτο· η χώρα έχει διαχρονικά κυβερνηθεί και πρωταγωνιστήσει κάτω από την ηγεσία ενός ισχυρού και αυταρχικού ηγέτη, κάτι που δεν είναι ασύμβατο με τα δεδομένα της περιοχής.

ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Στο έδαφος της Αιγύπτου αναπτύχθηκε διαμέσου των αιώνων ισχυρή και πολυπληθής χριστιανική παράδοση, με την διάδοση κυρίως της αίρεσης του μονοφυσιτισμού στους Κόπτες Χριστιανούς της Αιγύπτου, τον 5^ο αι. μΧ. Με την έλευση των Αράβων, οι Χριστιανοί της περιοχής δεν επέδειξαν ισχυρή αντίσταση έναντι της νέας θρησκείας που αυτοί έφεραν, κυρίως λόγω της εχθρότητας που είχε αναπτυχθεί με την ορθόδοξη βυζαντινή αυτοκρατορία. Έκτοτε, και για πολλούς αιώνες, η Αίγυπτος αποτέλεσε σημείο αναφοράς για το Ισλάμ, ειδικά από την ίδρυση στο έδαφός της του Ισλαμικού πανεπιστήμιου Αλ Αζχάρ, το 975 μΧ. Οι σχέσεις των δύο κυριότερων θρησκευτικών κοινοτήτων δεν αντιμετώπισαν ιδιαίτερα προβλήματα μέχρι το 1928, όταν ιδρύεται η μουσουλμανική αδελφότητα από τον Χασάν Μπάννα, ως αντίδραση στην παρέμβαση των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων στο εσωτερικό της χώρας, της οικτρής οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης, αλλά και του ανερχόμενου αιγυπτιακού εθνικισμού⁹. Η οργάνωση έθετε ως στόχο την ίδρυση στην Αίγυπτο ενός κράτους νέας μορφής, βασισμένου στις θεμελιώδεις αρχές του Κορανίου.(Willis 1996)

προειδοποίησε για την επιβολή κυρώσεων σε περίπτωση που προχωρήσει η τελευταία αγορά μαχητικών αεροσκαφών SU-35 από τη Ρωσία.(Binnie 2019)

⁹ Οι Αιγύπτιοι, σε αντίθεση με τις περισσότερες χώρες της Μέσης Ανατολής, διατηρούσαν σε υψηλό επίπεδο το αίσθημα της εθνικής ταυτότητας.

Η πρόσφατη ανατροπή του προέδρου Μουμπάρακ, με την υποστήριξη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, σηματοδότησε δύο σημαντικές εξελίξεις στην ιστορία της χώρας: Πρώτον, μία σύντομη και βραχύβια στιγμή δημοκρατικής αισιοδοξίας, με τις προεδρικές εκλογές του 2012 να φέρουν στην εξουσία την κυβέρνηση της μουσουλμανικής αδελφότητας. Δεύτερον, την αρχή μίας ταραγμένης περιόδου που έφερε την Αίγυπτο να υποχωρεί από προηγούμενες πολιτικές επιλογές, αλλά και από τον περιφερειακό της ρόλο για ολόκληρο τον αραβικό κόσμο. Ωστόσο, το στρατιωτικό πραξικόπημα του 2013 και η εκλογή του προέδρου Φατάχ αλ-Σίσι το 2014 έφεραν την σταθερότητα και πάλι στη χώρα, έστω και αν αυτό συνέβη μέσα από τη βίαιη καταστολή των αντιφρονούντων και σύσσωμης της αντιπολίτευσης (Human Rights Watch 2015). Η αποδοχή της αυστηρής και στιβαρή διακυβέρνησης από τους Αιγυπτίους φάνηκε χαρακτηριστικά στις προεδρικές εκλογές του 2018, όπου ο Αλ Σίσι ανανέωσε τη θητεία του για άλλα τέσσερα χρόνια, στα οποία εκτιμάται ότι θα εδραιώσει την κυριαρχία του.¹⁰

Η εναλλαγή πολιτικής κατεύθυνσης της χώρας καθίσταται ευχερέστερη όταν αυτή αποφασίζεται ουσιαστικά από έναν, όπως είναι η περίπτωση της Αιγύπτου τις τελευταίες δεκαετίες. Πέρα, όμως, από τις όποιες εναλλαγές εξουσίας αλλά και τις περιόδους πολιτικών ανταγωνισμών, οι βασικές ανάγκες της Αιγύπτου σε περιφερειακό επίπεδο παραμένουν ίδιες: Πρώτον, η διατήρηση ασφάλειας των συνόρων, ειδικά στα ανατολικά και στα δυτικά της όρια. Δεύτερον, η εξασφάλιση πρόσβασης στους απαραίτητους υδάτινους πόρους, ειδικά στο Νείλο, ο οποίος είναι μεταφορικά και κυριολεκτικά ο ζωοδότης ποταμός της χώρας. Τρίτον, η αυτονόητη μέριμνα για τη διατήρηση της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας της χώρας, φροντίζοντας να αναπτύξει και διατηρήσει τις αντίστοιχες κατάλληλες συμμαχίες.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Καθώς η Αίγυπτος εμφανίζεται να διεκδικεί ένα όλο και πιο δυναμικό ρόλο στην περιοχή, η προσοχή της δεν αποσπάται από την προστασία των βασικών πόρων που χρειάζεται, με κυριότερο (ή κρισιμότερο) τον Νείλο. Σε μια εξέλιξη της μέχρι πριν λίγα χρόνια προσέγγισης, τον τελευταίο χρόνο η Αίγυπτος έχει υιοθετήσει μία περισσότερο

¹⁰ Πρέπει βέβαια να σημειωθεί ότι το ποσοστό συμμετοχής στις εκλογές του 2018 δεν ξεπέρασε το 41%, κάτι που δείχνει πως δεν υπάρχει καθολική αποδοχή του Προέδρου Σίσι από τους Αιγυπτίους. (John Davison 2018)

μετριοπαθή στάση απέναντι στα νοτιά γειτονικά της κράτη, το Σουδάν και την Αιθιοπία, όσον αφορά το Μεγάλο Φράγμα της Αναγέννησης της Αιθιοπίας. Η μετριοπαθής αυτή στάση δηλώνει μια περισσότερο ρεαλιστική προσέγγιση απέναντι στην ανάγκη για διασφάλιση στην πρόσβαση επαρκών ποσοτήτων νερού για άρδευση και ύδρευση. Είναι δεδομένο ότι η Αιθιοπία έχει φανεί πρόθυμη να χρησιμοποιήσει το γεωγραφικό της πλεονέκτημα της ροή του Νείλου, με την Αίγυπτο ωστόσο να εκτιμά ότι η σταθερότητα στην περιοχή είναι αυτή που θα εξασφαλίσει τη συνεχή παροχή ύδατος στη χώρα.

Σταθερή παραμένει η στάση της Αιγύπτου όσον αφορά στην άμυνα έναντι ενόπλων ομάδων, πρόβλημα που εντοπίζεται κυρίως στα σύνορα με τη Λιβύη, όπου τα πρόσφατα χρόνια δραστηριοποιούνται πλήθος ένοπλων ομάδων και οργανώσεων. Για την υποστήριξη αυτού του σκοπού η Αίγυπτος δεν έχει διστάσει να χρησιμοποιήσει όχι μόνο στρατιώτες στο έδαφος, αλλά και την πολεμική της αεροπορία, προκειμένου να βομβαρδίσει ισλαμιστικές ομάδες που περνούν από τα ευάλωτα σύνορα Αιγύπτου-Λιβύης. Σε αυτή την προσπάθεια έχει εκφράσει, όχι μόνο τη διπλωματική, αλλά και τη στρατιωτική στήριξη στον ηγέτη του λαϊκού Εθνικού στρατού της Λιβύης, στρατηγό Χαλίφα Χάφταρ, παρότι αυτή η υποστήριξη κινδυνεύει να επιφέρει την εμπλοκή και άλλων χωρών, όπως η Αλγερία¹¹ και το Μαρόκο. Στο ίδιο μοτίβο, και προκειμένου να ενισχύσει την ασφάλεια στη Χερσόνησο του Σινά, η Αίγυπτος έχει έρθει πάλι σε επαφή με τη Χαμάς στη λωρίδα της Γάζας, μετά από χρόνια που η συνεργασία με τους παλαιστίνιους έχει ουσιαστικά διακοπεί (Shaban 2016). Το Κάιρο φιλοδοξεί να αναδειχθεί ως πρωταρχικός παράγοντας μεσολάβησης στις διαπραγματεύσεις μεταξύ των αντιμαχόμενων παλαιστινιακών κομμάτων, παρότι δεν φαίνονται ουσιαστικά σημάδια συμφιλίωσης μεταξύ της Χαμάς και της Φατάχ.

Ο κυριότερος τομέας όπου η Αίγυπτος έχει αναλάβει πραγματικά “επιθετικές” πρωτοβουλίες αποτελεί ο τομέας της ενέργειας, και ειδικά του πετρελαίου και φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο, όπου πρόσφατες ανακαλύψεις έχουν φέρει την Αίγυπτο σε προνομιακή θέση στο ενεργειακό πεδίο. Προκειμένου να σταθεροποιήσει και να εξασφαλίσει τους φυσικούς πόρους εντός της Αποκλειστικής Οικονομικής της Ζώνης, η Αίγυπτος έχει ευθυγραμμιστεί σε μεγάλο βαθμό με την Ελλάδα και την Κύπρο,

¹¹ Θα πρέπει να θεωρείται σίγουρο ότι ο λόγος που η Αλγερία δεν έχει επιδιώξει να αντισταθμίσει την παρουσία της Αιγύπτου περισσότερο δυναμικά είναι η σχετική της αποδυνάμωση τα τελευταία χρόνια (Taylor 2018).

αλλά και έχει έρθει σε επαφή με το Ισραήλ και την Ιταλία. Με αυτή την ανάπτυξη ευρείας συνεννόησης η Αίγυπτος έρχεται σε ευνοϊκή θέση έναντι του κύριου αντιπάλου της στην περιοχή, την Τουρκία, κάτι όμως που δεν εξασφαλίζει την απουσία έντασης με αυτήν. Η κινητικότητα της Αιγύπτου στην άμεση σφαίρα επιρροής της έχει αυξηθεί κυρίως υπό την προεδρία του Αλ Σίσι, ο οποίος δεν έχει διστάσει να λάβει πρωτοβουλίες ενάντια στα συμφέροντα δυνάμεων όπως η Τουρκία, το Κατάρ ή

το Ιράν, που έχουν επίσης ενδιαφέρον στην περιοχή. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι σε αντιστάθμισμα ο Αλ Σίσι επιδεικνύει μετριοπαθή στάση απέναντι στα δρώμενα σε χώρες όπως η Συρία και το Ιράκ, όπου προβάλλει προθυμία ανάληψης διπλωματικής δράσης, χωρίς όμως άμεση και ενεργή εμπλοκή.

Καθώς η Αίγυπτος αναδύεται σταθερά ως μία ανερχόμενη μεσαία ή μεγαλύτερη δύναμη της Μέσης Ανατολής, εξακολουθεί να αντιμετωπίζει σημαντικά πολιτικά, στρατιωτικά και οικονομικά προβλήματα. Η εξάπλωσή της πέρα από τα άμεσα σύνορα και τη γειτονιά της την φέρνει αντιμέτωπη με περιφερειακές αλλά και παγκόσμιες δυνάμεις, που βρίσκουν ότι τα συμφέροντά τους δεν εξυπηρετούνται από την πολιτική της Αιγύπτου. Ήδη οι Ηνωμένες Πολιτείες αντιτίθενται στη στενή σχέση της Αιγύπτου με τη Ρωσία¹² αλλά και την οικονομική της συνεργασία με την Κίνα. Πρέπει να θεωρείται δεδομένο, πάντως, ότι όσο η εσωτερική πολιτική κατάσταση παραμένει σταθερή και η οικονομική προοπτική της χώρας βελτιώνεται, τόσο μέσω της ενεργειακής εκμετάλλευσης των νέων κοιτασμάτων όσο και στους άλλους τομείς της οικονομίας, η Αίγυπτος θα συνεχίσει να παίζει ένα όλο και πιο ενεργό ρόλο στην περιφέρειά της.

¹² Ήδη, παρά τη θερμή στάση του Προέδρου των ΗΠΑ Ντ. Τράμπ έναντι του Προέδρου της Αιγύπτου Α. Σίσι, οι ΗΠΑ προειδοποιούν για πιθανές κυρώσεις εφόσον υλοποιηθεί η ανακοινωθείσα τον Μάρτιο πρόσκτηση μαχητικών αεροσκαφών από τη Ρωσία. (Emam 2019)

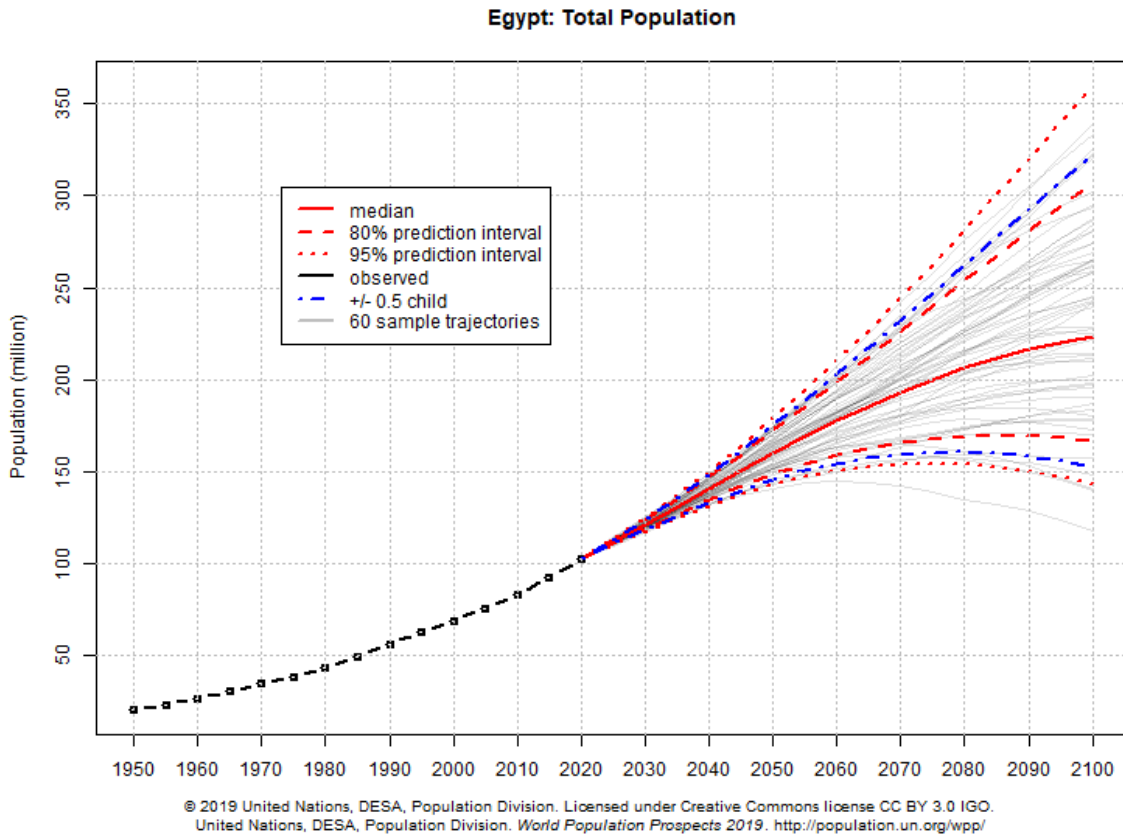
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

Την τελευταία δεκαετία στην Αίγυπτο έχουν λάβει χώρα μεταβολές και αλλαγές οι οποίες κάποτε θεωρούνταν αδιανόητες. Οι διαδηλώσεις και αναταραχές του 2011, η επικράτηση της μουσουλμανικής αδελφότητας με τον πρόεδρο Μόρσι το 2012, το πραξικόπημα το οποίο τον ανέτρεψε το 2013 και η επίσημη ανάληψη εξουσίας από τον σημερινό Πρόεδρο Αμπντέλ Φατάχ αλ Σίσι σημάδεψαν μία εποχή ραγδαίων πολιτικών εξελίξεων. Παρόλες αυτές τις εξελίξεις, αρκετές σταθερές παραμένουν στο χαρακτήρα της Αιγύπτου, με την κυριότερη να είναι ότι η Αίγυπτος παραμένει μία χώρα που ουσιαστικά κυβερνάται με «αυτοκρατορικό τρόπο», ο οποίος βασίζεται σε ένα ισχυρό στρατιωτικό κατεστημένο.

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΚΡΗΞΗ

Οι τεχνολογικές εξελίξεις, ειδικά στον τομέα της επικοινωνίας, αλλά και η δημογραφική εξέλιξη της χώρας θεωρούνται ότι έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη των γεγονότων της περασμένης δεκαετίας, αφού προσέφεραν δυνατότητα οργάνωσης των πολιτών και ανάπτυξη διαδηλώσεων με τρόπο που δεν θα ήταν δυνατόν στο παρελθόν¹³. Ο συνδυασμός νεανικού πληθυσμού σχετικά υψηλής εκπαίδευσης και η δεδομένη έλλειψη πλήρους απασχόλησης αυτού στη χώρα, συνέβαλε στις συνθήκες που οδήγησαν στις ταραχές του 2011. Η δημογραφική εξέλιξη της χώρας, με το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού να βρίσκεται σε ηλικία κάτω των 30 ετών, αντικατοπτρίζει ταυτόχρονα τόσο το δυναμισμό της χώρας όσο και μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις της. Αυτή τη στιγμή στην Αίγυπτο κατοικούν περίπου 100 εκατομμύρια άνθρωποι, με την πρόβλεψη να διαγράφεται για το 2050 σε μία αύξηση στα 150 εκατομμύρια. Η προοπτική δημιουργίας κατάλληλων συνθηκών για την παραγωγική απασχόληση του νεανικού πληθυσμού φαίνεται ισχνή. Παρότι δεν μπορεί να οριστεί με ακρίβεια το σημείο στο οποίο οι δημογραφικές αυτές συνθήκες μπορούν να επιφέρουν αναταραχή και αστάθεια, ωστόσο ήδη αναγνωρίζεται ότι η δημογραφική έκρηξη αποτελεί μία απειλή για την εθνική ασφάλεια της Αιγύπτου μεγαλύτερη από την εγχώρια τρομοκρατία, όπως αναφέρεται και από τη στατιστική υπηρεσία της Αιγύπτου (Schwartzstein 2017).

¹³ Παρότι συχνά αμφισβητήθηκε η συμβολή των νέων τεχνολογιών στην οργάνωση και εκδήλωση των κοινωνικών αναταραχών στην Αίγυπτο, αλλά και αλλού, νεότερες μελέτες φαίνεται να επιβεβαιώνουν την αρχική εκτίμηση. (Hamanaika 2018)

Εικόνα 1 - Τάση δημογραφικής αύξησης

Η Αίγυπτος είχε από τη δεκαετία του 1970 ακολουθήσει μία αρκετά επιτυχημένη πολιτική ελέγχου γεννήσεων, καταφέροντας έτσι να διατηρήσει ένα σχετικά χαμηλό ρυθμό αύξησης του πληθυσμού. Από το υψηλό ποσοστό γεννήσεων του 5,5 παιδιά ανά γυναίκα του 1980, επετεύχθη μια μείωση σε 3 παιδιά ανά γυναίκα στα τέλη του 1990. Ωστόσο, η χαλάρωση της πολιτικής αυτής μετά το 2000 οδήγησε σε μία αύξηση των γεννήσεων, η οποία επιταχύνθηκε μετά τις ταραχές του 2011, οδηγώντας σε μια σαφή αύξηση του εν λόγω δείκτη. Παρότι τα αίτια δεν μπορούν να προσδιοριστούν με ακρίβεια, φαίνεται ότι ρόλο έπαιξε ένας συνδυασμός αισιοδοξίας των πολιτών μετά την ανατροπή του Μουμπάρακ, εγκατάλειψης της πολιτικής ελέγχου γεννήσεων κατά τη διακυβέρνηση του προέδρου Μόρσι και, ως παράπλευρη συνέπεια, οι διώξεις από τον πρόεδρο Σίσι διεθνών ΜΚΟ που εμπλεκόντουσαν σε προγράμματα ελέγχου γεννήσεων. Ο μεγάλος αριθμός νέων που φτάνει σε ηλικία τεκνοποίησης, κάνει αναπόδραστο το γεγονός της ταχείας αύξησης του πληθυσμού τις επόμενες δεκαετίες, ακόμη και αν εφαρμοστεί

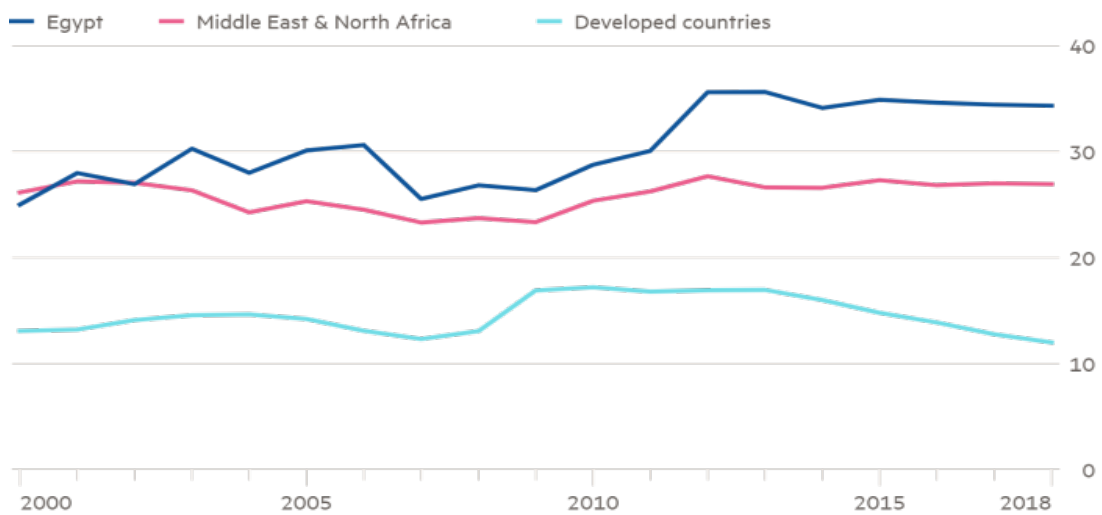
επιτυχημένα μια νέα πολιτική ελέγχου γεννήσεων¹⁴. Η πρόβλεψη για αύξηση κατά 30 έως 50 εκατομμύρια τις επόμενες δεκαετίες, δεν αφήνει περιθώρια να αγνοήσει κάποιος τις άμεσες και έντονες συνέπειες που σκιαγραφούνται στον ορίζοντα.

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Το δημογραφικό πρόβλημα αυξάνει την πίεση στην Αίγυπτο για τη βελτίωση και αναβάθμιση των υποδομών της, προκειμένου να υποστηρίξει το μέγεθος του πληθυσμού της και να του προσφέρει δυνατότητες απασχόλησης. Το κυριότερο πρόβλημά της παραμένει η απασχόληση του νέου εργατικού δυναμικού, κάτι που η οικονομία της Αιγύπτου δεν μπορεί να υποστηρίξει, παρά τη σταθερή σχετικά ανάπτυξή της. Η κατασκευή από τον πρόεδρο Σίσι της νέας διοικητικής πρωτεύουσας της Αιγύπτου μακριά από το πυκνοκατοικημένο Κάιρο, υποδηλώνει τόσο την ανάγκη εκσυγχρονισμού των υποδομών της Αιγύπτου όσο και την απομάκρυνση των κυβερνητικών δομών της από κέντρα πιθανής πολιτικής αναταραχής.

A third of young Egyptians can't find jobs

Unemployed aged 15-24 as a % of labour force aged 15-24

Source: World Bank
© FT

Εικόνα 2 - Ανεργία στους νέους της Αιγύπτου και της MENA

¹⁴ Η κυβέρνηση της Αιγύπτου έχει ήδη εγκαινιάσει ένα πρόγραμμα ελέγχου γεννήσεων με σύνθημα «Two is enough», προσπαθώντας να πείσει για την υιοθέτηση ενός μοντέλου μικρότερης οικογένειας. (Masri 2019)

Αυτή η πρόκληση εμπεριέχει και μια μοναδική ευκαιρία για ταχύτερη ανάπτυξη, αφού η ύπαρξη τόσο μεγάλου νέου εργατικού δυναμικού μπορεί να υποστηρίξει πολύ μεγαλύτερη παραγωγή. Προϋπόθεση θα αποτελέσει η δυνατότητα της κυβέρνησης να αναπτύξει τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας, προκειμένου να απορροφήσει δημιουργικά το σύνολο των νέων εργαζομένων. Τις τελευταίες δεκαετίες, μετά και από την περίοδο των εθνικοποιήσεων, ο ιδιωτικός τομέας βρίσκεται σε χαμηλό επίπεδο, συγκρινόμενος με όμορες χώρες. (Saifand Ghoneim 2013). Για να αναπτυχθεί η ιδιωτική επιχειρηματικότητα, με έμφαση στην εξαγωγική δραστηριότητα, θα χρειαστούν ευρύτερες μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις, με στόχο τον πλήρη εκσυγχρονισμό της οικονομίας. Οι παθογένειες που πρέπει να αντιμετωπίσει η Αίγυπτος δεν διαφέρουν από αυτές που απαντώνται και σε άλλες λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από εσωστρέφεια, αδύναμους θεσμούς διοίκησης και διακυβέρνησης, καθώς και υψηλό βαθμό κρατικού παρεμβατισμού. Με την προβλεπόμενη δημογραφική αύξηση, μόνο η ισχυρή ανάπτυξη θα μπορεί να αποφέρει τους απαραίτητους πόρους για τη συνεχόμενη προσπάθεια διατήρησης αυτών των προγραμμάτων¹⁵. Το ζητούμενο για την παρούσα κυβέρνηση, η οποία χρωστά την ανάδειξη και ίσως τη συνέχειά της στη στρατιωτική υποστήριξη, είναι να καταφέρει να ανατρέψει την σχεδόν καθολικά επικρατούσα άποψη, που υποστηρίζει την απόλυτη ασυμβατότητα των στρατιωτικών καθεστώτων με τις επιταγές της ελεύθερης αγοράς, πολύ περισσότερο στο σημερινό παγκοσμιοποιημένο οικονομικό σύστημα.

Πέραν της εμπλοκής του στρατού στη διαδικασία λήψεων αποφάσεων που αφορούν την οικονομική διακυβέρνηση της χώρας, η ανάπτυξη δραστηριότητας σε τομείς της οικονομίας που δεν άπτονται της άμυνας είναι εξαιρετικά διαδεδομένη στην Αίγυπτο. Ο ρόλος του στρατού στην εθνική οικονομία έχει τις ρίζες του στην δεκαετία του 1960, κατά τη διάρκεια των πολέμων με το Ισραήλ. Μετά την υπογραφή ειρηνευτικής συνθήκης το 1979, εστίασε στην ανοικοδόμηση κτιρίων, όμως οι δραστηριότητές του διογκώθηκαν επί προεδρίας Σίσι. Δεν μπορεί κανείς να παραβλέψει ότι ο φόβος του ανταγωνισμού με έναν τόσο ισχυρό φορέα όπως ο στρατός, ο οποίος δε λογοδοτεί στους ίδιους φορείς όπως

¹⁵ Ενώ οι πολίτες της χώρας εκφράζουν με αυξανόμενο ρυθμό την αγανάκτησή τους μετά από αρκετά χρόνια οικονομικής στενότητας, οι προοπτικές σε μακροοικονομικό επίπεδο δείχνουν μια βελτιούμενη κατάσταση. (Saba 2019)

μια ιδιωτική εταιρεία, αποθαρρύνει τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα και απωθεί τις ξένες άμεσες επενδύσεις, πλήττοντας έτσι την οικονομία.(Ghafar 2018)

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΤΗΡΙΞΗ

Συναφής πρόκληση με την ανάπτυξη της οικονομίας αποτελεί και η ανάγκη για παροχή οικονομικής βοήθειας σε αδύναμα τμήματα του πληθυσμού. Η προσπάθεια για οικονομική ανάπτυξη και βελτίωση των βασικών δεικτών της οικονομίας, πρέπει να συμβαδίζει με την προστασία των ευάλωτων κοινωνικών στρωμάτων και την εξασφάλιση των απαραίτητων πόρων για εκπαίδευση, υγεία και κοινωνικές παροχές.

Η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού σημαίνει ότι μεγάλο ποσοστό αυτού βρίσκεται στην παιδική ηλικία, με την ανάγκη χρηματοδότησης στην παιδεία και την υγεία να είναι πιεστική. Ενώ το ποσοστό αναλφαβητισμού στη χώρα είναι συγκριτικά χαμηλό, η ανάγκη ανάπτυξης νέων υποδομών για την κάλυψη των αυξανόμενων αναγκών δημιουργεί ανησυχία για τη δυνατότητα διατήρησης αυτής της κατάκτησης. Επιπλέον, πέρα από τους αναγκαίους οικονομικούς πόρους απαιτείται και ο επαναπροσδιορισμός της κατεύθυνσης της παρεχόμενης εκπαίδευσης, με τους νέους να ετοιμάζονται για μια προσπάθεια επαγγελματικής ανέλιξης σε ένα εργασιακό περιβάλλον που έχει διαφοροποιηθεί δραστικά από την εποχή του προέδρου Μουμπάρακ.

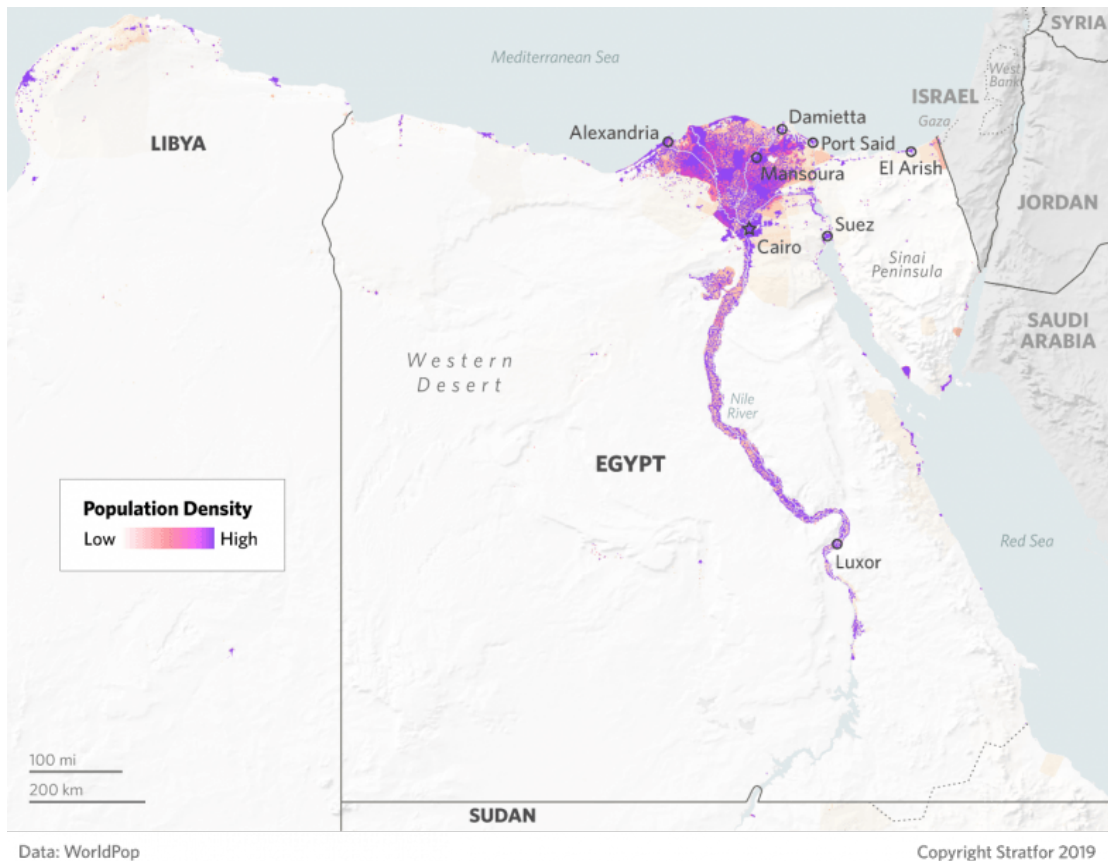
Εκτός από τον αριθμό των γεννήσεων, τις τελευταίες δεκαετίες αυξάνεται επίσης το προσδόκιμο ζωής. Το 2013, το τελευταίο έτος για το οποίο υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, το προσδόκιμο ζωής ήταν 71 έτη (69 για άντρες, 74 για γυναίκες), αύξηση 9 ετών από το 1985, σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα. Το ποσοστό παιδικής θνησιμότητας μειώθηκε επίσης από πάνω από 110 το 1982 σε 20 το 2015, αριθμός που είναι στο μισό του παγκόσμιου μέσου όρου (Unicef 2019). Ωστόσο, έχει αυξηθεί δραματικά το ποσοστό παχυσαρκίας στη χώρα, λόγω αλλαγής των διατροφικών συνηθειών, με αποτέλεσμα την αναμενόμενη αύξηση και των συνακολούθων ασθενειών. Ήδη στη χώρα υπάρχουν περίπου 7,5 εκατομμύρια διαβητικοί, ενώ ανοδικές τάσεις παρουσιάζουν οι καρδιοπάθειες, η υπέρταση και ο καρκίνος (Institute for Health Metrics and Evaluation 2019). Παρόλο που έχει σημειωθεί αξιοσημείωτη πρόοδος στη βασική δημόσια υγεία, και παρά τη θέσπιση του κατώτατου ορίου του 3% του ΑΕΠ για την Υγεία, στο Σύνταγμα του 2014, η περαιτέρω επέκταση θα απαιτήσει μεγαλύτερες επενδύσεις τόσο από τον κρατικό όσο και από τον ιδιωτικό τομέα. Υπάρχει αυξανόμενο ενδιαφέρον

για τη στήριξη της πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας και η Αίγυπτος θέλει να προχωρήσει προς ένα μοντέλο υγείας που να δίνει έμφαση στην πρόληψη και την πρωτοβάθμια φροντίδα, αντί για τη θεραπεία ασθενών.

Η προσφυγή στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) το 2016 επέφερε την υποχρέωση μείωσης της επιδότησης των τιμών καυσίμων και τροφίμων, κάτι που έπληξε τα κοινωνικά στρώματα χαμηλότερης οικονομικής στάθμης. Η διαφαινόμενη αύξηση της ανεργίας, ειδικά μεταξύ των νέων, η μείωση των θέσεων απασχόλησης στο δημόσιο τομέα και η άρση σε μεγάλο βαθμό της κρατικής υποστήριξης των τιμών των καυσίμων, δημιουργεί ανασφάλεια και συνθήκες αστάθειας στον πληθυσμό. Ήδη, η κυβέρνηση έχει προβεί σε προσπάθεια κάλυψης των βασικότερων αναγκών για τους λιγότερο εύπορους, μέσω επιδοματικής πολιτικής και εξασφάλισης βοήθειας μέσω προγραμμάτων κοινωνικής ενσωμάτωσης. Παρότι η ριζική λύση του προβλήματος της φτώχειας είναι η οικονομική ανάπτυξη και η αύξηση της απασχόλησης, θα απαιτηθεί αρκετά μεγάλο μέρος του ΑΕΠ να αφιερωθεί στη στήριξη των πλέον ευάλωτων κοινωνικών στρωμάτων, προκειμένου να διασφαλισθεί η κοινωνική συνοχή. (Springborg 2017)

ΥΔΑΤΙΝΟΙ ΠΟΡΟΙ

Η πρόκληση που αντιμετωπίζει η Αίγυπτος όσον αφορά το δημογραφικό και το οικονομικό της πρόβλημα κινδυνεύει να γιγαντωθεί, εφόσον συνδυαστεί με μείωση των διαθέσιμων υδάτινων πόρων από το Νείλο. Η χώρα καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας της έχει βασιστεί στον ποταμό Νείλο για την εξασφάλιση των απαιτούμενων πόρων για τον πληθυσμό της. Όπως προαναφέρθηκε, με το 95% του πληθυσμού να κατοικεί και δραστηριοποιείται στις περιοχές που αρδεύει ο Νείλος, γίνεται άμεσα κατανοητό ότι χωρίς τα νερά του ποταμού δεν υφίσταται καν η χώρα. Ήδη από την ολοκλήρωση του Μεγάλου Φράγματος του Ασουάν, διαπιστώθηκε η αρνητική επίδραση που αυτό είχε, με τη μείωση των καλλιεργήσιμων εκτάσεων, λόγω της συγκράτησης των φερτών υλικών που εμπλούτιζαν το άγονο έδαφος της ερήμου γύρω από τις όχθες του ποταμού. (Water Technology 2019)

Εικόνα 3 - Πληθυσμιακή κατανομή στην Αίγυπτο

Η ολοκλήρωση του μεγάλου φράγματος της Αιθιοπίας αποτελεί για την Αίγυπτο μία σημαντικότερη πρόκληση, αφού δύναται να φέρει την Αιθιοπία σε ρόλο ρυθμιστή για τον κυριότερο πόρο από τον οποίο εξαρτά η Αίγυπτος την ευημερία της, αν όχι την ύπαρξή της. Σε συνδυασμό με την κλιματική αλλαγή, η οποία απειλεί να μειώσει καλλιεργήσιμες εκτάσεις στο Δέλτα του Νείλου μέσα από την άνοδο της θαλάσσιας στάθμης¹⁶, μία πιθανή μείωση των διαθέσιμων υδάτων για άρδευση μπορεί να φέρει την Αίγυπτο αντιμέτωπη με μία επισιτιστική κρίση. Οποιαδήποτε διακοπή και αναταραχή στην παροχή τροφίμων στην Αίγυπτο έχει τη δυναμική να επιφέρει εξαιρετικά αποσταθεροποιητικά αποτελέσματα, όπως οι διαδηλώσεις του ψωμιού το 2017¹⁷.

¹⁶ Η Αίγυπτος είναι μια από τις χώρες που απειλούνται σε μεγάλο βαθμό από μια άνοδο της θαλάσσιας στάθμης, ακόμη και μικρού εύρους. (Batisha 2012)

¹⁷ Η μείωση της παροχής τροφίμων, και ειδικά ψωμιού, στο πλαίσιο εφαρμογής μεταρρυθμιστικών μέτρων, σύμφωνα και με τις οδηγίες του ΔΝΤ, πυροδότησε οργισμένες διαδηλώσεις (Michaelson 2017). Παρόμοιες αντιδράσεις και αιτήματα για παροχή βασικών ειδών διατροφής εκφράστηκαν και κατά τις διαδηλώσεις του 2011, αλλά και το 1977, όταν ο πρόεδρος

ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ

Οι τρομοκρατικές επιθέσεις που αντιμετωπίζει τα τελευταία έτη η Αίγυπτος εστιάζονται χρονικά στην περίοδο μετά την ανατροπή του προέδρου Μόρσι. Οι δράστες κινούνται κυρίως στην περιοχή της χερσονήσου του Σινά, με επιθέσεις οι οποίες έχουν επιφέρει υψηλές απώλειες στις αιγυπτιακές δυνάμεις ασφαλείας (Gold 2019). Οι αρχικές ασυντόνιστες κινήσεις διαφόρων μικρών ομάδων, που αναπτύχθηκαν στο χάος που ακολούθησε την επαναστατική περίοδο του 2011, έχουν, από το 2014, δώσει τη θέση τους σε πιο οργανωμένα και επικίνδυνα σχήματα. Η πιο χαρακτηριστική οργάνωση που δρα στην περιοχή είναι η Ansar Bayt Al-Maqdis (ABM)¹⁸, η οποία πρόσκειται στο ισλαμικό κράτος, και δείχνει το βαθμό κατά τον οποίο η ριζοσπαστική ιδεολογία των ισλαμιστών φονταμενταλιστών διαχέεται και διεισδύει στα κράτη της περιοχής. Η διακίνηση όπλων και μαχητών μεταξύ των εμπόλεμων περιοχών της Λιβύης και της ενδοχώρας της Αιγύπτου, με κύριο προορισμό τις οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στο Σινά, παρουσιάζει μια πρόκληση ασφαλείας για τη χώρα που απαιτεί ανάλωση σημαντικών πόρων, σε βάθος χρόνου, και εμποδίζει την εδραίωση κατάλληλων συνθηκών για την επιβολή των μέτρων που θα οδηγήσουν σε οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική σταθερότητα.

Εξάλλου, ο πρόεδρος αλ Σίσι, δήλωσε στις αρχές Νοεμβρίου του 2018, κατά τη διάσκεψη στο Παλέρμο, ότι η διαιώνιση της σημερινής κατάστασης στη Λιβύη θα προσελκύσει επιπλέον τρομοκρατικά στοιχεία, τα οποία τελικά θα καταλήξουν να αντιπροσωπεύουν απειλή για όλες τις όμορες χώρες (State Information Service 2018). Μετά την πτώση του Καντάφι, οι τρομοκρατικές οργανώσεις εξαπλώθηκαν τόσο κατά μήκος της μεσογειακής ακτής όσο και στη νοτιοδυτική έρημο της Λιβύης, στο Φεζάν, όπου η δυσκολία ελέγχου στα σύνορα της Αλγερίας, του Νίγηρα και του Τσαντ επιτρέπει την εκατέρωθεν μετακίνηση ατόμων και οπλισμού. Δεδομένου ότι η Λιβύη έγινε καταφύγιο τόσο για την Αλ Κάιντα (Wehrey 2018) όσο και για το Ισλαμικό Κράτος, η χώρα αποτελεί ίσως το πιο γόνιμο έδαφος αναπαραγωγής τρομοκρατών και δουλεμπόρων παγκοσμίως.

Σαντάι αιτήθηκε τη βοήθεια της Παγκόσμιας Τράπεζας και του ΔΝΤ προκειμένου να διασώσει την οικονομία της Αιγύπτου.

¹⁸ Από το 2014 η οργάνωση είναι γνωστή ως ISIL–Sinai Province. (U.S. Department of State 2015)

Η αντιμετώπιση αυτών των ομάδων έχει αποδειχθεί ότι δεν μπορεί να βασιστεί μόνο στην επιβολή ισχύος. Σε πολλές περιπτώσεις, ο τοπικός πληθυσμός υποστηρίζει και διευκολύνει τη δράση τους, μέσα από το εκτεταμένο δίκτυο της Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Παρά την απαγόρευση της δράσης της, μετά την ανακήρυξή της ως τρομοκρατική οργάνωση, και την δίωξη και φυλάκιση πολλών μελών της¹⁹, η Αδελφότητα παραμένει αρκετά ικανή. Ο ισχυρότερος, ίσως, περιορισμός της, προέρχεται από την αντίθεση της πλειοψηφίας των Αιγυπτίων στις επιδιώξεις της για εγκαθίδρυση θρησκευτικής μορφής πολιτεύματος. Εξάλλου, σε αντίθεση με τις περισσότερες χώρες της MENA, ο εθνικός προσδιορισμός και η έννοια του πατριωτισμού χαιρούν υψηλής αποδοχής στην Αίγυπτο. Η έννοια του ενιαίου έθνους υπό το Ισλάμ απηχεί σε κάποιο μέρος των πολιτών, χωρίς όμως να μπορεί να διαδοθεί στην πλειοψηφία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι προσπάθειες της Αιγύπτου, όπως εκφράζονται σήμερα μέσα από την πολιτική του προέδρου Αλ-Σίσι, κατευθύνονται προς την σταθεροποίηση της χώρας και την εξάλειψη πιθανής αναταραχής στο άμεσο μέλλον. Οι επερχόμενες προκλήσεις, όμως, πιθανόν να φέρουν ταχύτερα από το αναμενόμενο τέτοιες ανάγκες που να ανατρέψουν τον παρόντα σχεδιασμό. Ο Αλ-Σίσι έχει αναγνωρίσει ως τις δύο κυριότερες προκλήσεις για τη χώρα την τρομοκρατία και τη ραγδαία αύξηση του πληθυσμού (Το Βήμα 2017), με τη δεύτερη να θεωρείται δυσκολότερη και ευρύτερων συνεπειών.

Η τρομοκρατία αναγνωρίζεται ως μια άμεση απειλή για τη σταθερότητα της χώρας, αφού εκφράζεται κυρίως μέσα από ισλαμιστικές οργανώσεις προσκείμενες ή συναφείς στη Μουσουλμανική Αδελφότητα. Η πρόσφατη ιστορία της χώρας και η διαδρομή ανάδειξης του σημερινού προέδρου στην εξουσία δεν αφήνει αμφιβολία για το βαθμό προτεραιότητας που αυτή λαμβάνει στην πολιτική της κυβέρνησης, ειδικά με το μέτωπο της Λιβύης να παραμένει ακόμη ανοιχτό και ασταθές. Εξάλλου, το υψηλό ποσοστό αποδοχής του Σίσι στις εκλογές τόσο του 2014 όσο και του 2018²⁰ αποδίδεται και στην επιθυμία των πολιτών για σταθερότητα και ασφάλεια, μετά από χρόνια πολιτικών αναταραχών.

¹⁹ Η αντιμετώπιση των μελών της οργάνωσης συχνά περιλαμβάνει την εσχάτη των ποινών.(Youssef 2018)

²⁰ Παρά το χαμηλό ποσοστό συμμετοχής και την ουσιαστική απουσία αντίπαλου υποψηφίου.(Davison 2018)

Ορθώς, όμως, αναγνωρίζεται ως σημαντικότερη πρόκληση η δημογραφική μεγέθυνση, αφού οι συνέπειές της απηχούν σε πολλαπλά επίπεδα, με τελική κατάληξη την κοινωνική αναταραχή. Η αυξανόμενη ανεργία, η ανεπάρκεια των δομών εκπαίδευσης, η ελλιπής πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, η διεύρυνση του χάσματος μεταξύ των οικονομικών στρωμάτων, καθώς και η διαφαινόμενη επίδραση της κλιματικής αλλαγής στις περιορισμένες καλλιεργήσιμες εκτάσεις της χώρας (AFP 2018), είναι παράγοντες που θα ήταν από μόνοι τους ικανοί να εγείρουν σοβαρά προβλήματα για οποιαδήποτε κυβέρνηση. Προσθέτοντας την αύξηση του πληθυσμού, και συνδυάζοντάς την με τον επαπειλούμενο περιορισμό της ροής του Νείλου, με την κατά περίπτωση παρέμβαση της Αιθιοπίας, γίνεται προφανές το που θα πρέπει να στραφεί η αμέριστη προσοχή της Αιγυπτιακής κυβέρνησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗ ΛΙΒΥΗ

Από την εποχή της πτώσης του καθεστώτος του Καντάφι, μετά την επανάσταση της Αραβικής Άνοιξης το 2011, η Λιβύη δεν έχει καταφέρει να ξεφύγει από μία συνεχόμενη διαμάχη μεταξύ των αντίπαλων δυνάμεων που προσπαθούν να επικρατήσουν στη χώρα. Η διεθνής κοινότητα έχει πολλάκις προσπαθήσει να μειώσει τα σημεία τριβής μεταξύ των αντίπαλων πολιτικών παρατάξεων που αντιμάχονται για εξουσία στη Λιβύη, με την προοπτική να εγκατασταθεί μία κυβέρνηση ενότητας. Παρόλα αυτά, μετά από διαδοχικές συναντήσεις με τους πρωταγωνιστές αυτής της διαμάχης, οι πολιτικές διαδικασίες στη Λιβύη αντιμετωπίζουν διάφορα εμπόδια.

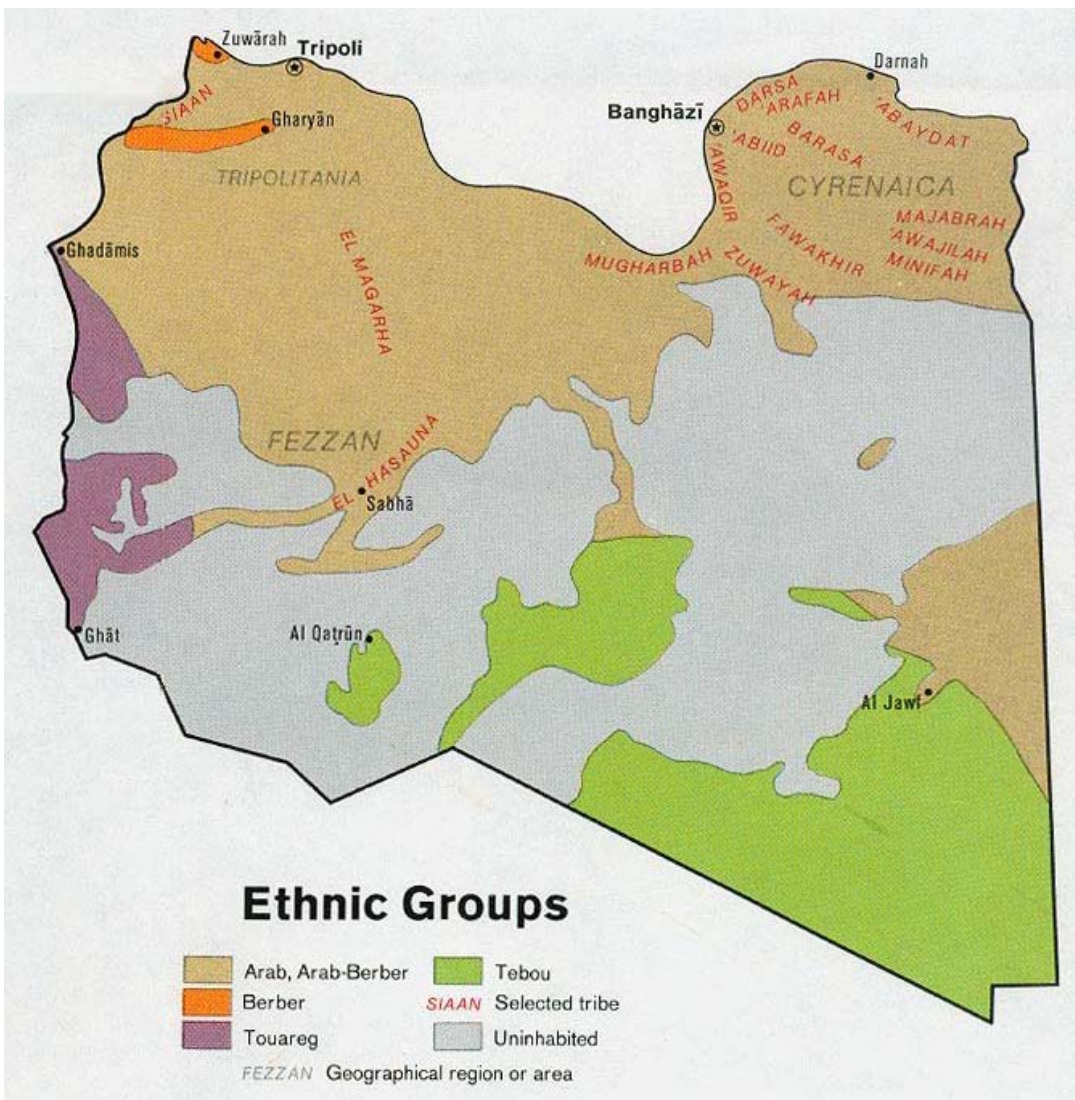
Κατά τη διακυβέρνηση του Καντάφι, είναι γεγονός ότι, παρά τους όποιους κλυδωνισμούς, αυτός κατάφερε να ασκεί έναν αποτελεσματικό οικονομικό και κοινωνικό έλεγχο, διατηρώντας παράλληλα την ανεργία σε επίπεδα καλύτερα άλλων χωρών της περιοχής²¹. Με την κατάρρευση του καθεστώτος του έχει δημιουργηθεί κενό σε κρατικές δομές, με αποτέλεσμα την αύξηση της ανεργίας, την κατάρρευση της οικονομίας και την εκδήλωση βίαιων επεισοδίων σε όλη τη χώρα. Όσο οι αντίπαλες πολιτικές δυνάμεις δεν βρίσκουν έδαφος συνεννόησης, τόσο θα έρχεται στην συζήτηση το ενδεχόμενο διάσπασης της χώρας στις τρεις περιοχές που τη συνθέτουν, την Τρίπολη (ή Τριπολίτιδα), την Κυρηναϊκή και το Φεζάν. Το ενδεχόμενο αυτό προφανώς θα ενισχύσει περαιτέρω αυτονομιστικές τάσεις, ιδιαίτερα των αυτοχθόνων φυλών, όπως οι Βέρβεροι²². Ωστόσο, ακόμη και εάν δεν μεταβληθεί η συνοριακή κατάσταση, οι εσωτερικές συγκρούσεις θα διατηρούν το τεράστιο κενό ασφαλείας το οποίο έχει ήδη δημιουργηθεί και μέχρι στιγμής καλύπτεται από τις ένοπλες τρομοκρατικές οργανώσεις, είτε αυτές επικαλούνται τις προσταγές της εφαρμογής του πολιτικού Ισλάμ, είτε εξυπηρετούν τα ιδιωτικά συμφέροντα κάποιων φυλάρχων.

Ένας βασικός παράγοντας που δεν επιτρέπει την ευόδωση στις διάφορες προσπάθειες ενότητας στη χώρα είναι η παρουσία διάφορων, μη κεντρικά ελεγχόμενων,

²¹ Η πρακτική της καταπολέμησης της ανεργίας στη χώρα βασιζόταν σε μεγάλο βαθμό στην πρόσληψη σε κρατικές υπηρεσίες και δομές, κρατώντας τα επίσημα ποσοστά ανεργίας σχεδόν μηδενικά. (Jawad 2005)

²² Η φυλή αυτή έχει υποστεί σε σημαντικό βαθμό πίεση για εγκατάλειψη ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του πολιτισμού της, με σκοπό την ενσωμάτωση σε μια ενιαία Λιβύη. Η ανατροπή του Καντάφι παρουσιάζει μια ευκαιρία για αναγέννηση της κουλτούρας τους. (Hume 2012)

ένοπλων ομάδων. Στη Λιβύη εμφανίζεται έντονα το φαινόμενο της ισχυρής συγκέντρωσης πολιτικής και στρατιωτικής εξουσίας σε τοπικό επίπεδο, με τη μορφή που απαντάται συχνά σε λιγότερο ολοκληρωμένες και συνεκτικές κοινωνίες. Η κατάσταση γίνεται δραματικά πιο σύνθετη λόγω της εμπλοκής περιφερειακών δυνάμεων, οι οποίες προσπαθούν να επεκτείνουν την επιρροή τους στην Λιβύη, μέσω της υποστήριξης συγκεκριμένων ένοπλων ομάδων, και βέβαια εκμεταλλευόμενες την απουσία ισχυρής πολιτικής κεντρικής κυβέρνησης.

Εικόνα 4 - Εθνοτική κατανομή στη Λιβύη (University of Texas)

Ένας από τους κυριότερους παράγοντες που δρουν στην περιοχή είναι η Αίγυπτος, η οποία επιδεικνύει εξαιρετικό ενδιαφέρον για τα τεκταινόμενα στη χώρα, αφού αντιλαμβάνεται την αστάθεια στη Λιβύη ως μία ευθεία απειλή στην ασφάλειά της (State

Information Service 2019). Η Αίγυπτος διακηρύσσει σταθερά την ανάγκη για μία σταθερή κατάσταση στη Λιβύη, με μία κεντρική κυβέρνηση που να ασκεί εξουσία σε όλο το εύρος της χώρας, προκειμένου να ενοποιήσει τη, πολυδιασπασμένη σήμερα, χώρα. Από την άλλη, το Κάιρο υποστηρίζει ταυτόχρονα συγκεκριμένες παραστρατιωτικές και πολιτικές οντότητες, με κύριο φυσικά το στρατηγό Χαλίφα Χάφταρ, κάτι που έρχεται σε ευθεία σύγκρουση με τις προσπάθειες του ΟΗΕ για ενότητα και επιμηκύνει τις συγκρούσεις στη Λιβύη.

Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Μετά την κατάρρευση του καθεστώτος του Καντάφι, το 2011, η Λιβύη γενικά χαρακτηρίζεται ως αποτυχημένο κράτος (Chengu 2018). Η κατάρρευση της κεντρικής κυβέρνησης και των κρατικών δομών, η επικράτηση χάους και ανομίας, σε συνδυασμό με την απελευθέρωση φυγόκεντρων τάσεων σε τμήματα του πληθυσμού, υποστήριξαν την ανάδειξη διαφορών σε τοπικό επίπεδο και τροφοδότησαν αντικρουόμενες επιδιώξεις. Σήμερα η Λιβύη αντιμετωπίζει σε εξαιρετικό βαθμό οριζόντιες διαχωριστικές γραμμές μεταξύ στρατιωτικών και παραστρατιωτικών οργανώσεων, εθνοτικών ομάδων, αλλά ακόμη και μεταξύ πόλεων, χωριών ή και γειτονιών.

Σε αυτό το περιβάλλον έχουν αναδειχθεί πολιτικές ομάδες βασισμένες και οριοθετημένες σε στενά τοπικά πλαίσια, οι οποίες υποστηρίζουν συγκεκριμένα συμφέροντα. Τα διαφορετικά περιβάλλοντα στα πεδία συγκρούσεων στις δυτικές, ανατολικές και νότιες περιφέρειες της χώρας προσφέρουν διαφορετικά κίνητρα και τρόπους δράσης σε διάφορες ένοπλες ομάδες, καθιστώντας έτσι την Λιβύη μία πολυδιασπασμένη χώρα.

Σε αντίθεση με αντίστοιχες περιπτώσεις σε άλλες χώρες, οι τοπικές ένοπλες παρατάξεις μάχονται όχι για την εγκαθίδρυση εξουσίας καθολικά στη χώρα, αλλά μόνο για τοπική κυριαρχία. Επιπλέον, η εύκολη πρόσβαση σε όπλα και η αύξηση της εγκληματικότητας επιδρούν εξαιρετικά αρνητικά στην όποια κοινωνική συνοχή. Οι περιορισμένες πολιτικές φιλοδοξίες των παραστρατιωτικών οργανώσεων και η στροφή από την φιλοδοξία της ανάληψης της εξουσίας σε όλη τη χώρα στην στενή τοπική διακυβέρνηση, με την ενσωμάτωση και συμμετοχή μερικών μόνο φυλετικών ομάδων, διχάζουν και διαιρούν τη χώρα περαιτέρω. Είναι αυτές οι κατακερματισμένες ομάδες που προσφέρουν το γόνιμο έδαφος για την κλιμάκωση των συγκρούσεων, αποτρέποντας έτσι

την ανάληψη της εξουσίας σε κεντρικό επίπεδο και απαγορεύοντας την εύρυθμη λειτουργία των κεντρικών δομών εξουσίας.

Η προσπάθεια εγκαθίδρυσης της δημοκρατίας στη Λιβύη έχει αποδειχθεί επίπονη, ενώ οι διεργασίες που έχουν λάβει χώρα αποδεικνύονται περίπλοκες και ευμετάβλητες. Οι πρώτες εκλογές μετά την ανατροπή του Καντάφι έλαβαν χώρα το 2012, από τις οποίες προέκυψε ως νομοθετικό σώμα το Γενικό Εθνικό Κογκρέσο (General National Congress – GNC), με αποστολή να οργανώσει τη μετάβαση της Λιβύης σε Δημοκρατία μέσω ενός μόνιμου δημοκρατικού Συντάγματος. Καθώς η δεκαοκτάμηνη ορισθείσα περίοδος παρήλθε άκαρπη, το Κογκρέσο οργάνωσε εκλογές για τον Αύγουστο του 2014, προκειμένου να εκλεγεί η Βουλή των Αντιπροσώπων (House of Representatives - HoR). Ωστόσο, στις εκλογές του 2014 η συμμετοχή κυμάνθηκε σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα, αφού σε πολλά μέρη της χώρας δεν κατέστη δυνατόν να οργανωθούν εκλογικά τμήματα. Παρόλα αυτά, η Βουλή των αντιπροσώπων οργανώθηκε, με κάποια από τα εκλεγμένα μέλη της, τα οποία προέρχονταν από ισλαμιστικές οργανώσεις, να μην συμμετέχουν στο νέο αυτό σώμα, αλλά να παραμένουν στην Τρίπολη όπου οργάνωσαν την Κυβέρνηση Εθνικής Σωτηρίας (National Salvation Government – NSG) (Missaglia 2017).

Μετά την υπογραφή της Λιβυκής Πολιτικής Συμφωνίας (Libyan Political Agreement - LPA) (UNSMIL 2019) το Δεκέμβριο του 2015 από μέλη της Βουλής των Αντιπροσώπων και του Γενικού Εθνικού Κογκρέσου, ο Φάγεζ αλ-Σαράζ (Fayezal-Sarraj) ορίστηκε ως πρωθυπουργός της Κυβέρνησης Εθνικής Συμφωνίας (Government of National Accord - GNA). Τον Μάρτιο του 2016 η GNA εγκαταστάθηκε στην Τρίπολη, ενώ σύντομα η NSG ανακοίνωσε ότι παραδίδει την εξουσία, ενώ τον Απρίλιο του 2016 η συντριπτική πλειοψηφία των μελών του Γενικού Εθνικού Κογκρέσου μεταφέρθηκε στο Κρατικό Συμβούλιο (State Council – SC), ένα συμβουλευτικό όργανο που δημιουργήθηκε στο πλαίσιο της LPA και συνέρχεται στην Τρίπολη.

Αυτή τη στιγμή στη Λιβύη υπάρχουν δύο κέντρα εξουσίας²³: Το πρώτο είναι το Συμβούλιο Προεδρίας (Presidential Council - PC), το οποίο εδρεύει στην Τρίπολη από τις 30 Μαρτίου 2016 και προήλθε από την υπογραφή της LPA, υπό την προεδρία του Φάγεζ αλ-Σαράζ. Σύμφωνα με τη συμφωνία, το Συμβούλιο Προεδρίας προεδρεύει της GNA, η

²³ Σε γενικές γραμμές, χωρίς να προσμετρώνται επιμέρους ομάδες που διατηρούν αυτόνομη δράση ή επαμφοτερίζουσα στάση.

οποία επίσης εδρεύει στην Τρίπολη. Η GNA θα πρέπει να εγκριθεί από το HoR σύμφωνα με τη συμφωνία, ωστόσο σε δύο περιπτώσεις το HoR καταψήφισε τον κατάλογο των υπουργών, αίροντας έτσι την συμφωνημένη υποστήριξη στη GNA. Το δεύτερο κέντρο εξουσίας αποτελείται από τις αρχές που εδρεύουν στο Τομπρούκ και την Μπάιντα, οι οποίες επίσης περιλαμβάνονται στο πλαίσιο της LPA. Το HoR στο Τομπρούκ προβλεπόταν να γίνει η νομοθετική αρχή σύμφωνα με την LPA, αλλά μέχρι στιγμής δεν έχει κατοχυρωθεί ως θεσμός, κάτι φυσικό μετά την ρήξη με την GNA. Αντ' αυτού, έχει εγκρίνει την αντίπαλη κυβέρνηση του Αμπντουλλάχ αλ-Θάννι (Abdullahal-Thani), η οποία λειτουργεί στην Μπάιντα. Οι αρχές του Τομπρούκ και της Μπάιντα υποστηρίζονται από τον αντι-ισλαμιστή στρατηγό Χαλίφα Χάφταρ, ο οποίος είναι επικεφαλής του αυτοαποκαλούμενου Εθνικού Στρατού της Λιβύης (Libyan National Army - LNA).

Τα δύο κύρια στρατόπεδα έχουν εδραιωθεί και σταθεροποιηθεί στη Λιβύη από το 2016. Από τη μία πλευρά βρίσκεται η GNA που εδρεύει στην Τρίπολη και υποστηρίζεται από τον οργανισμό Ηνωμένων Εθνών. Η κυβέρνηση έχει την υποστήριξη, πλήρως ή εν μέρει, επαναστατικών οργανώσεων στις πόλεις της δυτικής Λιβύης, ισλαμιστικών οργανώσεων στις γειτονιές της Τρίπολης, την υποστήριξη από φυλές στα νότια, καθώς και από την Μουσουλμανική Αδελφότητα. Η διεθνής κοινότητα γενικά αναγνωρίζει την κυβέρνηση ως την επίσημη κυβέρνηση της Λιβύης. Από την άλλη, ο στρατηγός Χαλίφα Χάφταρ, διοικητής του LNA, διεκδικεί τη νομιμότητα της κυβέρνησης του μέσω της στρατιωτικής επικράτησης στην Ανατολική Λιβύη. Τον Χάφταρ υποστηρίζουν μεγάλα μέρη του στρατού, φυλές στα ανατολικά της χώρας καθώς και μεμονωμένα ένοπλα τμήματα στα δυτικά και νότια (Lacher 2019). Επιπλέον, ανακοινώνοντας την ανάληψη πρωτοβουλίας για την αντιμετώπιση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, κέρδισε άμεση υποστήριξη από την Αίγυπτο και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, καθώς και διεθνή νομιμοποίηση από την Γαλλική κυβέρνηση για τη μάχη του κατά του ισλαμικού Κράτους²⁴. (Mikaïl 2019)

Ο στρατηγός Χαλίφα Χάφταρ συμμετείχε ως αξιωματικός στο πραξικόπημα που έφερε τον Καντάφι στην εξουσία το 1969, αλλά αργότερα έπεσε στην δυσμένεια του Λίβυου δικτάτορα. Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 ο Χάφταρ αυτοεξορίστηκε στις ΗΠΑ,

²⁴ Η γαλλική κυβέρνηση συνεχίζει να δηλώνει την υποστήριξή της στις προσπάθειες των ΗΕ για την επίλυση της κρίσης μέσω της εφαρμογής της LPA.

όπου και έλαβε την αμερικανική υπηκοότητα, ενώ επέστρεψε στη Λιβύη το 2011, για να συμμετάσχει στον εμφύλιο πόλεμο ο οποίος τερμάτισε την κυριαρχία του Καντάφι. Ο Χάφταρ εμφανίζεται με αξιώσεις στο προσκήνιο το 2014, όταν στηλίτευσε την αδράνεια του GNC έναντι των ισλαμιστικών αντάρτικων ομάδων. Ο ίδιος ανέλαβε το ρόλο του «διώκτη των τζιχαντιστών» και ξεκίνησε με την παραστρατιωτική του δύναμη, τον LNA, εκστρατεία κατά των ισλαμιστικών πολιτοφυλακών. Οι περισσότεροι στρατιωτικοί του ανατολικού τμήματος της χώρας εντάχθηκαν στον LNA, δίνοντας στον Χάφταρ ισχυρό έρεισμα για να εδραιώσει τη δύναμή του (Majorino 2019). Αφού εκκαθάρισε από τις ισλαμιστικές ομάδες την Βεγγάζη, όπου και εγκατέστησε το αρχηγείο του, ξεκίνησε από τα ανατολικά την προέλαση για την κατάκτηση της χώρας, ισχυροποιώντας σε κάθε νίκη την επιρροή του απέναντι στις εκάστοτε τοπικές κυβερνήσεις. Τον Ιούνιο του 2018, ο Εθνικός Λιβυκός Στρατός κατάφερε να αναλάβει τον πλήρη έλεγχο της περιοχής που ονομάζεται «Πετρελαϊκή Ημισέληνος», στην βόρειο-ανατολική Λιβύη, ενώ κατέλαβε και την πόλη Ντέρνα, προπύργιο των ακραίων ισλαμιστών και μοναδική πόλη του ανατολικού τμήματος που δεν βρισκόταν υπό τον έλεγχό του (Crisisgroup 2018). Τον Ιανουάριο του 2019, ο στρατάρχης Χάφταρ ξεκίνησε την κατάκτηση της νότιας Λιβύης, που καλύπτεται από έρημο, και κατέλαβε τις πόλεις Σέμπχα και την αλ-Σαράρα, Τον Απρίλιο του 2019 κινήθηκε δυτικά, εξαπολύοντας επίθεση εναντίον της Τρίπολης, προ των πυλών της οποίας βρίσκεται μέχρι και τον Σεπτέμβριο (Elumami 2019).

Οι κυριότεροι δρώντες δεν δεσμεύονται ιδεολογικά σε κάποια συγκεκριμένη πλευρά, αλλά δρουν με κριτήριο πραγματιστικά και ωφελιμιστικά κριτήρια, προκειμένου να αποκομίσουν απτά και άμεσα, κυρίως οικονομικά, οφέλη. Οι αντίπαλες παρατάξεις στη Λιβύη εξαρτώνται πλήρως από την υποστήριξη ένοπλων ομάδων, προκειμένου να εξασφαλίσουν την παρουσία τους και να εξασκήσουν την εξουσία τους, έτσι καμία από τις δύο πλευρές δεν μπορεί να ασκήσει την δύναμή της πέρα από τις περιοχές που έχει στρατιωτική υπεροχή. Αυτή η εξάρτηση επιτρέπει στους ένοπλους δρώντες να επαναπροσδιορίσουν το ρόλο τους στην κοινωνία ως κύριοι παράγοντες στην πολιτική του κράτους, αφού, στην πράξη, αποτελούν τους κύριους παρόχους ασφαλείας, διακυβέρνησης και επίλυσης συγκρούσεων στην περιοχή επιρροής τους. Έτσι, κατά μία θεώρηση, οι διάφοροι ένοπλοι δρώντες μπορούν να γίνουν αντιληπτοί ως παράγοντες βοηθητικοί στην προσπάθεια της κυβέρνησης στο να επιβάλλει και να διατηρήσει την τάξη. Από την άλλη όμως, αυτές οι ομάδες χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό αυτονομίας, από έλλειψη

μηχανισμών ελέγχου και λογοδοσίας, ενώ κατηγορούνται για συχνή και συστηματική παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μην επιτρέποντας έτσι στην κυβέρνηση την εκπλήρωση των βασικών της λειτουργιών, με προεξάρχουσα την παροχή στους πολίτες αισθήματος ασφάλειας (Floor El Kamouni-Janssen 2018). Είναι λοιπόν, ταυτόχρονα αναγκαία η δράση και χρήση αυτών των ένοπλων ομάδων, για την εξασφάλιση παροχών που αυτή τη στιγμή καμία κυβέρνηση δεν μπορεί να εξασφαλίσει, αλλά την ίδια στιγμή αυτές οι ομάδες είναι το κύριο εμπόδιο και η μεγαλύτερη απειλή ασφαλείας για το μέλλον της χώρας.

ΟΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Η μεγαλύτερη αστοχία που αναγνωρίζεται ευρέως στη διεθνή κοινότητα, όσον αφορά στην επέμβαση του NATO στη Λιβύη το 2011, είναι η αποτυχία στην υποστήριξη της χώρας με μία διαδικασία σταθεροποίησης. Δεδομένου ότι η επέμβαση στηρίχθηκε στην αρχή ‘Ευθύνης Προστασίας’ (Responsibility to Protect – R2P) που υιοθετήθηκε από τα ΗΕ το 2005²⁵, η έλλειψη σχεδιασμού και παρουσίας στην πορεία της Λιβύης προς μια νέα κυβέρνηση δεν συνάδει με τις αρχικές διακηρύξεις. Παρότι είναι πολύ πιθανό η παρουσία του NATO, ή μιας άλλης διεθνούς δύναμης, να μην απέτρεπε τοπικούς και περιφερειακούς δρώντες ως προς την εμπλοκή τους στη Λιβύη, ωστόσο η συνεχής παρουσία στην χώρα, εστιασμένη στη σταθεροποίηση και την ισχυροποίηση των απαραίτητων θεσμικών δομών, θα μπορούσε να έχει βοηθήσει στη μείωση του ανταγωνισμού μεταξύ των διαφόρων μερών. Αντίθετα, η ουσιαστικά πλήρης αποχώρηση των χωρών του NATO και της Ευρωπαϊκής Ένωσης επέτρεψαν την ταχεία κλιμάκωση της βίας και την διολίσθηση της Λιβύης σε ένα πολύχρονο αδιέξοδο²⁶.

Τόσο τα Ηνωμένα έθνη όσο και η Ευρωπαϊκή Ένωση πιέζουν στο διπλωματικό επίπεδο για μία συνολική πολιτική διευθέτηση της διαμάχης μεταξύ των δύο στρατοπέδων. Ειδικά η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει απευθύνει έκκληση στα γειτονικά κράτη της Λιβύης να

²⁵ Η αρχή της ‘Ευθύνης Προστασίας’ (Responsibility to Protect – R2P) αναπτύχθηκε ως απάντηση στην κατακραυγή που ακολούθησε τις σφαγές στη Σρεμπρένιτσα και τη Ρουάντα, κυρίως. Με προτροπή του τότε Γενικού Γραμματέα, Κόφι Ανάν, ήδη από το 1999, τα ΗΕ υιοθέτησαν την αρχή το 2005. Βασικός άξονας είναι η αντίληψη ότι τα κράτη οφείλουν να παρέχουν προστασία τα ίδια στους πολίτες τους, ενώ αυτή η ευθύνη μετακυλά στη διεθνή κοινότητα όταν τα ίδια αδυνατούν να το κάνουν, ή όταν αυτά είναι οι υπαίτιοι καταπάτησης των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των πολιτών τους (UN 2019).

²⁶ Η ουσιαστική απροθυμία να υποστηριχθεί η νόμιμη κυβέρνηση της Λιβύης είναι ένας βασικός παράγοντας που αποτρέπει την εφαρμογή των προβλεπόμενων στην LPA(Pusztai 2019).

διευκολύνουν και υποστηρίζουν τη διαδικασία μετάβασης σε δημοκρατικές δομές της χώρας, αλλά και να απέχουν από πράξεις που θα επέκτειναν τις ήδη υπάρχουσες διασπάσεις. Παρά τις εκκλήσεις για συνεννόηση, η αποκεντρωμένη και κατακερματισμένη φύση της μετά επαναστατικής Λιβύης κάθε άλλο παρά διευκολύνει τις διαπραγματεύσεις για επίτευξη συμφωνίας. Το κυριότερο εμπόδιο στην προσπάθεια για την εγκαθίδρυση μίας κυβέρνησης που θα παρείχε ενότητα και ειρήνη στη Λιβύη, είναι το γεγονός ότι διάφορα ένοπλα σχήματα και τοπικές συμμαχίες έχουν την πραγματική εξουσία σε τοπικό επίπεδο, όπου βέβαια ακολουθούν και υποστηρίζουν τα δικά τους τοπικά μικροσυμφέροντα, ενώ βέβαια δεν δεσμεύονται από διεθνείς συμφωνίες.

Είναι προφανές ότι το εσωτερικό χάος που επικρατεί στη Λιβύη δεν είναι άμοιρο εξωτερικών επιδράσεων και ενεργειών τοπικών και διεθνών παραγόντων. Από το 2011 έως σήμερα, οι δράσεις ή και οι παραλείψεις μιας σειράς κρατικών δρώντων έχουν συνεισφέρει, σε διαφορετικό βαθμό στην εξέλιξη της λιβυκής κρίσης. Η συνοπτική αναφορά των κυριότερων από αυτές μπορεί να συνεισφέρει στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης εικόνας για το πλαίσιο μέσα στο οποίο η κύρια ενδιαφερόμενη, η Αίγυπτος, έχει αναπτύξει την πολιτική της.

Ο κυριότερος διεθνής παράγοντας στον οποίο προσβλέπουν όλοι για να παίξει το ρόλο του διαμεσολαβητή μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, είτε αυτόνομα είτε μέσω των διεθνών οργανισμών, είναι αδιαμφισβήτητα οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Εντούτοις, οι Ηνωμένες Πολιτείες διακρίνονται για την πλήρη απροθυμία περαιτέρω εμπλοκής στη Λιβύη, αφού δεν δείχνουν να έχουν άλλο ενδιαφέρον στην περιοχή πέρα από την μάχη κατά της τρομοκρατίας. Η περιορισμένη επιρροή που δείχνει να έχει πλέον το ISIS στη Λιβύη, μετά και την εκδίωξή του από την πόλη της Σύρτης το 2016, έχει κάνει τις ΗΠΑ να επιδεικνύουν ελάχιστη διάθεση να αναμειχθούν για τη σταθεροποίηση της χώρας. Παρά τις αρχικές προθέσεις του προέδρου Μ. Ομπάμα, όπως αυτές εκφράστηκαν μέσα από την δήλωσή του για μια ‘νέα, υποσχόμενη, εποχή’²⁷, η πραγματικότητα έδειξε ότι ελάχιστα είχαν γίνει για να οδηγήσουν προς αυτή, όπως ο ίδιος αργότερα παραδέχθηκε²⁸. Εξάλλου, ο Πρόεδρος Τραμπ έχει πρόσφατα δηλώσει ότι δεν βλέπει έναν

²⁷ «New era of promise in Libya, says Obama», κάτι που δεν απεδείχθη τελικά (NEWS24.com 2011)

²⁸ Ο Πρόεδρος Ομπάμα χαρακτήρισε ως το μεγαλύτερο σφάλμα της θητείας του την αποτυχία εξασφάλισης διάδοχης κατάστασης στη Λιβύη. (BBC.com 2016)

ρόλο για τις ΗΠΑ στην Λιβύη πέρα από την μάχη κατά του ISIS. Ωστόσο, η απουσία της στιβαρής ηγεσίας των Ηνωμένων Πολιτειών, με τη δυνατότητα παροχής στρατιωτικών, διπλωματικών και οικονομικών πόρων, έχει αποδειχθεί ότι έχει αποδυναμώσει το ρόλο των Ηνωμένων Εθνών, με αποτέλεσμα να μην έχει μπορέσει να υποστηριχθεί η πολιτική συμφωνία η οποία υπογράφηκε το 2015 και δεν δείχνει ικανή να εφαρμοστεί στη σημερινή κατάσταση της χώρας.

Στην προσπάθειά του να επιτύχει υποστήριξη στην εκστρατεία του για την πλήρη κατάληψη της Λιβύης, ο Χαλίφα Χάφταρ έχει αναζητήσει υποστήριξη στη Ρωσία. Για όποιο λόγο και αν επέλεξε αυτή την προσέγγιση, είτε προσβλέποντας στην πολιτική αλλά και στρατιωτική υποστήριξη είτε προσπαθώντας να εκβιάσει την εμπλοκή των Ηνωμένων Πολιτειών στο πλευρό του, είναι σίγουρο ότι έχει πετύχει να προσελκύσει την ανάμιξη της Ρωσίας για την προβολή ισχύος στην περιοχή. Ωστόσο, παρότι η Ρωσία υποστηρίζει πραγματικά τον Χάφταρ, συνεχίζει να εκφράζει την υποστήριξή της και προς την προσπάθεια του ΟΗΕ για την υποστήριξη της Κυβέρνησης Εθνικής Συμφωνίας, κάτι που δείχνει μία διαφορετική προσέγγιση στην επιδιωκόμενη τελική κατάσταση (Barmin 2019). Η Ρωσία ουσιαστικά επιδιώκει να καλύψει το κενό το οποίο έχει δημιουργηθεί στην περιοχή μετά την ουσιαστική απομάκρυνση του μεγάλου παίκτη, των ΗΠΑ, οπότε δεν κρίνεται πιθανό να υποστηρίξει την προσπάθεια καθολικής επικράτησης σε όλη τη χώρα.

Όσον αφορά τις Ευρωπαϊκές χώρες, και συγκεκριμένα τις κυριότερες από αυτές που αναμίχθηκαν, δηλαδή το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γαλλία και την Ιταλία, μπορεί να γίνει μία διάκριση σε δύο στρατόπεδα: αρχικά στην Ιταλία, που έχει παίξει ένα σταθερό ρόλο στην υποστήριξη της κυβέρνησης του Φάγεζ αλ-Σαράζ, ενώ ταυτόχρονα αναγνωρίζει ότι και οι δυνάμεις που εκπροσωπεί ο στρατηγός Χάφταρ θα πρέπει να συμπεριληφθούν σε οποιαδήποτε λύση. Από την άλλη πλευρά, τόσο το Ηνωμένο Βασίλειο όσο και η Γαλλία, παρότι δηλώνουν σαφώς την υποστήριξή τους στην πολιτική συμφωνία, έχουν ωστόσο εμπλέξει στρατιωτικά τμήματα Ειδικών Δυνάμεων σε ενεργή υποστήριξη των στρατευμάτων του Χάφταρ στις μάχες του εναντίον ισλαμιστικών οργανώσεων. Ειδικά η Γαλλία, προκειμένου να υποστηρίξει τα συμφέροντα της στο Νότο της Λιβύης, έχει αναπτύξει σε αρκετές περιπτώσεις αυτόνομη πολιτική ως προς την υποστήριξη

διαφορετικών μαχόμενων ομάδων²⁹, παρά τις συνέπειες που αυτό μπορεί να φέρει στην πολιτική διαδικασία των διαπραγματεύσεων (Neriah 2019). Συνολικά, οι ευρωπαϊκές χώρες δείχνουν μεγαλύτερη ανησυχία και ενδιαφέρον στον άμεσο έλεγχο της μεταναστευτικής κρίσης που πηγάζει από τη Λιβύη παρά στην αναγκαία προσπάθεια για σταθεροποίηση της χώρας.

Όσον αφορά στις χώρες της Μέσης Ανατολής, ιδιαίτερα ενεργό ρόλο έχει διαδραματίσει το Κατάρ, το οποίο υποστήριξε ανοιχτά το 2011 την επανάσταση εναντίον του Καντάφι και ενέργησε προκειμένου να ενισχύσει τις αντίπαλές του δυνάμεις, με τις οποίες είχε συναφείς στόχους (Black 2011). Η υποστήριξη αυτή είναι ουσιαστικά αδιάκοπη, παρά μόνο διαφοροποιείται κατά διαστήματα. Το 2015, κατόπιν πίεσης από τις ΗΠΑ και τον ΟΗΕ, το Κατάρ φαίνεται ότι ανέστειλε την παροχή βοήθειας στη Λιβύη, αλλά πιστεύεται ότι αυτή επανήλθε σε πλήρη μορφή από το 2016. Επιπλέον, θεωρείται βέβαιο ότι μεγάλο μέρος της υποστήριξης του Κατάρ παρέχεται σε συνεργασία και συνεννόηση με την Τουρκία (Dickinson 2015).

Η Τουρκία έχει αναμιχθεί στη Λιβυκή κρίση από την αρχή της, το 2011, ενώ παραμένει σταθερά προσανατολισμένη στην υποστήριξη της αναγνωρισμένης κυβέρνησης, GNA. Από την αρχή τάχθηκε στο πλευρό των αντιφρονούντων, προσφέροντας στον Καντάφι άσυλο, εφόσον οικειοθελώς αποχωρούσε από την εξουσία (France24 2019). Τα κίνητρά της ήταν πολυεπίπεδα: πρώτον, η εξασφάλιση των μεγάλων έργων που είχαν ήδη αναλάβει τουρκικές κατασκευαστικές εταιρείες, της τάξης των δεκάδων δισεκατομμυρίων ευρώ. Δεύτερον, η εξασφάλιση προνομιακής πρόσβασης σε έναν από τους μεγαλύτερους ενεργειακούς παίκτες στη Μεσόγειο, ειδικά ενόψει της διαφαινόμενης ανακήρυξης ΑΟΧ από τα γειτονεύοντα κράτη, όπως η Ελλάδα. Τρίτον, η αντίδραση στην προσπάθεια αύξησης της επιρροής τρίτων χωρών στην περιοχή, με προεξάρχουσα την Σαουδική Αραβία. (Aras 2019) Το ενδιαφέρον της παραμένει ισχυρό, με την ενεργό συμμετοχή της να γίνεται εμφανής κατά την πρόσφατη επίθεση των δυνάμεων του Χάφταρ κατά της Τρίπολης³⁰.

²⁹ Η Γαλλία κλήθηκε να εξηγήσει την παρουσία εξελιγμένου στρατιωτικού εξοπλισμού σε βάση ελεγχόμενη από τις δυνάμεις του στρατηγού Χάφταρ τον Ιούνιο του 2019. (France24 2019)

³⁰ Η Τουρκία έχει προμηθεύσει με αριθμό Μη Επανδρωμένων Αεροχημάτων (ΜΕΑ) την GNA, σε ευθεία απάντηση στη χρήση αντίστοιχων συστημάτων, που παρείχαν τα ΗΑΕ, από τις δυνάμεις του στρατηγού Χάφταρ. Είναι ενδιαφέρον ότι για την εκμετάλλευσή τους απαιτείται η

Εικόνα 5 - Απεικόνιση από ανοιχτή πηγή που δείχνει τη στενή παρακολούθηση της Λιβύης από τουρκικό αεροπλάνο έρευνας και παρακολούθησης στις 13-9-2019 (πηγή: Sergio Scandura – Twitter).

Η Σαουδική Αραβία αποτελεί, ίσως, τον πλέον ισχυρό δρώντα στη Μέση Ανατολή. Όπως και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, η Σ.Α. βρίσκεται σε αντιδιαμετρική θέση με το Κατάρ, καθώς αντιμετωπίζει τη Μουσουλμανική Αδελφότητα και το πολιτικό Ισλάμ ως απειλή για την ίδια της την ύπαρξη. Ως αποτέλεσμα, οι δύο αυτές χώρες έχουν αποδοθεί σε μία εκστρατεία καταπολέμησης του πολιτικού Ισλάμ σε όλη την περιοχή της Μέσης Ανατολής, κάτι που έχει προκαλέσει πρωτοφανείς αντιπαραθέσεις μεταξύ των χωρών της περιοχής. Τον Ιούνιο του 2017 αυτή η προσπάθεια εξάλειψης της αντιλαμβανόμενης απειλής γνώρισε μία νέα μορφή, όταν η Σαουδική Αραβία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, η Αίγυπτος και το Μπαχρέιν διέκοψαν διπλωματικούς δεσμούς με το Κατάρ και απέκοψαν τις εισόδους προς την χώρα, απειλώντας ευθέως με χρήση βίας αν το Κατάρ δεν διέκοπτε την υποστήριξη σε ισλαμικές ομάδες. (Gambrell 2017)

παρουσία Τούρκων χειριστών στη δυτική Λιβύη. (Delalande 2019) Η σύλληψη έξι Τούρκων πολιτών τον Ιούνιο του 2019 επέφερε την άμεση αντίδραση της Άγκυρας, η οποία αρνήθηκε ότι αυτοί αποτελούσαν προσωπικό επιφορτισμένο με στρατιωτικά καθήκοντα (Butler 2019).

Στα δυτικά της Λιβύης, η Αλγερία, όπως και η Τυνησία, παρακολουθούν τις εξελίξεις με εξαιρετικό ενδιαφέρον και ανησυχία. Η Τυνησία, λόγω μικρού μεγέθους και ουσιαστική έλλειψη ισχύος³¹, έχει λίγες δυνατότητες να επηρεάσει τα τεκταινόμενα στη Λιβύη. Ωστόσο αντιλαμβάνεται ότι απειλείται από πιθανή διασπορά απειλών για την ασφάλεια της, ειδικά στα νότια της επικράτειάς της, ενώ η συνεχιζόμενη διαμάχη έχει επιφέρει σημαντικό χτύπημα στην οικονομία της (Barnell 2017). Η Αλγερία εντωμεταξύ έχει περιορίσει την εμπλοκή της στην κρίση της Λιβύης μόνο στο διπλωματικό επίπεδο. Εξερχόμενη από μία περίοδο αστάθειας, μετά τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης, και σε ένα οικονομικά επιβαρυνμένο περιβάλλον, έχει περιοριστεί σε ρόλο παρατηρητή. Αυτή η στάση έρχεται σε αντίθεση με την αναμενόμενη εξισορρόπηση που θα αναμενόταν να επιδιώξει σε σχέση με την εμπλοκή της Αιγύπτου, κάτι που όμως μπορεί να ερμηνευτεί ως μια ρεαλιστική προσέγγιση της Αλγερίας στη διαχείριση των διαθέσιμων πόρων της και στην απόφαση ανάληψης συγκεκριμένων κινδύνων (Taylor, Atlantic Council 2018). Από την άλλη, μπορεί να οφείλεται και στην εκτίμηση για ένα περιορισμένο εύρος ανάμειξης της Αιγύπτου, όπως θα αναλυθεί αργότερα. Σε κάθε περίπτωση, η Αλγερία και η Τυνησία υποστηρίζουν σταθερά τις προσπάθειες για την επιβολή μίας πολιτικής λύσης, απορρίπτοντας τη χρήση στρατιωτικής βίας.

Η ΑΙΓΥΠΤΟΣ ΣΤΗ ΛΙΒΥΗ

Η Αίγυπτος, άμεσα γειτονεύουσα με τη Λιβύη, είναι ένας από τους κύριους παράγοντες που δρουν στην περιοχή. Η πολιτική της Αιγύπτου προς τη Λιβύη οδηγείται από διάφορα συμφέροντα, με πιο εμφανές ίσως την ανάγκη εξασφάλισης ασφάλειας έναντι μιας άμεσης και ξεκάθαρης απειλής, αλλά φυσικά υπηρετεί επίσης οικονομικές επιδιώξεις, ιδεολογικούς σκοπούς, και υποστηρίζει την συνεχόμενη μάχη της ενάντια στο πολιτικό Ισλάμ. Η αστάθεια στη Λιβύη δεν αποτελεί μόνο μία άμεση απειλή στην εθνική ασφάλεια της Αιγύπτου, αλλά και στη σταθερότητα του καθεστώτος της. Κύρια πρόκληση ασφαλείας και σημείο τριβής αποτελεί η ανάγκη διασφάλισης των αιγυπτο-λιβυκών συνόρων. Μετά την πτώση του καθεστώτος του Καντάφι, τα διαφόρων ειδών επεισόδια κατά το μήκος των συνόρων αυξήθηκαν εκθετικά. Δεδομένης της αστάθειας στη Λιβύη και του εξαιρετικά εκτεταμένου μήκους των συνόρων, ο πλήρης έλεγχος και εδραίωση

³¹ Το περιορισμένο μέγεθος του στρατεύματος δεν επαρκεί για τον έλεγχο των μεγάλων εκτάσεων ερήμου στα νότια της χώρας.

συνοριακής ασφάλειας θεωρείται αδύνατη. Όσον αφορά την αιγυπτιακή πλευρά, παρά την αύξηση παρουσίας στρατιωτικών δυνάμεων, οι οποίες έχουν συχνά δείξει δυναμική στάση, τα σύνορα με τη Λιβύη παραμένουν η κύρια οδός για τη λαθραία διάδοση όπλων, ναρκωτικών, αλλά και ανθρώπων, συμπεριλαμβανόμενων μαχητών του Ισλαμικού Κράτους. Η διακίνηση όπλων μέσα από τη λιβυκή πλευρά των συνόρων έχει επηρεάσει τις συγκρούσεις στη χερσόνησο του Σινά, με οπλισμό να φθάνει στην κατοχή ένοπλων ομάδων στην περιοχή. Είναι χαρακτηριστικό ότι το παράνομο εμπόριο όπλων και οι συγκρούσεις με μαχητές του Ισλαμικού κράτους στην περιοχή του Σινά, όπου η Αίγυπτος έχει ήδη θρηνήσει εκατοντάδες στρατιώτες, την κάνει εξαιρετικά ανήσυχη απέναντι στο ενδεχόμενο διασποράς εξοπλισμένων μαχητών σε άλλες περιοχές στην ενδοχώρα της (El-Din 2017).

Πέρα από τα άμεσα προβλήματα φυσικής ασφάλειας, σημαίνουντα ρόλο στην πολιτική της Αιγύπτου έναντι της Λιβύης διαδραματίζει η επίδραση της συνεχιζόμενης έντασης στην οικονομία. Το 2011 περισσότεροι από 1 εκατομμύρια Αιγύπτιοι εργαζόνταν εκεί, ανακουφίζοντας το οξύ πρόβλημα απασχόλησης που αντιμετωπίζει η Αίγυπτος και συνεισφέροντας στη δημιουργία πλούτου, ο οποίος ενίσχυε αισθητά την αιγυπτιακή οικονομία. Κατά τα επόμενα χρόνια ο αριθμός αυτός μειώθηκε δραματικά, με τους περισσότερους να επιστρέφουν στην Αίγυπτο, αυξάνοντας την πίεση στην εύθραυστη οικονομική κατάσταση της χώρας. Η Λιβύη αποτελούσε έναν από τους σημαντικότερους εμπορικούς εταίρους της Αιγύπτου κατά το παρελθόν, ο εμφύλιος πόλεμος, ωστόσο, επηρέασε εξαιρετικά αρνητικά το εμπορικό ισοζύγιο μεταξύ των δύο χωρών με τις εξαγωγές της Αιγύπτου να μειώνονται κατά μεγάλο ποσοστό (Miller 2017).

Σπουδαίο ρόλο στην πολιτική της Αιγύπτου παίζει η προσπάθεια της να υπηρετήσει τα οικονομικά της συμφέροντα μέσω της εξασφάλισης των ενεργειακών της συμφερόντων στη Λιβύη. Έχοντας ήδη συσσωρεύσει υψηλό χρέος έναντι ξένων εταιριών, και παρά τις πρόσφατες ανακαλύψεις κοιτασμάτων φυσικού αερίου στη Μεσόγειο, η Αίγυπτος παραμένει ακόμη εισαγωγέας ενεργειακών πόρων. Η αδιαμφισβήτητη πρόθεση της να εξασφαλίσει σταθερότητα στη Λιβύη, η οποία είναι από τις πλουσιότερες χώρες σε αποθέματα πετρελαίου και αερίου, θα μπορούσε να επιτρέψει την εισαγωγή των αναγκαίων ποσοτήτων από τη Λιβύη σε χαμηλότερες τιμές. Εξάλλου, η ζήτηση για ενέργεια αναμένεται να αυξηθεί δραματικά τις επόμενες δεκαετίες, σε συνάρτηση με την

πληθυσμιακή αύξηση, με την Αίγυπτο να σχεδιάζει την ανάπτυξη και άλλων πηγών ενέργειας, όπως την πυρηνική (World Nuclear Association 2019).

Εξαιρετικής σημασίας για την Αίγυπτο είναι η εκφρασμένη της πρόθεση για την εξάλειψη του πολιτικού Ισλάμ. Αυτή η βασική επιδίωξη οριοθετεί την πολιτική της σε ιδεολογικό επίπεδο, με κύριο στόχο να παραμερίσει τη Μουσουλμανική Αδελφότητα τόσο εντός της χώρας όσο και στο εξωτερικό, κάτι που φυσικά περιλαμβάνει την αντιμετώπιση και αποδυνάμωση της επιρροής της στη Λιβύη³². Η πολιτική αυτή πρέπει να εξεταστεί μέσα από την αντίθεση που παρουσιάζει σε σχέση με την υποστήριξη την οποία παρέχουν άλλες τοπικές δυνάμεις, όπως η Τουρκία και το Κατάρ, απέναντι στην Μουσουλμανική Αδελφότητα στη Λιβύη αλλά και στην ευρύτερη περιοχή.

Όσον αφορά τις κυριότερες επιδιώξεις της Αιγύπτου, προκειμένου να υποστηρίξει τα συμφέροντα της στην περιοχή, είναι προφανές ότι η ύπαρξη μιας κεντρικής κυβέρνησης στη Λιβύη, ικανή να εξασφαλίσει τη συνοριακή ασφάλεια, να αντιμετωπίσει τις εσωτερικές απειλές που προέρχονται από ισλαμιστικά κινήματα και να επανεκκινήσει το διμερές εμπόριο με την Αίγυπτο, αποτελεί την επιδιωκόμενη μακροπρόθεσμη κατάσταση. Ωστόσο, ενώ η Αίγυπτος επισήμως υποστηρίζει τις προσπάθειες των Ηνωμένων Εθνών, με γνώμονα την ενοποίηση της κυβέρνησης στη χώρα, από την άλλη υποστηρίζει και τις διάφορες φυλές και παραστρατιωτικές οργανώσεις στα ανατολικά της χώρας, στις οποίες στηρίζεται και η οργάνωση του στρατηγού Χάφταρ, ο οποίος έχει ανοιχτά απορρίψει τη διαδικασία διαπραγματεύσεων. Για να γίνει αντιληπτή αυτή η αντικρουόμενη εν πολλοίς πολιτική της Αιγύπτου στη Λιβύη, πρέπει να ληφθούν υπόψη οι πολλαπλές απειλές που αυτή αντιμετωπίζει καθώς και οι διαφορετικές επιδιώξεις της.

Δεδομένου ότι η σταθερότητα στην Λιβύη αποτελεί ένα βασικό ενδιαφέρον της Αιγύπτου, το Κάιρο έχει ενεργά εμπλακεί σε διεθνή διπλωματία προκειμένου να επιτύχει μία πολιτική λύση. Αιγύπτιοι αξιωματούχοι έχουν επανειλημμένα δηλώσει πως θεωρούν τον εποικοδομητικό διάλογο σε εθνικό επίπεδο το μονόδρομο για την παύση των εχθροπραξιών, τη συμφιλίωση και την επανένωση της χώρας υπό ενιαία διακυβέρνηση. Το Κάιρο υποστηρίζει τις προσπάθειες των Ηνωμένων Εθνών για διαμεσολάβηση, ενώ

³² Μετά την πρόσφατη συνάντησή του με τον Πρόεδρο των ΗΠΑ στη Νέα Υόρκη, ο Πρόεδρος Σίσι, ερωτώμενος σχετικά με τις τελευταίες διαδηλώσεις στην Αίγυπτο που ζητούσαν την απομάκρυνσή του από την εξουσία, δήλωσε ότι «η περιοχή θα παραμένει ασταθής όσο το πολιτικό ισλάμ αγωνίζεται για την ανάδειξή του στην εξουσία» (France24 2019).

από το 2016 έχει δημιουργήσει την Αιγυπτιακή Εθνική Επιτροπή για τη Λιβύη, υπό τον Επιτελάρχη των Ενόπλων Δυνάμεων της χώρας, προκειμένου να παρέχει ένα μόνιμο και σταθερό σημείο αναφοράς για όλους τους εμπλεκόμενους σε συνομιλίες διευθέτησης της κρίσης. Έχει, επίσης, συμμετάσχει σε όλες τις συναντήσεις, τοπικού ή διεθνούς επιπέδου, προβάλλοντας πάντα την ανάγκη σεβασμού στην ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα, για την επίτευξη ενότητας και συμφιλίωσης για τη Λιβύη. (State Information Service 2019)

Ταυτόχρονα όμως, το Κάιρο έχει απευθύνει κατηγορίες προς τη διεθνή κοινότητα για την αργή πρόοδο που παρουσιάζει η πολιτική μετάβαση στη Λιβύη. Οι κατηγορίες του αυτές βασίζονται κυρίως στην ημιτελή διεθνή προσπάθεια που αναλήφθηκε για την καθαίρεση του Καντάφι, χωρίς να υπάρξει μέριμνα για τη διάδοχη κατάσταση. Έτσι, η Αίγυπτος καλεί σταθερά τη διεθνή κοινότητα να αναλάβει τα βάρη που της αναλογούν, προκειμένου να επανορθώσει την ζημιά που θεωρεί ότι έχει γίνει στην Λιβύη, και να συνεχίσει την προσπάθειες για την οικοδόμηση κεντρικής κυβέρνησης, επισημαίνοντας συνεχώς τις ίδιες προσπάθειες της Αιγύπτου για σταθερότητα και ενότητα στη χώρα. (Musina 2016)

Η Αίγυπτος κινείται σε διάφορα επίπεδα όσον αφορά στην πολιτική της απέναντι στη γειτονική της χώρα· πέρα από την επιδίωξη για εξασφάλιση σταθερότητας σε μακροπρόθεσμο χρόνο, βασικός πυλώνας της πολιτικής της Αιγύπτου παραμένει η αντιμετώπιση των άμεσων απειλών ασφαλείας. Η δεδομένη ύπαρξη αστάθειας στα σύνορα, συνδυασμένη με την ανάγκη να αντιμετωπιστούν οι ισλαμιστικές ένοπλες ομάδες, σχεδόν υποχρεώνει το Κάιρο να συνεργαστεί με αρχηγούς φυλών στην περιοχή των δυτικών συνόρων της. Οι φυλές της ανατολικής Λιβύης και της δυτικής Αιγύπτου παρουσιάζουν παραδοσιακά συνάφεια, αλλά και συγγένεια, λόγω της συχνής μεταξύ τους επαφής. Κατά συνέπεια η ομοιογένεια που εμφανίζουν σε αρκετά υψηλό βαθμό, τουλάχιστον πολιτισμικά, προσφέρει έδαφος συνεννόησης και διαμεσολάβησης σε διασυνοριακές διαμάχες. Η Αίγυπτος εκμεταλλεύτηκε τη δυνατότητα προσέγγισης των φυλών στην περιοχή των συνόρων ως μία λύση η οποία θα προσφέρει βραχυπρόθεσμα αποτελέσματα στην καταπολέμηση της διακίνησης ανθρώπων, όπλων και ναρκωτικών προς τη χώρα (Frederic Wehrey 2014). Αυτή η προσέγγιση όμως είναι εξαρχής περιορισμένη, τόσο σε τοπικό όσο και σε χρονικό επίπεδο, αφού δεν μπορεί να προσφέρει μακροπρόθεσμα αποτελέσματα για όλα τα θέματα που αφορούν στη συνοριακή περιοχή.

Η Αίγυπτος έχει υιοθετήσει ως κύριο σύμμαχο της στη Λιβύη το στρατηγό Χάφταρ, ο οποίος ηγείται μιας συμμαχίας παραστρατιωτικών οργανώσεων, φυλών της ανατολικής Λιβύης αλλά και στρατιωτικών μονάδων. Το Κάιρο υποστηρίζει τον Χάφταρ και τις ομάδες που αυτός διευθύνει με την παροχή πληροφοριών, εφοδιαστικής υποστήριξης αλλά και παροχή όπλων, ήδη πριν την επίθεση που αυτός εξαπέλυσε προς την Τρίπολη, παραβιάζοντας έτσι το εμπάργκο το οποίο έχει επιβληθεί από τα Ηνωμένα Έθνη³³. Η υποστήριξη της Αιγύπτου στον Χάφταρ υπογραμμίζει και αναδεικνύει τη σημασία που έχει για την Αίγυπτο η σταθερότητα στην περιοχή των συνόρων. Επιπλέον, ο Χάφταρ έχει συνεχή και ενεργή ανάμειξη στη μάχη ενάντια στους τζιχαντιστές και ισλαμιστές μαχητές, παίρνοντας μία ξεκάθαρη στάση ενάντια στην Μουσουλμανική Αδελφότητα στη Λιβύη. Ωστόσο, η εξαιρετικά αυστηρή και απόλυτη αντιισλαμική στάση του LNA δημιουργεί χαρακτηριστικά πόλωσης στη χώρα, αναγκάζοντας σχετικά μετριοπαθείς ισλαμιστικές οργανώσεις να συναντηθούν και ενωθούν σε μία συμμαχία, στην οποία τελικά επικρατούν οι ακραίες φωνές, ενώ προσφέρεται έδαφος αλλά και δικαιολογία σε εξωτερικούς παράγοντες όπως το Κατάρ να αυξήσουν την υποστήριξή τους σε ριζοσπαστικές ομάδες (Murray 2019).

Μία σημαντική ομοιότητα η οποία πρέπει να ληφθεί υπόψη, καθώς διευκολύνει τη συνεννόηση και εδραιώνει κοινές αρχές, μεταξύ του Προέδρου της Αιγύπτου Αλ Σίσι και του στρατηγού Χάφταρ είναι η κοινή πεποίθηση ότι η εφαρμογή αυστηρού στρατιωτικού νόμου είναι απαραίτητη προκειμένου να εγκαθιδρυθεί η σταθερότητα στην περιοχή, αλλά ακόμη και για να διαφυλαχθεί η εθνική ταυτότητα (Frederic Wehrey 2014). Η προσέγγιση της κρίσης στη Λιβύη πρώτα και κύρια μέσα από το πρίσμα των προβλημάτων ασφάλειας που αυτή παρουσιάζει για το Κάιρο, επιτρέπει στην Αίγυπτο τη νομιμοποίηση της προσέγγισης της απέναντι στη Λιβύη και τη δικαιολόγηση της επέμβασής της, παρουσιάζοντας τον Χάφταρ ως έναν «στιβαρό ηγέτη» ο οποίος είναι ο μόνος που μπορεί να επαναφέρει τη σταθερότητα στην Λιβύη, καθώς και να αντιμετωπίσει την απειλή που οι ισλαμιστικές οργανώσεις αντιπροσωπεύουν.

Παρόλα αυτά ο Λιβυκός Εθνικός Στρατός αντιτίθεται στην επίσημη κυβέρνηση την οποία υποστηρίζουν τα Ηνωμένα Έθνη, μην αφήνοντας πλέον, και ειδικά μετά την

³³ Η εφαρμογή του εμπάργκο δεν έχει επιβληθεί στο έδαφος της χώρας, παρά μόνο με ελέγχους από αέρος και θαλάσσης, χωρίς μεγάλη επιτυχία (France24 2019).

επίθεση προς την Τρίπολη, έδαφος για διπλωματικούς ελιγμούς και διαβουλεύσεις στις χώρες που τον υποστηρίζουν. Ταυτόχρονα, φαίνεται ότι ο Χάφταρ δεν έχει τις δυνατότητες να εξαπλώσει την επιρροή του στέλνοντας δυνάμεις στην Τρίπολη, όπου η κατάσταση δείχνει να έχει τελματώσει (Guerin 2019), αφού η αντίδραση τρίτων χωρών, όπως η Τουρκία, είναι ισχυρή. Η επιλογή που ανοίγεται στην Αίγυπτο είναι να αυξήσει την υποστήριξή της στον LNA, παρέχοντας άμεση στρατιωτική βοήθεια, κάτι που θα περιπλέξει περαιτέρω τις ισορροπίες στην περιοχή και θα τη φέρει ευθέως αντιμέτωπη με τη διεθνή κοινότητα και, φυσικά, την Τουρκία (Polat 2019).

Παρότι διαχρονικά το Κάιρο υποστήριξε την ενότητα και σταθερότητα, είναι πιθανότερο ότι η μονόπλευρη προσέγγιση της Αιγύπτου ως προς τη Λιβύη έχει δημιουργήσει ακόμη μεγαλύτερη διαίρεση. Οι συνεχιζόμενες μάχες μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων πλευρών και των διαφόρων ομάδων που κινούνται στην περιφέρειά τους δεν επιτρέπει τη σταθεροποίηση της κατάστασης, ώστε η χώρα να προβεί σε μία μεταβατική δημοκρατική κατάσταση με την προκήρυξη εκλογών, όπως αυτές είχαν κάποτε προγραμματιστεί για το τέλος του 2018. Είναι ακόμη φυσική συνέπεια, ότι η τόσο στενή προσέγγιση της Αιγύπτου με τον στρατηγό Χάφταρ δεν της επιτρέπει να αναλάβει το ρόλο του διαμεσολαβητή, καθώς δεν παρουσιάζεται πια αμερόληπτη τόσο στα μάτια της Λιβύης όσο και της διεθνούς κοινότητας.

Η πολιτική της Αιγύπτου στη Λιβύη παρουσιάζεται λοιπόν σε μεγάλο βαθμό διφορούμενη: σε τοπικό και βραχυπρόθεσμο επίπεδο η στάση της να υποστηρίζει τον Χάφταρ γίνεται εύκολα κατανοητή, καθώς αυτή εξασφαλίζει την τοπική σταθερότητα στα σύνορα, τα οποία αλλιώς θα αποτελούσαν γόνιμο έδαφος για την επέκταση ισλαμιστών μαχητών, και απαντά στις άμεσες απειλές ασφαλείας. Την ίδια ώρα, ωστόσο, η ίδια πολιτική διαιωνίζει τη σύγκρουση και εμποδίζει τις πιθανότητες και τις ευκαιρίες για μία διευθέτηση μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών, αφού δεν παρέχει κίνητρο στον LNA για συμβιβασμό. Με αυτό τον τρόπο, ο θεωρούμενος ως ειλικρινής και πραγματικός, μακροπρόθεσμος στόχος της Αιγύπτου για μία σταθερή Λιβύη, κάτι που θα προσφέρει το επιδιωκόμενο επίπεδο ασφάλειας και οικονομικής συνεργασίας με την Αίγυπτο, τίθεται εν αμφιβόλω. Εν μέσω αυτού του φαύλου κύκλου, και για όσο η Λιβύη παραμένει ασταθής, με εξωτερικές δυνάμεις να υποστηρίζουν ισλαμιστικές οργανώσεις και τη Μουσουλμανική Αδελφότητα να επικρέμαται ως απειλή, η Αίγυπτος παραμένει σε κάποιο βαθμό υποχρεωμένη να υποστηρίζει τις επιδιώξεις του στρατηγού Χάφταρ, προκειμένου να

εξασφαλίσει τουλάχιστον τοπικά τα ενδιαφέροντα της στη Λιβύη και να αποφύγει τη διάχυση των Συγκρούσεων προς το δικό της έδαφος, ακόμη και αν αυτό σημαίνει την επιμήκυνση χρονικά της λιβυκής κρίσης.³⁴

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σε αντίθεση με την Αίγυπτο, η Λιβύη δεν απέκτησε ποτέ υψηλό επίπεδο κοινωνικής συνοχής, ούτε βέβαια κοινό αίσθημα εθνικής ταυτότητας. Ως εκ τούτου, οι διάφορες φυλές, οι παραστρατιωτικές ομάδες και οι τοπικά ισχυρές μορφές ηγεσίας απολαμβάνουν πολύ μεγαλύτερης επιρροής στη διαμόρφωση της πολιτικής της χώρας, με την υποστήριξη που παρέχουν στις δύο αντιμαχόμενες πλευρές, από ότι είχε γίνει παραδεκτό στο παρελθόν. Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμη και τα Ηνωμένα Έθνη βασίστηκαν σε τέτοιες ομάδες για να παρέξουν ασφάλεια για επίσημους θεσμούς και εγκαταστάσεις των Ηνωμένων Εθνών, αποδεχόμενα έτσι τη συμμετοχή τους στις κυβερνητικές δομές. Ακολουθώντας την δική τους ατζέντα, οι αντιμαχόμενες σε τοπικό επίπεδο ομάδες δεν δείχνουν την φιλοδοξία να αυξήσουν τη δύναμή τους με σκοπό να σχηματίσουν μία κεντρική κυβέρνηση. Αυτές οι ομάδες, λοιπόν, είναι ένας βασικός παράγοντας που επιμηκύνει τις συγκρούσεις και κάνει περισσότερο πολύπλοκη την πολιτική μετάβαση της Λιβύης. Η μονόπλευρη εξωτερική υποστήριξη, όπως αυτή παρέχεται από τους εξωτερικούς δρώντες, αυξάνει περαιτέρω τη διαίρεση στο εσωτερικό της Λιβύης και αδρανοποιεί τις όποιες προσπάθειες ενοποίησης της χώρας.

Η πολιτική της Αιγύπτου στην περιοχή δείχνει να βρίσκεται εγκλωβισμένη σε μια κατάσταση από την οποία δεν διαφαίνεται οδός διαφυγής στο άμεσο μέλλον. Από τη μία πλευρά, η Αίγυπτος δηλώνει την σθεναρή της πίστη σε μία σταθερή Λιβύη με μία ενοποιημένη κεντρική κυβέρνηση, προκειμένου να αυξήσει τόσο τα οικονομικά οφέλη, στους τομείς της απασχόλησης, ενέργειας και κατασκευών, όσο και το αίσθημα ασφάλειας της χώρας σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα. Από την άλλη, παρέχοντας ετεροβαρώς την υποστήριξή της προς τον στρατηγό Χάφταρ, συνεισφέρει στη διατήρηση των διασπαστικών τάσεων στη χώρα, εμποδίζει την προσπάθεια εξεύρεσης συμβιβαστικών λύσεων και ανταγωνίζεται ευθέως, παρότι έμμεσα, άλλες περιφερειακές δυνάμεις οι οποίες δρουν στο έδαφος της Λιβύης, όπως το Κατάρ και η Τουρκία, οι οποίες υποστηρίζουν

³⁴ Η κατάσταση αυτή έχει πολύ χαρακτηριστικά αναλυθεί ως ένα 'παράδοξο' στην εξωτερική πολιτική της Αιγύπτου. (Westenberger 2019)

ισλαμιστικές ομάδες, ενώ η Αίγυπτος δίνει μεγάλη σημασία στον περιορισμό αν όχι την εξάλειψη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας και του πολιτικού Ισλάμ. Λαμβάνοντας υπόψη την αστάθεια στην περιοχή των συνόρων με τη Λιβύη και τον κίνδυνο διάχυσης ισλαμιστικών ομάδων στην ενδοχώρα, η Αίγυπτος ακολουθεί μια πολιτική διαχείρισης της κατάστασης που εστιάζει στα βραχυπρόθεσμα κέρδη αλλά έρχεται σε αντίθεση με την επιδιωκόμενη τελική κατάσταση.

Η προοπτική εκμετάλλευσης των υπαρχόντων, αλλά και νέων δυνητικά, κοιτασμάτων υδρογονανθράκων, είναι ένα διακύβευμα στο οποίο προσβλέπουν όλοι οι τοπικοί παίκτες, από τη μία πλευρά η Τουρκία του Ερντογάν, που προσπαθεί να αναλάβει τον ρόλο ενός τοπικού ηγεμόνα του ενεργειακού παιχνιδιού, και από την άλλη οι πετρελαϊκοί κολοσσοί της ExxonMobil, της Total και της ENI και προφανώς τα κράτη προέλευσής τους, δηλαδή οι ΗΠΑ, η Γαλλία και η Ιταλία αντίστοιχα. Η αστάθεια στην πολιτική σκηνή της Λιβύης την καθιστά επιρρεπή στη θέση που θα λάβει αναφορικά με την εκμετάλλευση τυχόν νέων κοιτασμάτων. Υπό αυτό το πρίσμα γίνεται καλύτερα αντιληπτή η ανάγκη της Αιγύπτου να διασφαλίσει την ισχυρή παρουσία της στην επόμενη μέρα της Λιβύης, αφού στον τομέα της ενέργειας φαίνεται ότι έχει εμπλακεί σε ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος.

Για τον απεγκλωβισμό από αυτή την κατάσταση, απαιτείται η ενεργή επέμβαση της διεθνούς κοινότητας, προκειμένου η σχετική ισορροπία δυνάμεων, τουλάχιστον στο στρατιωτικό επίπεδο, που διατηρείται με την επέμβαση τρίτων χωρών, να ανατραπεί. Μια προοπτική θα ήταν η ένοπλη επέμβαση που θα πρόκυπτε από μια διεθνή συμφωνία επικαλούμενη την αρχή περί Ευθύνης Προστασίας (R2P) στο πλαίσιο του ΟΗΕ. Εκτός όμως του γεγονότος ότι δεν φαίνεται κάποιο κράτος διατεθειμένο να αναλάβει μια τέτοια πρωτοβουλία, τη στιγμή μάλιστα που δεν διακυβεύονται τα άμεσα εθνικά του συμφέροντα, είδαμε κατά το πρόσφατο παρελθόν ότι η δυτική στρατιωτική εμπλοκή έχει φέρει περισσότερα προβλήματα από όσα μπόρεσε να λύσει. Τα προηγούμενα του Αφγανιστάν, του Ιράκ, της Σομαλίας, της Συρίας ενίσχυσαν το ισλαμικό εξτρεμιστικό μένος και τόνωσαν τα αντιδυτικά αισθήματα των δοκιμαζόμενων λαών. Η απάντηση στη δομική βία που έχουν παράξει τα αυταρχικά καθεστώτα του αραβικού κόσμου σε βάρος των πολιτών τους, με σκοπό την επιβίωσή τους, δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με βία. Η άσκηση στρατιωτικής βίας, ως υπέρτατη λύση, πρέπει να είναι όσο το δυνατόν βραχυπρόθεσμη.

Η Αίγυπτος έχει αναγνωρίσει την αποτελμάτωση της λιβυκής κρίσης και την απροθυμία άμεσου εμπλοκής τρίτων χωρών, πέραν αυτών που έχουν άμεσα συμφέροντα. Η μονομερής, τοις πράγμασι, υποστήριξη προς τον Χάφταρ δείχνει ότι έχει αποφασίσει να τοποθετήσει το βάρος της στην προσπάθεια για την εδραίωση της εξουσίας του σε όλη τη χώρα, σενάριο το οποίο θεωρεί ιδανικό. Εξάλλου, το μοτίβο με το οποίο ο Χάφταρ έχει κινηθεί μέχρι τώρα στη Λιβύη έχει εξαιρετικά πολλές ομοιότητες με τον τρόπο διακυβέρνησης του Αλ Σίσι. Η πλήρης επικράτηση του Χάφταρ θα μπορούσε όμως να παρομοιαστεί με την μακρόχρονη δικτατορία του Καντάφι, η οποία προήγαγε τη σταθερότητα εις βάρος της δημοκρατίας και της ατομικής ελευθερίας, οπότε θεωρείται δύσκολο να γίνει αποδεκτή από τη διεθνή κοινότητα, έστω και αν αυτή φαίνεται προσωρινά απαθής. Εξάλλου, η ουσιαστική αποτυχία της επίθεσης στην Τρίπολη, και οι αντιδράσεις που αυτή επέφερε, ειδικά από την Τουρκία, δείχνουν ότι η προσπάθεια καθολικής επικράτησης δεν θα είναι εύκολη.

Η Αίγυπτος αναμένεται να συνεχίσει την υποστήριξη προς τον Χάφταρ, προσπαθώντας να κεφαλοποιήσει τα ωφελήματά της από αυτή τη στάση, ενώ θα προσπαθήσει να επανέλθει στη θέση του αξιόπιστου διαμεσολαβητή, όπου έχει χάσει την ιδιότητα της αμεροληψίας. Η άμεσος σύγκρουση, μέσω της παροχής στρατιωτικής δύναμης στον LNA, καίτοι δεν μπορεί να αποκλειστεί σε κάποιο επόμενο στάδιο, δείχνει ως μη συνετή, και άρα πιθανή, επιλογή για τον ορθολογικό τρόπο δράσης που έχει ως τώρα ακολουθήσει ο πρόεδρος Αλ Σίσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΤΟ GRANDE THIOPIAN RENAISSANCE DAM

Ο ποταμός Νείλος και η λεκάνη του συνιστούν μια από τις πιο ενδιαφέρουσες και ταυτόχρονα πολύπλοκες εξισώσεις στην μελέτη των διεθνών σχέσεων. Η ροή του παρουσιάζει μεγάλες διαφοροποιήσεις μεταξύ των παρόχθιων κρατών, με συμφέροντα που συγκρούονται ή αλληλοσυμπληρώνονται, με συνθήκες αλληλεξάρτησης αλλά και με προσπάθειες ανεξάρτησης, ενώ, βέβαια, κυριαρχούν η αμφιβολία, η αβεβαιότητα προθέσεων και η έλλειψη εμπιστοσύνης. Η λεκάνη του Νείλου περιλαμβάνει κράτη στον κατάντη του ποταμού, όπως την Αίγυπτο, αρκετά αναπτυγμένη χώρα χωρίς εναλλακτική πηγή γλυκού νερού, και κράτη στα ανάντη του ποταμού, όπως η Αιθιοπία, στα οποία οι πηγές ύδατος βρίσκονται σε αφθονία αλλά βρίσκονται σε χαμηλότερο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης. Για όλα τα κράτη ο Νείλος διαδραματίζει σημαντικό ρόλο, σε διάφορους βαθμούς, στα σχέδια που προάγουν την εθνική ανάπτυξη σε διάφορους τομείς της οικονομίας. Οποιοδήποτε σχέδιο περιλαμβάνει την εκμετάλλευση του Νείλου, σε οποιοδήποτε σημείο του ποταμού, δημιουργεί διάφορες συνέπειες σε όλη τη λεκάνη του, με αποτέλεσμα οι προσπάθειες ανάπτυξης με την εκμετάλλευσή του να μην μπορούν να αφηθούν σε ανεξάρτητες και μεμονωμένες αποφάσεις αλλά να απαιτούν συνθέτες και συναινετικές προσεγγίσεις.

Η ΑΙΓΥΠΤΟΣ ΤΟΥ ΝΕΙΛΟΥ

Ο Νείλος είναι μαζί με τον Αμαζόνιο οι μεγαλύτεροι ποταμοί στον κόσμο (Nag 2019). Ο αιγυπτιακός πολιτισμός οφείλει την τεράστια ανάπτυξή του στον ποταμό Νείλο, ο οποίος σχηματίζει στο τέλος της διαδρομής του το Δέλτα που εκβάλλει στη Μεσόγειο θάλασσα. Δεν είναι υπερβολική η έκφραση του Ηρόδοτου, ότι «Η Αίγυπτος είναι το δώρο του Νείλου», αφού χωρίς αυτόν η Αίγυπτος θα προσομοίαζε την γειτονική Λιβύη, με μόνο κάποιες οάσεις να επιτρέπουν την ανθρώπινη εξέλιξη και ανάπτυξη, πέρα από τις παράκτιες περιοχές. Οι πηγές του βρίσκονται σε διάφορες χώρες της Αφρικής, όπως η Κένυα, η Αιθιοπία και η Τανζανία, ενώ καλύπτει σχεδόν επτά χιλιάδες χιλιόμετρα διαδρομής πριν καταλήξει στη Μεσόγειο θάλασσα. Οι αρχαίοι Έλληνες έγραψαν αρκετά για τον ποταμό αυτόν και για τα μυστικά του, όπως ο Στράβωνας, ο Ηρόδοτος, ο Όμηρος, ο οποίος στην Οδύσσειά του τον αναφέρει ως Αίγυπτο. Ο Νείλος αποτελεί μέχρι σήμερα ένα θεϊκό δώρο για την Αίγυπτο και τον λαό της. Στις εύφορες κοιλάδες του, ανάμεσα στην έρημο και την όαση, άνθισαν πολιτιστικά μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς, όπως οι

Πυραμίδες και τα ανάκτορα του Φαραώ. Για τους αρχαίους Αιγυπτίους ο Νείλος ήταν ο μεγάλος ευεργέτης, ο οποίος τους χάρισε την ανάπτυξη και βοήθησε τη χώρα να αναπτύξει χαρακτηριστικά παγκόσμιου πολιτισμού. Ακόμη και οι περίφημες Πυραμίδες είχαν βοηθή τον Νείλο, που με τις πλημμύρες του και τα υδατικά υποστρώματά του έδωσε λύσεις στους αρχιτέκτονες και μηχανικούς της εποχής εκείνης, προσφέροντας δυνατότητα μεταφοράς των απαραίτητων φορτίων.³⁵ Ως εκ τούτου η προσφορά του μεγάλου ποταμού αναγνωρίστηκε με σεβασμό και αγάπη, γι' αυτό οι αρχαίοι Αιγύπτιοι θεοποίησαν τον Νείλο, ως ένδειξη τιμής και αφοσίωσης.

Ο Νείλος αποτελείται από δύο κύριους παραπόταμους, τον Λευκό Νείλο, που ρέοντας από τη λίμνη Βικτώρια στην Ουγκάντα προμηθεύει περίπου το 20% των υδάτων του Νείλου, και τον Γαλάζιο Νείλο, που ρέει από Αιθιοπία από τη λίμνη Τάνα και προμηθεύει περίπου το 80% των υδάτων του Νείλου. Τα δυο ρεύματα συναντιούνται κοντά στο Χαρτούμ, την πρωτεύουσα του Σουδάν, σχηματίζοντας τον ενιαίο Νείλο.

Ο Νείλος διασχίζει τα σύνορα 11 κρατών, από τα οποία η Αιθιοπία, η Ερυθραία, το Σουδάν και η Αίγυπτος ανήκουν στην ανατολική υπολεκάνη του, το Νότιο Σουδάν, το Μπουρούντι, η Ρουάντα, η Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, η Τανζανία, η Κένυα και η Ουγκάντα στην δυτική υπολεκάνη και στην περιοχή των λιμνών. Παρότι στην περιοχή της κοιλάδας του Νείλου σε ετήσια βάση οι βροχοπτώσεις υπολογίζεται ότι συνεισφέρουν 2.000 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα νερού, λιγότερο από το 4% αυτού του όγκου καταλήγει σε ροή ποταμών, αρκετά χαμηλότερο ποσοστό σε σύγκριση με άλλα συστήματα ποτάμιων λεκανών. Η εποχή των βροχοπτώσεων χαρακτηρίζεται από μεγάλη εποχικότητα και άνιση κατανομή στο χρόνο και τόπο, με αποτέλεσμα ο Νείλος να διατρέχει περιοχές με χαρακτηριστικά διαφορετικές κλιματικές συνθήκες. Χαρακτηριστική είναι η αντίθεση μεταξύ της Αιγύπτου και του Σουδάν, περιοχές που καλύπτονται από έρημο χωρίς συνεισφορά στη ροή του ποταμού, και της Αιθιοπίας, όπου οι βροχοπτώσεις συνεισφέρουν το μεγαλύτερο μέρος της ετήσιας ροής του Γαλάζιου Νείλου.

³⁵ Η εξεύρεση της λεπτής ισορροπίας μεταξύ της έλλειψης νερού και της υπερβολικής αφθονίας του, ήταν αντικείμενο μελέτης ακόμη και για την κατασκευή των πυραμίδων από τους Αιγυπτίους (Chow 2014).

Εικόνα 6 - Ο Νείλος και οι χώρες που απαρτίζουν την λεκάνη απορροής του (Πηγή Stratfor 2012).

Η μορφολογία του Νείλου έχει διαμορφώσει τη ζωή των ανθρώπων γύρω του διαμέσου της ιστορίας. Εδώ και πέντε χιλιετίες, η ζωή στην Αίγυπτο έγινε δυνατή και εξαπλώθηκε γύρω από την κοιλάδα του Νείλου και το Δέλτα του, εξαρτώμενη έτσι από μία μοναδική πηγή ύδατος και γύρω από μία στενή λωρίδα γόνιμης γης, εν τω μέσω τεράστιων περιοχών ερήμου. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι αρχαίοι Αιγύπτιοι ονόμαζαν την

χώρα τους Kemet, που σημαίνει «Μαύρη γη»³⁶, αναφερόμενοι στα εύφορα μαύρα ιζήματα του Νείλου, όπως αυτή διαμορφώνεται μετά τις εναποθέσεις των ετήσιων πλημμυρών του Νείλου, διαφοροποιούμενο έτσι από την «Κόκκινη γη» της ερήμου (Jarus 2016). Όπως και σε άλλες εποχές και χώρες, ο ποταμός Νείλος είχε θεοποιηθεί, στη μορφή του θεού Χάπι, ο οποίος χάριζε ευφορία στη γη, μέσα από τις πλημμύρες του ποταμού. Ουσιαστικά, ο αρχαίος αιγυπτιακός πολιτισμός, όπως εξελίχθηκε μετά τη βασιλεία του Μήνη (ή Νάρμερ) ο οποίος ένωσε την Αίγυπτο σε ένα κεντρικό κράτος το 3.100 π.Χ. (Mark 2016), βασίστηκε στην ανάγκη διαχείρισης και ελέγχου των εποχών των πλημμυρών και της ξηρασίας, προσαρμόζοντας τη ζωή γύρω από την περίοδο της καλλιέργειας, της συγκομιδής και της αποθήκευσης της σοδειάς, απόλυτα εξαρτώμενη πάντα από την περίοδο πλημμυρών του Νείλου. Για τα μέτρα της εποχής, ο Νείλος παρείχε πλουσιοπάροχες σοδειές, κάνοντας την Αίγυπτο τον κύριο πάροχο σιτηρών της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας την περίοδο εκείνη. Πολύ πιο πρόσφατα, την εποχή του Μοχάμεντ Αλί Πασά, και κατά την προσπάθειά του να εκσυγχρονίσει την Αίγυπτο και να την μετατρέψει σε ένα ισχυρό κράτος, η γεωργία ήταν το κύριο εργαλείο που χρησιμοποίησε, μέσω της ανάπτυξης συστημάτων ύδρευσης για την ανάπτυξη καλλιέργειας βαμβακιού, η οποία υπήρξε η ραχοκοκαλιά της οικονομικής ανάπτυξης της Αιγύπτου για περισσότερο από έναν αιώνα (Cookson-Hills 2016).

Στις περιοχές των πηγών του ποταμού, και ειδικά στην Αιθιοπία, η ευρεία διαθεσιμότητα και άλλων πηγών ύδατος καθώς και η έλλειψη τεχνικής ικανότητας για διευθέτηση της ροής του ποταμού³⁷ δεν επέτρεψε την πλήρη του εκμετάλλευση προκειμένου να ενισχύσει την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Ωστόσο, αρκετές φορές οι ηγέτες της Αιθιοπίας έχουν χρησιμοποιήσει την απειλή ελέγχου του νερού στις σχέσεις με την Αίγυπτο (Carlson 2013), έτσι που η ιδέα ότι ο Γαλάζιος Νείλος θα μπορούσε να ελεγχθεί ή να μολυνθεί στις πηγές του, ως όπλο εναντίον της Αιγύπτου, παραμένει στην αιγυπτιακή θεώρηση διαμέσου των αιώνων. Οι σχέσεις Αιγύπτου και Αιθιοπίας, των δύο αρχαιότερων πολιτισμών της Αφρικής, κυμαίνονταν και καθορίζονταν με βάση τον Νείλο από τα αρχαία χρόνια. Οι Φαραώ της Αιγύπτου προσέφεραν κάθε

³⁶ Η ερμηνεία της αναφοράς της λέξης στο χρώμα του δέρματος των κατοίκων της Αιγύπτου, που βασίστηκε κυρίως στις καταγραφές Ελλήνων ιστορικών, θεωρείται σήμερα αναχρονιστική και αστήρικτη.

³⁷ Η μορφολογία του εδάφους στα ορεινά των πηγών του Γαλάζιου Νείλου απαιτεί υψηλότερη τεχνική δεινότητα από αυτή που κατείχε το αιθιοπικό κράτος τις προηγούμενες δεκαετίες.

χρόνο πλούσια δώρα στους αυτοκράτορες της Αιθιοπίας, φοβούμενοι μήπως οι τελευταίοι προσπαθήσουν να αλλάξουν τη ροή του ποταμού, επιχείρημα που οι Αιθίοπες ενίοτε χρησιμοποιούσαν ως απειλή (Kang'ethe 2012). Τα πρώτα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου, η ίδρυση του Ισραήλ αναστάτωσε τη Μέση Ανατολή και τον αραβικό κόσμο. Η διπλωματική προσέγγιση του Ισραήλ με τις χώρες της Ανατολικής Αφρικής δυσaráεστησε τους Αιγύπτιους, οι οποίοι φοβόνταν ότι σε περίπτωση σύρραξης οι Ισραηλινοί, σε συνεννόηση με τους Αιθίοπες, θα προσπαθούσαν μέσω καναλιών να αλλάξουν την πορεία του Νείλου. Αυτή η συνεχής και διαχρονική ανασφάλεια υπογραμμίζει και τη σημασία του Νείλου για την Αίγυπτο.

Εξάλλου, εκτός του Νείλου η Αίγυπτος έχει ελάχιστες άλλες πηγές στις οποίες να βασιστεί για γλυκό νερό. Η ετήσια βροχόπτωση είναι εξαιρετική χαμηλή στην Αίγυπτο, μετρούμενη κατά μέσο όρο στα 18 mm, ενώ και τα υπόγεια αποθέματα νερού δεν προσφέρονται για εντατική εκμετάλλευση, αφού βρίσκονται σε μεγάλο βάθος και, κυρίως, θεωρούνται ως μη ανανεώσιμα.³⁸ Η τεχνική της αφαλάτωσης, καίτοι ήδη χρησιμοποιείται και σχεδιάζεται η ραγδαία επέκταση των αντίστοιχων σταθμών (Fluencecorp 2019), δεν επαρκεί για να καλύψει τις αυξανόμενες ανάγκες για άρδευση. Γίνεται εύκολα κατανοητή η καθολική εξάρτηση της Αιγύπτου από τον Νείλο για την επιβίωση της χώρας, ειδικά με τον προβλεπόμενο ρυθμό ανάπτυξης του πληθυσμού.

Η Αίγυπτος όχι μόνο γεννήθηκε από τον Νείλο, αλλά συνεχίζει να υπάρχει χάρη σε αυτόν, με την εξάρτησή της στην αδιάλειπτη ροή του να αυξάνεται σε ευθεία αναλογία με την αύξηση του πληθυσμού και το ρυθμό ανάπτυξης. Η περίοδος 1987-1988 έδειξε πώς οι κλιματικές συνθήκες μπορούν να καταστήσουν την Αίγυπτο όλο και πιο ευάλωτη. Μετά από μια μακρά περίοδο ανομβρίας στην Αιθιοπία, η στάθμη του νερού της λίμνης Nasser, στο φράγμα του Ασουάν, μειώθηκε σε ανησυχητικό επίπεδο. Ο όγκος των υδάτων είχε πέσει από το φυσιολογικό επίπεδο των 165-175 μέτρων πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας σε 153 μέτρα μέχρι τις αρχές Ιουλίου του 1988. Αν οι βροχοπτώσεις στην Αιθιοπία συνέχιζαν να καθυστερούν για άλλους δύο μήνες, το νερό θα είχε πέσει στα 147 μέτρα, σταματώντας την παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας από το φράγμα του Ασουάν. Η ποσότητα νερού που έμεινε στη λίμνη Nasser θα επαρκούσε για έξι μόλις

³⁸ Εκτιμάται ότι τα υπόγεια αποθέματα είναι ηλικίας 20.000-40.000 ετών, με πολύ χαμηλό ρυθμό αναπλήρωσης (Heinl 2002).

μήνες άρδευσης, με τους ειδικούς να προβλέπουν μια επικείμενη καταστροφή (Erllich 2001). Στις 10 Αυγούστου 1988 άρχισαν έντονες βροχές στην Αιθιοπία, οι οποίες τροφοδότησαν τη λεκάνη του Νείλου με τον αναγκαίο όγκο ύδατος, αποτρέποντας μια ανθρωπιστική καταστροφή στην Αίγυπτο. Αυτή η περίοδος επισήμανε με επιτακτικό τρόπο την ανάγκη συνεργασίας στο σύστημα του Νείλου, αφού αν οι ενδιαφερόμενες χώρες ενωμένες αντιμετωπίσουν συνεργατικά τα κοινά προβλήματα και προκλήσεις, τέτοιες καταστάσεις μπορούν να αντιμετωπιστούν ακόμη και όταν η φύση επιφέρει αντίξοες συνθήκες.

Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΥΔΑΤΩΝ

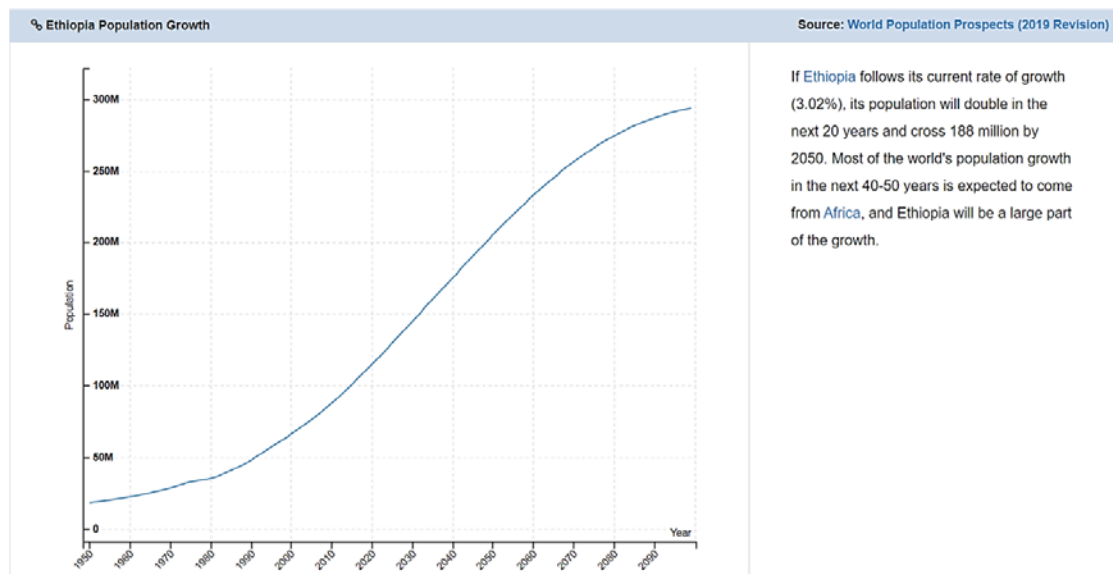
Παρότι η επιφάνεια της γης είναι στο μεγαλύτερο μέρος της καλυμμένη από νερό, μόνο το 0,01% αυτού του όγκου αφορά λίμνες, ποταμούς και άλλες πηγές γλυκού νερού. Είναι συχνό το φαινόμενο τα αποθέματα του γλυκού νερού να μοιράζονται μεταξύ δύο ή περισσότερων χωρών, σχηματίζοντας έτσι εκατοντάδες λίμνες όπου συναντώνται σύνορα, αλλά και ποταμούς που ανήκουν σε πολλές χώρες. Εξάλλου, σε πάμπολλες περιπτώσεις ένας ποταμός σχηματίζει ταυτόχρονα τα σύνορα που χωρίζουν δύο χώρες αλλά και την πηγή πλούτου και ανάπτυξης που τις ενώνει³⁹. Δεδομένου ότι το νερό είναι πηγή της ζωής και απαραίτητο συστατικό για κρίσιμους τομείς της οικονομίας κάθε έθνους, οι σχέσεις μεταξύ χωρών οι οποίες διαμοιράζονται αυτό το αγαθό είναι φυσικό να απασχολούν, μεταξύ άλλων, τον τομέα της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων. Σε αυτό το πεδίο αναγνωρίζεται γενικά ότι μεγάλης κλίμακας σχέδια ανάπτυξης, που επηρεάζουν διασυνοριακά όγκους νερού, μπορούν είτε να προκαλέσουν σύγκρουση είτε να προωθήσουν τη συνεργασία μεταξύ των διαφόρων κρατών, ειδικά σε μέρη όπου το νερό δεν βρίσκεται σε αφθονία, όπως στη Μέση Ανατολή. Στο επίκεντρο αυτών των διαβουλεύσεων και της διαμάχης βρίσκεται η γεωπολιτική της λεκάνης του Νείλου. Η προστασία και η χρήση των διασυνοριακών υδάτινων πόρων εξετάζεται στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου περιβάλλοντος, χωρίς να αγνοείται το γεγονός ότι η διαχείριση και εκμετάλλευση των φυσικών πόρων γλυκού νερού εμπίπτει και σε άλλους τομείς του δημοσίου Διεθνούς Δικαίου, όπως το Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο και το Δίκαιο προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, αφού θεωρείται πως οι τρεις αυτοί κλάδοι

³⁹ Είναι ενδιαφέρουσα η ετυμολογία της λέξης «rivals», η οποία πηγάζει από τη λατινική «rivalis» και αρχικά δήλωνε αυτούς που μοιράζονται έναν ποταμό, τους γείτονες. Με την πάροδο των αιώνων κατέληξε να δηλώνει τους αντιπάλους (Tregeur 2019)

του δημοσίου Διεθνούς Δικαίου αποτελούν τους πυλώνες στους οποίους δομείται η ρύθμιση των ζητημάτων του γλυκού νερού ως πόρου (Ιωάννου 2014).

Το νερό, ως ένας βασικός φυσικός πόρος, έχει εξαιρετική σημασία για το Διεθνές Δίκαιο, αφού αποτελεί καθοριστικό στοιχείο για την ευημερία και την ανάπτυξη των κρατών. Η σημασία του νερού στο πλαίσιο του Διεθνούς Δικαίου όλο και μεγαλώνει, αφού με την πάροδο του χρόνου αυξάνεται ο πληθυσμός της γης και αντίστοιχα η ζήτηση για νερό. Διάφοροι παράγοντες όπως η άνιση κατανομή των πηγών του γλυκού νερού μεταξύ των κρατών, η μείωση των παγκόσμιων αποθεμάτων και η κλιματική αλλαγή, φέρνουν το νερό σήμερα στο προσκήνιο της διεθνούς επικαιρότητας.

Η λεκάνη του Νείλου φιλοξενεί μερικούς από τους πιο γοργά αυξανόμενους πληθυσμούς: στην Αίγυπτο αναμένεται να πλησιάσει τα 150.000.000 το 2050, στην Ουγκάντα υπολογίζεται ότι θα υπερδιπλασιαστεί νωρίτερα ακόμη από το 2050, ενώ οι κάτοικοι της Αιθιοπίας προβλέπεται να φτάσουν από τα 110.000.000, όπως εκτιμάται σήμερα, τα 200.000.000 τουλάχιστον (World population review 2019). Το μεγάλο ερώτημα, δεδομένης της εκρηκτικής αύξησης των πληθυσμών περί της λεκάνης του Νείλου, δεν είναι το εάν μπορεί να επιτευχθεί συναίνεση για την περισσότερη ισομερή κατανομή των υδάτων του Νείλου, αλλά εάν ο ποταμός μπορεί να συνεχίσει να ικανοποιεί τις αυξανόμενες ανάγκες πληθυσμών τέτοιου μεγέθους.

Εικόνα 7 - Προβλεπόμενη αύξηση πληθυσμού της Αιθιοπίας.

Η Αίγυπτος και η Αιθιοπία έχουν μακρά ιστορία στη διαμάχη γύρω από τον έλεγχο του Νείλου, αφού ακόμη από τον 12ο αιώνα ο Αιθίοπας αυτοκράτορας Amda Syon απείλησε να εκτρέψει τα νερά του Νείλου εάν ο Αιγύπτιος Σουλτάνος δεν σταματούσε τις διώξεις των κοπτών χριστιανών (Gebreluel 2015). Η εξασφάλιση της αδιάλειπτης ροής των υδάτων του Νείλου από τα αιθιοπικά υψίπεδα αποτελεί την αρχαιότερη, σημαντικότερη και πλέον επίμονη πτυχή της εξωτερικής πολιτικής του αιγυπτιακού Κράτους από την εποχή ακόμη της αρχαιότητας.

Ωστόσο, καθώς η Αίγυπτος κυβερνήθηκε κατά καιρούς από διάφορες αποικιακές δυνάμεις, αυτή την πτυχή της πολιτικής της την εκχώρησε συχνά σε ξένα κράτη. Την κυριότερη επίδραση είχε η Μεγάλη Βρετανία, η οποία ουσιαστικά διαχειρίστηκε τη χώρα μέχρι το 1952, αφού η Αίγυπτος προσέφερε μεγάλη στρατηγική αξία με την πρόσβαση στην Ερυθρά θάλασσα και τον Ινδικό ωκεανό, καθώς επίσης και ένα σημαντικό προμηθευτή βαμβακιού για τις βρετανικές βιομηχανίες. Η Μεγάλη Βρετανία υπέγραψε για λογαριασμό της Αιγύπτου τις πιο σημαντικές συνθήκες όσον αφορά τη χρήση των υδάτων του Νείλου. Η πρώτη υπογράφηκε το 1902 μεταξύ της Μ. Βρετανίας και της Αιθιοπίας, η οποία όμως δεν έγινε ποτέ αποδεκτή από την Αιθιοπία (Berhane 2011), και η δεύτερη το 1929 μεταξύ της Αιγύπτου και του, υπό βρετανική διακυβέρνηση, Σουδάν, δίνοντας στην Αίγυπτο το μεγαλύτερο ποσοστό των υδάτων του ποταμού, τον πλήρη έλεγχο του κατά την ξηρά περίοδο, αλλά και δικαίωμα βέτο σε οποιαδήποτε απόφαση σχετικά με έργα στον ποταμό.

Μετά την ανεξαρτησία της Αιγύπτου, μια καινούργια συμφωνία υπογράφηκε το 1959 με το Σουδάν, η οποία ήταν περισσότερο περιεκτική και στοχεύει να υπάρξει και ένα νομικό πλαίσιο για τον πλήρη έλεγχο των υδάτων. Βάσει της συμφωνίας το Σουδάν θα έπαιρνε το 25% του των υδάτων του ποταμού και η Αίγυπτος το υπόλοιπο 75%, χωρίς κανένα άλλο από τα υπόλοιπα παρόχθια κράτη να περιληφθεί στη συνθήκη ή να λάβει μέρος δικαιωμάτων στα ύδατα του ποταμού (Abdal 1971). Όπως είναι εύκολα κατανοητό, τα υπόλοιπα κράτη δεν αποδέχτηκαν ποτέ ως έγκυρες αυτές τις συνθήκες που πηγάζουν από την αποικιακή εποχή και επιχείρησαν να τις καταργήσουν, επικαλούμενες την ουσιαστική ακυρότητά τους καθώς προέρχονται από την εποχή της αποικιοκρατίας.

Καθοριστικό σημείο της διαμάχης γύρω από τα αποθέματα γλυκού νερού αποτέλεσε η υπογραφή και αποδοχή από τη διεθνή κοινότητα μιας σύμβασης που

προσπαθεί να ρυθμίσει με τον πλέον δίκαιο και καθολικά αποδεκτό τρόπο το θέμα της εκμετάλλευσης αυτών από περισσότερες της μία χώρες. Η “Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο των χρήσεων των διεθνών υδατορευμάτων, πλην εκείνων που αφορούν τη ναυσιπλοΐα” (εφεξής Σύμβαση), υιοθετήθηκε από την Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 21 Μαΐου του 1997 με το ψήφισμα 51/229. Η συγκεκριμένη Σύμβαση είναι η μοναδική που αφορά τους διεθνείς πόρους γλυκού νερού και έχει καθολική εφαρμογή, αποτελώντας ένα συνολικό ρυθμιστικό πλαίσιο παγκόσμιου χαρακτήρα που καθορίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των κρατών που μοιράζονται συστήματα γλυκού νερού. Μέχρι την κατάρτιση και την υιοθέτηση της Σύμβασης από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1997, προηγήθηκαν διεργασίες δεκαετιών, ενώ καταρτίστηκαν και μη δεσμευτικά κείμενα που αφορούσαν τη χρήση και προστασία των διεθνών υδατικών πόρων.

Στο πρώτο άρθρο της Σύμβασης ορίζεται το πεδίο εφαρμογής της, όπου σύμφωνα με την παράγραφο 1 αυτή εφαρμόζεται στις χρήσεις των διεθνών υδατορευμάτων και των υδάτων τους και επεκτείνεται στα μέτρα προστασίας και διαχείρισης που σχετίζονται με αυτές τις χρήσεις. Η Σύμβαση υιοθετεί έναν ευρύ ορισμό του όρου ‘χρήσεις’ των διεθνών υδατορευμάτων ούτως ώστε να συλλάβει πολλαπλές οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές χρήσεις του νερού. Η δεύτερη παράγραφος του άρθρου 1 αποκλείει ρητά από το πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης τις χρήσεις ναυσιπλοΐας, εκτός από τις περιπτώσεις που οι χρήσεις που δεν σχετίζονται με την ναυσιπλοΐα επηρεάζουν την ναυσιπλοΐα ή επηρεάζονται από αυτή, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση της ρύπανσης από σκάφη. Επομένως, σύμφωνα με τον ορισμό ευρείας έννοιας που υιοθετείται, η σύμβαση ισχύει και για τα συστήματα υπόγειων υδάτων, στο βαθμό που τα υπόγεια ύδατα συνδέονται υδρολογικά σε ένα σύστημα επιφανειακών υδάτων, τμήματα της οποίας βρίσκονται σε διαφορετικά κράτη, δεδομένου ότι η Συνθήκη ορίζει πως ‘διεθνές υδατόρευμα’ θεωρείται το υδατόρευμα που μέρη του βρίσκονται σε διαφορετικά κράτη.

Η σχέση της Σύμβασης με τις υφιστάμενες και τις μελλοντικές συμβάσεις που αφορούν τα υδατορεύματα ρυθμίζονται στα άρθρα 3 και 4 της Σύμβασης και ήταν ένα από τα επίμαχα ζητήματα τις διαπραγματεύσεώς της. Ορισμένα κράτη (όπως η Πορτογαλία και η Αιθιοπία) υποστήριξαν ότι ορισμένες διατάξεις της σύμβασης έπρεπε να θεωρηθούν ως κανόνες αναγκαστικού δικαίου -*jus cogens*- και ως εκ τούτου δεν μπορούσε να υπάρξει παρέκκλιση από αυτές από οποιοδήποτε άλλη διάταξη του διεθνούς δικαίου,

συμπεριλαμβανομένων των διατάξεων οποιασδήποτε σχετικής συνθήκης, ενώ άλλα κράτη (Αίγυπτος, Γαλλία και Ελβετία) επέμειναν ότι οι υφιστάμενες σχετικές συνθήκες θα πρέπει να μείνουν ανεπηρέαστες από τη νέα σύμβαση. Η Αίγυπτος και το Σουδάν, εκτός από την επίκληση ιστορικών δικαιωμάτων, αλλά και φυσικών λόγω της θέσης τους στο κατάντη του ποταμού, επικαλούνται επιπλέον την αρχή της υποχρέωσης αποφυγής πρόκλησης σημαντικής ζημιάς, όπως αυτή προβλέπεται στη συνθήκη. Αντίστοιχα, οι χώρες στα ανάντη αρχικά υποστήριζαν την ακραία θέση της πλήρους κυριαρχίας του κράτους, αφού αυτό έχει το δικαίωμα να χρησιμοποιεί όλους τους πόρους εντός των συνόρων του με κάθε τρόπο, ενώ αργότερα υιοθέτησαν την περισσότερο μετριοπαθή αρχή της ισότιμης χρήσης, η οποία πηγάζει από την ίδια συνθήκη (Gupta 2016).

NILE BASIN INITIATIVE

Δύο χρόνια μετά την υπογραφή της Συνθήκης, σε μία προσπάθεια να τεθεί έδαφος συνεννόησης για να αναπτυχθεί ένα κοινά επωφελές πλαίσιο, μία νέα πρωτοβουλία ξεκίνησε το 1999 από όλα τα παρόχθια κράτη, η Πρωτοβουλία για την Λεκάνη του Νείλου (Nile Basin Initiative – NBI). Η πρωτοβουλία αυτή έφερε τα κράτη σε μια διαδικασία επαφών με αποτέλεσμα να δώσει κίνητρο για την προσέγγιση των κρατών και την εξάλειψη ακραίων εντάσεων μεταξύ τους, χωρίς ωστόσο να μπορέσει να ξεπεράσει τα κύρια επίμαχα σημεία.

Βασιζόμενη σε προηγούμενες προσπάθειες συνεννόησης, η Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank – WB) και το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Development Program - UNDP), ξεκίνησαν το 1997 μια πρωτοβουλία για να διευκολύνουν την καθιέρωση ενός πιο επίσημου πλαισίου συνεργασίας μεταξύ των χωρών της λεκάνης του Νείλου, κάτι που οδήγησε στην καθιέρωση του NBI. Μετά από μια σειρά άτυπων συναντήσεων, η NBI ιδρύθηκε επίσημα από τα κράτη της λεκάνης του Νείλου κατά τη συνάντηση των αντίστοιχων υπουργών υδατικών πόρων που πραγματοποιήθηκε στο Dar-es-Salaam της Τανζανίας στις 22 Φεβρουαρίου 1999. Τα πρακτικά της συνάντησης, όπως υπογράφηκαν από τους υπουργούς που συμμετείχαν, περιλάμβαναν το γενικό πλαίσιο για την NBI και τη θεσμική της δομή και λειτουργία. Όλα τα παρόχθια κράτη έγιναν μέλη της NBI, εκτός από την Ερυθραία, η οποία επέλεξε να παραμείνει ως παρατηρητής. Το Νότιο Σουδάν υπέβαλε αίτηση για ένταξη στην NBI, μετά την επίσημη

απόσχιση του από το Σουδάν, στις 9 Ιουλίου 2011 και η ένταξη του εγκρίθηκε στις 5 Ιουλίου 2012 (International Waters Governance 2019).

Ο κύριος στόχος της NBI ήταν να συνάψει μια συμφωνία συνεργασίας που να ενσωματώνει τις αρχές, τις δομές και τα θεσμικά όργανα της NBI και να περιλαμβάνει προβλέψεις για την πλήρη ανάπτυξη όλων των ποταμών του Νείλου. Οι εργασίες για τη Συμφωνία του Πλαισίου Συνεργασίας για τον Νείλο (Cooperative Framework Agreement - CFA) ξεκίνησαν αμέσως μετά την επίσημη σύσταση της NBI το 1999 και συνεχίστηκαν για περισσότερα από 10 χρόνια. Ωστόσο, η διαδικασία αντιμετώπισε δυσκολίες, κυρίως ως αποτέλεσμα της σκληρής στάσης των παρόχθιων κρατών όσον αφορά την εναντίωσή τους στις αποικιακές συνθήκες, καθώς και των ισχυρισμών της Αιγύπτου και του Σουδάν σχετικά με τα ιστορικά τους δικαιώματα στα ύδατα του Νείλου. Αυτές οι διαφορές δεν μπορούσαν να επιλυθούν σε επίπεδο τεχνικών διαπραγματεύσεων και τελικά συζητήθηκαν στις υπουργικές συναντήσεις που πραγματοποιήθηκαν στην Κινσάσα, την Αλεξάνδρεια και το Sharm El-Sheikh το 2009 και το 2010. Ωστόσο, αυτές οι συναντήσεις με τη σειρά τους δεν κατάφεραν να επιλύσουν αυτές τις διαφορές, αφού καμία χώρα δεν μπορούσε να υπαναχωρήσει από τη βασική της θέση. Στις 14 Μαΐου 2010, τέσσερις από τις χώρες του Νείλου (Αιθιοπία, Τανζανία, Ουγκάντα και Ρουάντα) υπέγραψαν το CFA στο Έντεμπε της Ουγκάντα, ακολουθούμενες πέντε ημέρες αργότερα από την Κένυα. Στις 28 Φεβρουαρίου 2011, το Μπουρούντι εντάχθηκε σε αυτή τη συμφωνία, ενώ και η Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό δήλωσε ότι υποστηρίζει την CFA, αν και δεν την έχει υπογράψει ακόμη (International Waters Governance 2019).

Η CFA ορίζει ορισμένες βασικές αρχές για την προστασία, τη χρήση, τη διατήρηση και την ανάπτυξη της λεκάνης του Νείλου, καθιερώνοντας την αρχή ότι κάθε χώρα έχει το δικαίωμα να χρησιμοποιεί, εντός της επικράτειάς της, τα ύδατα του ποταμού και καθορίζει διάφορους παράγοντες για τον προσδιορισμό της δίκαιης και λογικής χρήσης. Εκτός από τους συντελεστές που απαριθμούνται στη σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τους υδάτινους πόρους, η CFA περιλαμβάνει την συνεισφορά, βάσει γεωγραφικών και υδρολογικών στοιχείων, κάθε κράτους στα ύδατα του συστήματος του ποταμού του Νείλου. Η Συμφωνία απαιτεί από τα κράτη της λεκάνης του Νείλου να λάβουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να αποτρέψουν την πρόκληση σοβαρής βλάβης σε άλλα κράτη, υποδεικνύοντας περαιτέρω ότι σε περίπτωση που προκαλείται σημαντική βλάβη σε άλλο κράτος, τα κράτη μέλη των οποίων η χρήση προκαλεί τέτοια βλάβη, ελλείπει συμφωνίας

για τη χρήση αυτή, λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα, λαμβάνοντας δεόντως υπόψη τις διατάξεις της CFA για δίκαιη και εύλογη χρήση, σε διαβούλευση με το θιγόμενο κράτος, προκειμένου να εξαλείψουν ή να μετριάσουν την εν λόγω κατάσταση και, εφόσον κρίνεται απαραίτητο, να συζητήσουν το ζήτημα πιθανής αποζημίωσης. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι διατάξεις αυτές είναι ακριβώς ίδιες με εκείνες της Σύμβασης των ΗΕ για τους υδάτινους πόρους⁴⁰.

Τα άρθρα της CFA σχετικά με τη δίκαιη και λογική χρήση, όπως και την υποχρέωση αποφυγής πρόκλησης σημαντικής ζημιάς, είχαν ως αποτέλεσμα την ίδια συζήτηση και παρόμοιες διαμάχες με αυτές που προκάλεσαν οι αντίστοιχες διατάξεις της σύμβασης για τους υδάτινους πόρους τη δεκαετία του 1990. Ως είναι λογικό και αναμενόμενο, τα κράτη που βρίσκονται στα κατάντη ενός ποταμού ευνοούν και υποστηρίζουν τον κανόνα που προβλέπει την αποφυγή σημαντικής βλάβης, καθώς προστατεύουν έτσι την ασφάλεια εφοδιασμού σε υδάτινα αποθέματα από τις επιπτώσεις που απορρέουν από δραστηριότητες που αναλαμβάνονται από ανάντη κράτη. Αντίστροφα, τα ανάντη κράτη ευνοούν την αρχή της δίκαιης χρησιμοποίησης, αφού έτσι τους παρέχονται περισσότερες δυνατότητες να χρησιμοποιήσουν το μερίδιό τους στο υδατορεύματα για δραστηριότητες εκμετάλλευσης, που ενδέχεται όμως να επηρεάσουν τα υπόλοιπα κράτη.

Σε μια προσπάθεια αντιμετώπισης των αντιπαραθέσεων και των διαφορών πάνω στις δύο αυτές αρχές μεταξύ της Αιγύπτου και του Σουδάν, αφενός, και των υπόλοιπων κρατών, αφετέρου, η CFA εισήγαγε την έννοια της ασφάλειας των υδάτων (water security). Το άρθρο 2 της CFA ορίζει την ασφάλεια των υδάτων ως το δικαίωμα για όλα τα κράτη λεκάνης του Νείλου στην αξιόπιστη πρόσβαση και χρήση του συστήματος του ποταμού Νείλου για την υγεία, τη γεωργία, την ευημερία, την παραγωγή και το περιβάλλον. Επιπλέον, το άρθρο 14 της συνθήκης απαιτεί από τα μέλη της να συνεργαστούν για να εξασφαλίσουν ότι όλα τα κράτη θα διατηρήσουν την ασφάλεια των υδάτων. Ωστόσο, αυτές οι παράγραφοι δεν κάλυψαν την Αίγυπτο και το Σουδάν, οι οποίες θέλουν να εξασφαλίσουν, μέσω πρόσθετης ρήτρας, ότι οι υφιστάμενες χρήσεις και τα ιστορικά δικαιώματά τους προστατεύονται πλήρως. Η θέση της Αιγύπτου και του Σουδάν

⁴⁰ Κάτι λογικό, δεδομένου ότι τόσο η Αίγυπτος όσο και οι υπόλοιπες χώρες είδαν τη Σύμβαση υπό το πρίσμα των ιδίων συμφερόντων, ερμηνεύοντας εν μέρει τις διάφορες αρχές της και όχι εν συνόλω.

αναβίωσε τις μακρόχρονες διαφορές που σχετίζονται με τις προϋπάρχουσες συνθήκες, δηλαδή την επίκληση βέτο της Αιγύπτου και την αιγυπτιακή και σουδανική διεκδίκηση των υφιστάμενων χρήσεων και δικαιωμάτων στα ύδατα του Νείλου, βάσει της συμφωνίας του 1959.

Παρότι η Αίγυπτος και το Σουδάν συνηγόρησαν και υπέγραψαν τον βασικό στόχο της NBI, για τη βιώσιμη κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη μέσω της δίκαιης αξιοποίησης και εκμετάλλευσης των κοινών υδάτινων πόρων της λεκάνης του Νείλου, επέμειναν σε όλη τη διάρκεια της διαδικασίας διαπραγμάτευσης της CFA στις θέσεις τους για τις υφιστάμενες χρήσεις και δικαιώματα τους, υποστηρίζοντας έτσι έμπρακτα την αρχή αποφυγής πρόκλησης σημαντικής βλάβης. Η θέση αυτή ισοδυναμεί με απαίτηση για αδιαμφισβήτητη αναγνώριση των προγενέστερων, αποικιακών συνθηκών, κάτι που τα υπόλοιπα κράτη δεν θεωρούν συμβατό με το όραμα της NBI (Ibrahim 2011).

Τελικά, αντί να βοηθήσει στην γεφύρωση του χάσματος μεταξύ της αρχής της ισότιμης και δίκαιης χρησιμοποίησης από τη μία, και της αρχής αποφυγής σημαντικής ζημίας από την άλλη, η εισαγωγή της νέας έννοιας της ασφάλειας των υδάτων διεύρυνε το χάσμα και επιδείνωσε τις διαφορές μεταξύ των κρατών. Η έννοια αυτή αποδείχθηκε μια ατυχής προσθήκη και ένας παράγοντας πρόκλησης επιπλοκών, αφού αποτελεί ουσιαστικά επαναδιατύπωση ταυτόχρονα τόσο της αρχής της δίκαιης και λογικής χρησιμοποίησης όσο και της υποχρέωσης για την αποφυγή πρόκλησης σημαντικής ζημίας. Αυτό συμβαίνει επειδή η CFA ορίζει την ασφάλεια των υδάτων ως δικαίωμα όλων των κρατών να έχουν αξιόπιστη πρόσβαση και χρήση των υδάτων του Νείλου (ουσιαστικά η αρχή της δίκαιης και λογικής χρήσης) και ταυτόχρονα απαιτεί από τα κράτη να συνεργαστούν για να εξασφαλίσουν την επίτευξη και τη διατήρηση της ασφάλειας των υδάτων (όπως και η αρχή υποχρέωσης αποφυγής ζημίας). Ως τελικό αποτέλεσμα, η νέα έννοια της ασφάλειας των υδάτων ανέδειξε εκ νέου τις σημαντικές διαφορές εντός της NBI και εκτροχίασε τη διαδικασία διαπραγματεύσεων για την CFA⁴¹.

⁴¹ Ωστόσο, η παράλληλα συνεχιζόμενη διαδικασία επαφών μεταξύ Αιγύπτου και Αιθιοπίας δείχνει ότι υπάρχει γόνιμο έδαφος για συνεννόηση, ακόμη και σε περισσότερο περιορισμένο εύρος.

Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ

Στην Αιθιοπία, το μεγαλύτερο φράγμα της Αφρικής, καθώς και ο μεγαλύτερος υδροηλεκτρικός σταθμός της ηπείρου, πλησιάζουν στην ολοκλήρωση της κατασκευής τους. Το Μεγάλο Φράγμα της Αιθιοπικής Αναγέννησης (Grand Ethiopian Renaissance Dam - GERD) στον ποταμό Νείλο έχει την δυνατότητα να μεταμορφώσει την οικονομία της Αιθιοπίας και να φέρει επανάσταση στον αγροτικό τομέα του γειτονικού Σουδάν. Αλλά πιο κάτω, στην Αίγυπτο, όπου το 95% του πληθυσμού ζει στις ακτές του Νείλου ή στο Δέλτα του, πολλοί αντιτίθενται στο φράγμα, το οποίο θεωρούν θεμελιώδη απειλή για τον τρόπο ζωής τους. Καθώς η Αιθιοπία ετοιμάζεται να λειτουργήσει το φράγμα και να εκτρέψει τα ύδατα του Νείλου για να γεμίσει τον τεράστιο ταμιευτήρα του, η διεθνής διαμάχη για το ποτάμι έχει φτάσει σε μια κρίσιμη στιγμή. Κατά τα επόμενα έτη, η Αίγυπτος και η Αιθιοπία είτε θα βάλουν τις διαφορές τους στην άκρη τους και θα δημιουργήσουν ένα συνεργατικό μονοπάτι προς τα εμπρός μαζί -ένα αποτέλεσμα που είναι τεχνικά εφικτό, αλλά πολιτικά βεβαρυμμένο- ή θα αντιμετωπίσουν μια διπλωματική καθοδική πορεία.

Το GERD αποτελεί βασική συνιστώσα του σχεδίου οικονομικής διαφοροποίησης της Αιθιοπίας. Μόλις ολοκληρωθεί η κατασκευή του φράγματος το 2022 (Lewis 2019) (μετά από μια σειρά καθυστερήσεων που συνδέονται με την πολιτική αβεβαιότητα και τους ισχυρισμούς περί διαφθοράς στον στρατιωτικό όμιλο ετερογενών δραστηριοτήτων που ήταν ο επικεφαλής εγχώριος εργολάβος), θα είναι το μεγαλύτερο φράγμα στην Αφρική, ικανό να παράγει έως και 6,4GW ηλεκτρικής ενέργειας. Η Αιθιοπία ελπίζει ότι η πρόσθετη δυναμικότητα ηλεκτρικής ενέργειας θα συμβάλει στην τόνωση της περαιτέρω οικονομικής ανάπτυξης και θα της επιτρέψει να εξάγει περισσότερο στις γειτονικές χώρες για να αυξήσει τα κέρδη της σε συνάλλαγμα (Piesse 2019). Αυτή τη στιγμή υπάρχει μεγάλη έλλειψη παραγωγικής ικανότητας ηλεκτρικής ενέργειας στη χώρα, η οποία οφείλεται εν μέρει στην εξάρτηση από την υδροηλεκτρική ενέργεια και στην έλλειψη διαφοροποίησης πηγών, κάτι που θα ήθελε να αντιμετωπίσει η Αντίς Αμπέμπα στο μέλλον. Προς το παρόν, ωστόσο, είναι περισσότερο εστιασμένη στην εκμετάλλευση της αναξιοποίητης δύναμης του Νείλου, κάτι που αποθαρρύνθηκε ιστορικά να κάνει.

Η κατασκευή του φράγματος ξεκίνησε τον Απρίλιο του 2011 στην περιοχή Benishangul-Gumuz της Αιθιοπίας, περίπου 40 χλμ. ανατολικά από τα σύνορα με το

Σουδάν. Το έργο ανήκει στην εταιρεία ηλεκτρικής ενέργειας (Ethiopian Electric Power - EEP). Η κατασκευή σχεδιάζόταν αρχικά να ολοκληρωθεί μέχρι τον Ιούλιο του 2017, με την κυβέρνηση της Αιθιοπίας να χρηματοδοτεί πλήρως το έργο, η κατασκευή του οποίου υπολογίζεται να δημιουργήσει έως και 12.000 θέσεις εργασίας. Περίπου 20.000 άτομα θα χρειαστεί να επανεγκατασταθούν κατά τη φάση της λειτουργίας του φράγματος (Veilleux 2013).

Όπως υποστηρίζει η Αιθιοπία, η τεχνητή λίμνη που θα δημιουργηθεί και το ίδιο το φράγμα θα προσφέρουν σημαντικά οφέλη όχι μόνο στην ίδια, αλλά και στην Αίγυπτο και το Σουδάν. Προκειμένου να ξεπεραστούν τα εμπόδια που οι δύο αυτές χώρες έθεταν στις αρχικές φάσεις του προγράμματος, μια τριμελής επιτροπή συστάθηκε τον Ιανουάριο του 2012 για να προωθήσει την κατανόηση και να εξετάσει τα οφέλη και τις επιπτώσεις που θα έχει το έργο στις τρεις χώρες. Με στόχο κυρίως την παραγωγή ισχύος, με αναμενόμενη παραγωγικότητα τα 6.000MW, τα κύρια και τα βοηθητικά φράγματα θα δημιουργήσουν επίσης δεξαμενές με χωρητικότητα 74 δισεκατομμυρίων κυβικών μέτρων. Το φράγμα θα διευκολύνει επίσης την άρδευση περίπου 500.000 εκταρίων νέων γεωργικών εκτάσεων, αφού η ρυθμιζόμενη ροή νερού από το φράγμα θα βελτιώσει τη γεωργία, με μια βασική παράμετρο στην επιχειρηματολογία της Αιγύπτου να είναι το ότι η επίδραση από την εξάτμιση του νερού από το φράγμα θα είναι ελάχιστη σε σύγκριση με άλλα φράγματα στην Αιθιοπία, κάτι που θα βοηθήσει στη διατήρηση μεγαλύτερων ποσοτήτων νερού (Dalia Abdelhady 2015).

Η εξάτμιση του νερού από το φράγμα του Ασουάν στην Αίγυπτο, καθώς και άλλα φράγματα στην Αιθιοπία, ισοδυναμεί με περίπου 19 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα ανά χρόνο. Το GERD, περιορίζοντας τη ροή προς την Αίγυπτο κατά την περίοδο που το νερό φτάνει στα υψηλότερα επίπεδα στο Ασουάν, θα κρατήσει σε χαμηλότερο επίπεδο τη συνολική επιφάνεια της λίμνης Νάσερ και θα μειώσει την εξάτμιση, εξοικονομώντας περίπου έξι δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα νερού. Επιπλέον, για τον πληθυσμό της Αιθιοπίας το φράγμα θα χρησιμεύσει επίσης ως γέφυρα του Γαλάζιου Νείλου, ο οποίος διαθέτει σχετικά μικρό αριθμό γεφυρών για οχήματα και πεζούς. Ωστόσο, πολλά πράγματα παραμένουν άγνωστα για την σχεδίαση και κατασκευή του φράγματος, κάτι που οφείλεται στο γεγονός ότι η αιθιοπική κυβέρνηση δεν παρέχει όλες τις σχετικές πληροφορίες δημόσια, ενώ δεν επιτρέπει στους δημοσιογράφους να επισκεφθούν ελεύθερα το φράγμα, προφανώς για λόγους ασφάλειας. Μια παραδοχή είναι ότι η Αιθιοπία θα

χρησιμοποιεί τα νερά όχι μόνο για την παραγωγή ενέργειας αλλά και για την άρδευση, κάτι που θα σήμαινε, σε μόνιμη και μακροπρόθεσμη βάση, περισσότερο νερό για την Αιθιοπία και λιγότερο για την Αίγυπτο.⁴²

Είναι εύκολα κατανοητό γιατί το GERD αποτελεί πηγή έντασης με την Αίγυπτο, η οποία ανησυχεί ότι η κατασκευή του θα μπορούσε να μειώσει τη ροή του νερού που φτάνει στο έδαφός της. Η Αίγυπτος είναι ευάλωτη σε οποιεσδήποτε αλλαγές στη ροή του ύδατος αφού άλλες πηγές νερού, όπως οι βροχοπτώσεις ή τα υπόγεια ύδατα, είναι περιορισμένες. Τα αποθέματα των υπογείων υδάτων εκτιμώνται σε συνολικά 5,5 δισ. κυβικά μέτρα και είναι σχεδόν αδύνατο να αναπληρωθούν σε σύντομο χρονικό διάστημα, με εκτιμώμενη ηλικία δημιουργίας τους τα 20.000 έως 40.000 χρόνια. Οι ετήσιες βροχοπτώσεις στο Κάιρο φθάνουν περίπου τα 25 χιλιοστά το χρόνο, και ενώ οι ακτές της Μεσογείου μπορούν να δεχθεί έως 200 χιλιοστά ετησίως, το μεγαλύτερο μέρος της χώρας δέχεται αμελητέες βροχοπτώσεις. Η γεωργία καταναλώνει περίπου το 80% του νερού στη χώρα, καθιστώντας την ιδιαίτερα ευάλωτη στις μεταβολές της ροής του Νείλου (Yohannes Yihdego 2017).

Ο γεωργικός τομέας του Σουδάν είναι λιγότερο εξαρτώμενος από το Νείλο - μόνο το 20% της γεωργικής γης του ποτίζεται από τον ποταμό. Το Σουδάν έχει χτίσει μια σειρά από φράγματα στο Νείλο και τους παραποτάμους του, ξεκινώντας από το φράγμα Roseires, το οποίο άρχισε να λειτουργεί το 1966 και αρχικά σχεδιάστηκε για να παρέχει νερό άρδευσης σε εκατομμύρια στρέμματα ερήμου. Στη συνέχεια η χρήση του επεκτάθηκε στον τομέα της παραγωγής υδροηλεκτρικής ενέργειας για χρήση στο Σουδάν. Ένα δεύτερο φράγμα, το Merowe, κατασκευάστηκε το 2009 για να παράγει 1.250 μεγαβάτ υδροηλεκτρικής ενέργειας. Η δεξαμενή του φράγματος μπορεί να συγκρατήσει 12,5 κυβικά χιλιόμετρα νερού, που αντιστοιχεί στο 20% περίπου της ετήσιας ροής του Νείλου. Δεδομένου ότι το Σουδάν δεν κατακρατεί περισσότερο νερό από ό, τι επιτρέπεται βάσει της Συμφωνίας του Νείλου του 1959 (χρησιμοποιεί μόνο περίπου 12 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα από τα 18 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα, για τα οποία δικαιούται, ετησίως), δεν υπάρχει κάποιο σημείο τριβής με την Αίγυπτο.

⁴² Αυτή είναι σίγουρα η κυριότερη πηγή ανησυχίας για την Αίγυπτο, αφού δεν μπορεί να αποκλείσει ούτε να ελέγξει την κατακράτηση μέρους των υδάτων από την Αιθιοπία, ειδικά την περίοδο πριν τις ετήσιες βροχοπτώσεις.

Ενώ η κατασκευή του GERD θα μπορούσε όντως να αποδυναμώσει περαιτέρω την ασφάλεια εφοδιασμού τροφίμων και υδάτων στην Αίγυπτο, αυτή ήδη αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις σε αυτούς τους τομείς, οι οποίες μόνο μερικώς συνδέονται με την ανάπτυξη των υποδομών στον ποταμό. Με περιορισμένες γεωργικές εκτάσεις και υδάτινους πόρους, η Αίγυπτος ποτέ δεν θα είναι αυτάρκης σε σιτηρά ή κτηνοτροφικά προϊόντα, ενώ η κλιματική αλλαγή και η αύξηση του πληθυσμού θα επιδεινώσουν τη ζήτηση για αυτά τα εμπορεύματα⁴³. Η ροή του ύδατος στον ποταμό Νείλο αναμένεται να μεταβληθεί περισσότερο κατά τη διάρκεια του 21ου αιώνα, ανεξάρτητα από την ανάπτυξη φραγμάτων και άλλων υποδομών στον Νείλο, αφού οι κλιματικές τάσεις υποδηλώνουν ότι η περιοχή είναι πιθανό να γίνει θερμότερη και ξηρότερη (Arraf 2017).

Η αυξημένη μεταβλητότητα της βροχόπτωσης στη λεκάνη του ποταμού Νείλου θα μπορούσε επίσης να δημιουργήσει κίνδυνο για τη λειτουργία του ίδιου του φράγματος. Το φράγμα GERD θα είναι σε θέση να λειτουργεί σε μέγιστη χωρητικότητα κατά τη διάρκεια μόνο λίγων μηνών κάθε έτους, όταν οι βροχοπτώσεις είναι οι υψηλότερες στις ορεινές περιοχές της Αιθιοπίας. Είναι πιθανό ότι το εργοστάσιο θα φτάνει το μέγιστο δυναμικό παραγωγής του μόνο το 28% των ημερών του χρόνου - το οποίο είναι σχετικά χαμηλό σε σύγκριση με άλλα υδροηλεκτρικά εργοστάσια και είναι ακατάλληλο για την κάλυψη της ζήτησης ηλεκτρισμού στην Αιθιοπία. Η περίπτωση μειωμένης βροχόπτωσης θα οδηγήσει στην περαιτέρω μείωση της απόδοσης της εγκατάστασης, ένα πρόβλημα που συμβαίνει ήδη σε πολλές αιθιοπικές υδροηλεκτρικές εγκαταστάσεις (Sleet 2019).

ΝΕΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η ηγεμονία που η Αίγυπτος έχει επί του ποταμού Νείλου από την αρχαία ακόμη εποχή αμφισβητείται πια στην πράξη. Η επίκληση των ιστορικών δικαιωμάτων, βάσει των συνθηκών που συνήφθησαν την εποχή που η Μεγάλη Βρετανία διοικούσε ή κατεύθυνε τις χώρες της περιοχής, δεν μπορεί να επιφέρει απτά αποτελέσματα απέναντι στη σημερινή πραγματικότητα.

⁴³ Η εισαγωγή τροφίμων, κυρίως με τη μορφή των σιτηρών, λειτουργεί ως ισοδύναμο του νερού που θα απαιτούνταν για την εγχώρια παραγωγή αυτών. Με τη διαφαινόμενη μείωση του κατά κεφαλήν διαθέσιμου ύδατος, αναμένεται ανάγκη αύξησης των εισαγωγών. (Maggie Fick 2014)

Από τη δεκαετία του 1990, όταν η Αιθιοπία εξήγγειλε το Millennium Project με την προοπτική κατασκευής ενός εκτεταμένου δικτύου φραγμάτων κατά τον ρου του Γαλάζιου Νείλου, η ένταση μεταξύ των παρόχθιων κρατών υπήρξε αυξημένη. Η κυριότερη προσπάθεια προς την επίτευξη όρων συνεννόησης και συνεργασίας μεταξύ κυρίως Αιθιοπίας, Σουδάν και Αιγύπτου υπήρξε η Πρωτοβουλία της Λεκάνης του Νείλου του 1999. Ωστόσο, η προσπάθεια της Αιγύπτου να διατηρήσει σε ισχύ τις παλαιές συνθήκες και κατ' επέκταση την ηγεμονική της θέση στα ύδατα του ποταμού δεν επέτρεψαν στην πρωτοβουλία να εξελιχθεί σε ένα όργανο με ουσιαστικές δυνατότητες και αρμοδιότητες, όπως αναλύθηκε προηγουμένως.

Η Αιθιοπία έχει επιδείξει εξαιρετική αποφασιστικότητα στην υλοποίηση των σχεδίων της ειδικά όσον αφορά το GERD. Η απόφαση να το χρηματοδοτήσει αποκλειστικά με εθνικούς πόρους, προκειμένου να αποφύγει την όποια ανάγκη για συμφωνία και των υπολοίπων παρόχθιων κρατών, επιβεβαιώνει την ιδιαίτερη σημασία που αυτό έχει, όχι μόνο με όρους τεχνικούς και οικονομικούς, αλλά και με πολιτικούς.

Μερικές μόνο ημέρες μετά την επανάσταση στην Αίγυπτο του 2011, τον Μάρτιο του 2011, η Αιθιοπία ανακοίνωσε την κατοχύρωση της κατασκευής του φράγματος στην ιταλική εταιρία Salini και την άμεση έναρξη των εργασιών, με τον θεμέλιο λίθο να τοποθετείται τον Απρίλιο του 2011⁴⁴. Παρά την αλλαγή στην πολιτική κατάσταση της Αιγύπτου, η αντίδραση της χώρας ουσιαστικά παρέμενε η ίδια όπως και επί της προεδρίας των προηγούμενων προέδρων, Σαντάτ και Μουμπάρακ. Τα κύρια επιχειρήματα της Κυβέρνησης Μόρσι παρέμειναν το ιστορικό δικαίωμα της Αιγύπτου στη χρήση του νερού του Νείλου, η ασφάλεια τροφίμων και κατ' επέκταση η εθνική ασφάλεια της χώρας και η υποχρέωση μη πρόκλησης ζημιάς από οποιαδήποτε ενέργεια της Αιθιοπίας ή άλλων κρατών. Σταθερές παρέμειναν και οι αναφορές για συνεργασία και για υιοθέτηση διαδικασίας διαλόγου και διαπραγματεύσεων, παρουσιάζοντας έτσι την εικόνα ενός λογικού και ανοιχτόμυαλου παίκτη προς την διεθνή κοινότητα και τα άλλα παρόχθια κράτη.

⁴⁴ Παρότι οι διεργασίες για την κατασκευή είχαν αρχίσει αρκετά νωρίτερα, δεν είναι άστοχη η υπόθεση ότι αυτές επιταχύνθηκαν προκειμένου να εκμεταλλευτούν την αδύναμη θέση της Αιγύπτου εν μέσω πολιτικής αναταραχής (Salman 2013).

Κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, υπό τον πρόεδρο Μόρσι, δόθηκε περαιτέρω έμφαση στην θρησκευτική προσέγγιση της διαμάχης, με την εμπλοκή και θρησκευτικών ηγετών (Al-Youm 2012). Η δεδομένη προσέγγιση και συνεργασία της Αιθιοπίας με το Ισραήλ κατά το παρελθόν, επέτρεψε την οικοδόμηση μιας ταυτότητας για αυτήν που ταυτίζεται με το κακό, όπως εξάλλου και οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής⁴⁵. Σε αυτή τη διάσταση, η προσπάθεια της Αιγύπτου να ενώσει τα μουσουλμανικά κράτη εναντίον της Αιθιοπίας δεν απέκλειε ακόμη και τη χρήση βίας προκειμένου να παρεμποδιστεί η κατασκευή του φράγματος.

Μετά την ανατροπή του Μόρσι και την επικράτηση του προέδρου Σίσι από τον Ιούνιο του 2013, υπήρξε μία μεταστροφή στην ρητορική της Αιγύπτου, χωρίς να εγκαταλειφθεί η έμφαση στην ανάγκη εξασφάλισης τροφής και γενικότερα αυτάρκειας και αυτονομίας για τους πόρους της χώρας. Σε μια πιο διαλλακτική και ρεαλιστική προσέγγιση, ο πρόεδρος Σίσι πρόβαλλε διαβεβαιώσεις προς την Αιθιοπία ως προς το δικαίωμα της για την ανάπτυξη, τηρώντας βέβαια πάντα τον κανόνα της μη πρόκλησης ζημιών, αλλά και για την παραδοχή ότι τα ύδατα του Νείλου αποτελούν ένα κοινό αγαθό για όλες τις χώρες, προσέγγιση συμβατή με τη συνθήκη των Ηνωμένων Εθνών του 1997⁴⁶. Αυτή η αλλαγή στην προσέγγιση της διαμάχης έφερε κάποια αποτελέσματα, με τη μορφή της εξάσκησης διεθνούς πίεσης προς την Αιθιοπία προκειμένου να επιτευχθεί μεγαλύτερος βαθμός συμφωνίας και συνεργασίας με την Αίγυπτο, ει δυνατόν αναβάλλοντας την ολοκλήρωση του φράγματος μέχρι την εκπόνηση σχετικών μελετών. Η Αιθιοπία πρότεινε ακόμη και την είσοδο της Αιγύπτου και του Σουδάν ως εταίρους στην κατασκευή και λειτουργία του φράγματος. Παρότι αυτό δεν έγινε τελικά εφικτό, λόγω των ιδιαίτερων όρων που η Αίγυπτος έθετε ως προς την αποδοχή αυτής της πρότασης, υπήρξε πολύ μεγαλύτερη προσέγγιση και πιθανότητα συνεννόησης μεταξύ των παρόχθιων κρατών της περιοχής. Μετά την αποτυχία και αυτής της προσέγγισης, και παρά τις συνεχείς εκκλήσεις της Αιγύπτου, η Αιθιοπία δηλώνει αποφασισμένη να συνεχίσει σταθερά στην ολοκλήρωση του φράγματος, αναλαμβάνοντας την πλήρη χρηματοδότηση προκειμένου να μην εξαρτάται από τρίτους παράγοντες.

⁴⁵ Τα αισθήματα της Αιγύπτου απέναντι στην Αιθιοπία ήταν ιστορικά κάθε άλλο παρά φιλικά, κάτι που δεν βελτιώθηκε με την άνοδο του αραβικού εθνικισμού (Eglic 2001)

⁴⁶ Ηομιλία του στην Αιθιοπία, τον Μάρτιο του 2015, όπου αναγνώρισε το δικαίωμα στην ανάπτυξη και κάλεσε ταυτόχρονα για συνεννόηση και συνεργασία, έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην εξασφάλιση οδών επικοινωνίας που δεν ήταν πάντα δεδομένες (Humanitarianresponse 2015).

Τον Μάρτιο του 2015 οι υπουργοί υδάτων της Αιγύπτου, του Σουδάν και της Αιθιοπίας συναντήθηκαν στο Χαρτούμ, όπου και υπέγραψαν μία διακήρυξη αρχών με την πρόβλεψη για μία διεθνή επιτροπή που θα αναλάμβανε τον υπολογισμό του ακριβούς μεγέθους των υδάτινων όγκων που θα παρακρατούνται στο GERD και την εκπόνηση σχεδίου για τον τρόπο με τον οποίο η Αίγυπτος θα μπορεί να απολαμβάνει εγγυημένα την ίδια ποσότητα υδάτων που προβλεπόταν και στη συνθήκη του 1959 (Telegraph 2015). Ωστόσο, ασχέτως της προόδου των εργασιών της επιτροπής, η κατασκευή του φράγματος συνεχίστηκε, με την Αιθιοπία να δηλώνει ότι θα συνεχίσει να συνεργάζεται με τις υπόλοιπες χώρες χωρίς όμως να μειώνει το ρυθμό ολοκλήρωσης του φράγματος. Η γενική εντύπωση από τους εμπλεκόμενους διπλωμάτες ήταν ότι η Αιθιοπία προτιμούσε να κερδίζει χρόνο μέσα από τη διαδικασία διαβουλεύσεων σε διάφορα επίπεδα, προκειμένου να έχει ολοκληρώσει σε μεγαλύτερο βαθμό το σχεδιασμό της, παρουσιάζοντας έτσι μία τετελεσμένη κατάσταση προ της οποίας θα έπρεπε να κινηθούν οι ενδιαφερόμενοι δρώντες.

Παρότι η Αιθιοπία δεν είχε αναπτύξει ποτέ κατά το παρελθόν ηγεμονικό προφίλ στην περιοχή, η φυσική της θέση και η δυνατότητά της να ελέγχει το συντριπτικά μεγαλύτερο ποσοστό των υδάτων της λεκάνης του Νείλου της δίνει μία κυρίαρχη θέση, τουλάχιστον όσον αφορά αυτό τον φυσικό πόρο. Ωστόσο η κατασκευή του GERD δεν αποτελεί την πρώτη περίπτωση κατά την οποία η Αιθιοπία διεκδικεί τη θέση της στο διεθνές σύστημα, αφού έχουν προηγηθεί άλλες, λιγότερο ίσως εμφανείς και συγκρουσιακές, κινήσεις της χώρας, οι οποίες εστίασαν περισσότερο στο επίπεδο της εκπαίδευσης, απόκτησης τεχνογνωσίας και διεκδίκησης της συμμετοχής στις εξελίξεις στην περιοχή της.

Η Αιθιοπία μέσα από την κατασκευή του φράγματος αμφισβητεί ουσιαστικά τα επιχειρήματα της Αιγύπτου που αφορούν τα δικαιώματα της στον έλεγχο των υδάτων. Αρχικά αμφισβητεί τα ιστορικά δικαιώματα όπως τα προβάλλει η Αίγυπτος, επισημαίνοντας ότι η Αίγυπτος έχει για πολλά χρόνια μονομερώς υπερισχύσει στην ιδιοκτησία του ποταμού, εκμεταλλευόμενη έτσι την ισχυρή θέση της και απαγορεύοντας στις άλλες χώρες τα δικαιώματα τα οποία προκύπτουν από την φυσική τους θέση. Επίσης, αντικρούει σταθερά τη θέση της Αιγύπτου ότι η εκμετάλλευση των υδάτων του Νείλου από πλευράς της Αιθιοπίας αποτελεί μία εχθρική πράξη απέναντι στην Αίγυπτο, αφού η Αιθιοπία έχει σε πολλές περιπτώσεις απευθύνει κάλεσμα για συνεργασία και

διάλογο, διαβεβαιώνοντας συνεχώς ότι προσβλέπει στην από κοινού ανάπτυξη των φυσικών πόρων για αμοιβαίο όφελος.

Επίσης η Αιθιοπία έχει φροντίσει να προβάλλει συγκεκριμένα και ισχυρά επιχειρήματα από την πλευρά της, δίνοντας έμφαση καταρχάς στο δικαίωμα στην ανάπτυξη, υποστηρίζοντας ότι κατασκευές όπως το GERD αποτελούν τους κύριους πυλώνες για την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Εξάλλου, έχοντας επί μακρόν βασιστεί στην εξωτερική βοήθεια για την υποστήριξη του πληθυσμού της, ειδικά μετά την περίοδο ξηρασίας και λιμού της δεκαετίας του 1980, η Αιθιοπία προβάλλει την ανάγκη για ενδυνάμωση των δομών της προκειμένου να μπορεί να αντιμετωπίσει αυτόνομα τέτοιες προκλήσεις στο μέλλον. Είναι φανερό ωστόσο ότι η Αιθιοπία προσβλέπει σε αυξημένη αυτονομία τόσο στις σημερινές όσο και στις μελλοντικές της κινήσεις και επιδιώξεις.

Παρά τις συνεχείς αναφορές για διασυνοριακή εκμετάλλευση των πόρων του ποταμού, είναι γενικά παραδεκτό ότι το GERD συμβολίζει επίσης κάτι μεγαλύτερο από την απλή οικονομοτεχνική του πλευρά. Είναι προφανές από το όνομά του φράγματος ότι συμβολίζει την αναγέννηση της Αιθιοπίας ως μία μεγάλη δύναμη στην περιοχή. Εξάλλου ήταν το όραμα του εκλιπόντος προέδρου Zenawito να καταστήσει την χώρα την κυρία παραγωγό υδροηλεκτρικής ενέργειας, αφήνοντας πίσω την εποχή της εξάρτησης από ξένη βοήθεια και οδηγώντας τη σε οικονομική θέση τέτοια ώστε να μπορεί αυτόνομα να χρηματοδοτεί μεγάλα έργα όπως το GERD⁴⁷. Είναι χαρακτηριστικό ότι, σε αυτή την πορεία της η χώρα, παρά τις συνεχείς συναντήσεις και τη σταθερή της εμπλοκή και προτροπή για συνομιλίες, δεν έχει ουσιαστικά παρεκκλίνει ούτε συμβιβαστεί στην απόφασή της να προχωρήσει με την εκμετάλλευση των υδάτων του ποταμού Νείλου.

Ο πρόεδρος της Αιθιοπίας Zenawit είχε αναγνωρίσει την περιφερειακή ολοκλήρωση ως βασικό παράγοντα για τον τερματισμό των αέναων κύκλων σύγκρουσης που έχουν διαμορφώσει μεγάλο μέρος της ιστορίας αυτής της περιοχής. Το πρόγραμμα για την επίτευξη περιφερειακής ολοκλήρωσης της Αντίς Αμπέμπα επικεντρώνεται σε δύο πυλώνες: το πρώτο είναι η ανάπτυξη υποδομών για τη σύνδεση παραγωγών και καταναλωτών της Ανατολικής Αφρικής και το δεύτερο είναι να αναπτυχθούν και να

⁴⁷ Ο τρόπος διακυβέρνησης του Zenawit δεν ήταν ακριβώς συμβατός με τις δυτικές αντιλήψεις περί δημοκρατίας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ωστόσο η αποτελεσματικότητά του στο οικονομικό πεδίο δεν αμφισβητείται (Rosen 2012)

ενσωματωθούν οι ενεργειακές αγορές στην περιοχή. Για παράδειγμα, η Αιθιοπία εισάγει το 80% του αργού πετρελαίου της από το Σουδάν και εξάγει υδροηλεκτρική ενέργεια σε όλους σχεδόν τους γείτονές της. Σήμερα το αιθιοπικό κράτος, του οποίου οι διεθνείς σχέσεις εδώ και δεκαετίες περιορίζονταν κυρίως στο στόχο της διασφάλισης της κρατικής επιβίωσης, κατέχει πλέον τη διπλωματική επιρροή, το στρατηγικό βάρος, και τους οικονομικούς και στρατιωτικούς πόρους για να επιδιώξει μία από τις πολυετείς του φιλοδοξίες, την επιτυχημένη πρόκληση της ηγεμονίας της Αιγύπτου στη λεκάνη του Νείλου.

Αυτή η εξέλιξη δεν προέκυψε τυχαία, αλλά μέσα από μια πολύχρονη και επίπονη διαδικασία μετασχηματισμού των ισορροπιών στο εσωτερικό και εξωτερικό της χώρας. Το κράτος της Αιθιοπίας σε όλο το πολιτικό της ιστορικό μαστιζόταν από φυγοκεντρικές τάσεις. Στην αυτοκρατορική εποχή, όλοι οι αυτοκράτορες αναγκάστηκαν να πολεμήσουν, να ανταγωνιστούν και να διαπραγματευτούν με τους περιφερειακούς φεουδαρχικούς άρχοντες που είχαν σημαντική πολιτική-στρατιωτική εξουσία. Αυτό το φαινόμενο συνεχίστηκε, με διαφορετικούς όρους αλλά παρόμοια μορφή, σε όλη την κομμουνιστική εποχή της Αιθιοπίας (1974-1991) με τη μορφή ένοπλων ομάδων διαφόρων φατριών. Συνεπώς, αντί να εστιάζουν τους πόρους τους στις αναπτυξιακές προσπάθειες, οι κυβερνήσεις της Αιθιοπίας ασχολήθηκαν με την επιβίωση του καθεστώτος. Τα τελευταία χρόνια, όμως, αυτό το αιώνιο χαρακτηριστικό της Αιθιοπίας έχει αντιστραφεί. Για παράδειγμα, στη χειρότερη κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 περίοδο, περισσότερες από δώδεκα ένοπλες παρατάξεις, που όλες μαζί έλεγχαν περισσότερους από 100.000 στρατιώτες, προέβαλαν μια σοβαρή εξέγερση εναντίον της κεντρικής κυβέρνησης. Η σημερινή κυβέρνηση του Δημοκρατικού Λαϊκού Μετώπου της Αιθιοπίας (EPRDF), που βρίσκεται στην εξουσία από το 1991, κατάφερε κατά την τελευταία δεκαετία να εξαλείψει ή να αποδυναμώσει τις περισσότερες ένοπλες ομάδες της αντιπολίτευσης, σε σημείο που καμία τέτοια φατρία δεν αποτελεί σήμερα σημαντική απειλή για την εξουσία της κυβέρνησης, μια κατάσταση χωρίς προηγούμενο στην πολιτική ιστορία της χώρας.

Οι αλλαγές που έγιναν στο εσωτερικό της χώρας έχουν μεγάλης σημασίας επιδράσεις στις εξωτερικές σχέσεις της Αιθιοπίας. Μια δεκαετία σχετικής εσωτερικής σταθερότητας και ισχυρής οικονομικής ανάπτυξης, μαζί με την εμπλοκή σε ένα εκτεταμένο πεδίο μάχης όπου αποκτήθηκε εμπειρία στην καταπολέμηση τόσο των

εγγώριων όσο και των εξωτερικών απειλών, έχει μετατρέψει την στρατιωτική δύναμη της Αιθιοπίας σε μία από τις πιο ουσιαστικές και μαχητικές στην ήπειρο. Η εξέλιξη αυτή συνέπεσε εξάλλου με την αποδυνάμωση των περισσότερων περιφερειακών αντιπάλων της, όπως η Λιβύη, η Ερυθραία, η Αίγυπτος και η Σομαλία, οι οποίοι έχουν υποβληθεί σε διαφορετικές μορφές εσωτερικής αναταραχής τα τελευταία χρόνια.

Η ΑΠΟΔΟΧΗ

Παραδοσιακά στην μακραίωνη ιστορία της, η Αίγυπτος έχει μεταχειριστεί διάφορα μέσα για να εξασφαλίσει την απρόσκοπτη ροή του ποταμού Νείλου στην επικράτειά της. Προεξάρχοντα ρόλο είχε, μέχρι και πριν από ελάχιστα χρόνια, η χρήση ή η απειλή στρατιωτικής βίας, κάτι που θεωρούνταν φυσιολογικό, έναντι του διακυβέυματος. Η προσέγγιση αυτή διατηρήθηκε μέχρι και τη διακυβέρνηση του προέδρου Μόρσι, με τη Αίγυπτο να χρησιμοποιεί όλα τα θεμιτά και λιγότερο θεμιτά μέσα για να αποτρέψει την κατασκευή του GERD, μην αποκλείοντας ακόμη και τη στρατιωτική επέμβαση. Η πολιτική αυτή έχει πλέον διαφοροποιηθεί από τον πρόεδρο Σίσι, έστω και αν αυτό απαιτήσε αρκετό χρόνο και μακρείς κύκλους συνομιλιών.

Αυτό πιθανότατα προέρχεται από μια ρεαλιστική εκτίμηση των περιστάσεων και ορθολογική αποτίμηση των δυνατοτήτων, αδυναμιών, ευκαιριών και απειλών της Αιγύπτου. Πρώτα από όλα, δεδομένου ότι η Αιθιοπία και η Αίγυπτος δεν μοιράζονται κοινά σύνορα, το Κάιρο αντιμετωπίζει το πρακτικό πρόβλημα του να βρεθεί ένας γείτονας της Αιθιοπίας πρόθυμος να παράσχει μια βάση από που να μπορούν να εκτελεστούν στρατιωτικές επιχειρήσεις. Δεδομένης της ουσιαστικής, πλέον, υποστήριξης του Σουδάν στα σχέδια της Αιθιοπίας, η Αίγυπτος έχει στερηθεί από τον πιο πιστό της σύμμαχο, τον μόνο που ίσως να συναινούσε σε μια τόσο ακραία διευθέτηση της διαμάχης. Επιπλέον, μια επίθεση σε φράγματα στην Αιθιοπία είναι πιθανό να έχει ως αποτέλεσμα να πλημμυρίσουν μεγάλα τμήματα του Σουδάν, επηρεάζοντας προφανώς την προθυμία του Χαρτούμ να υποστηρίξει στρατιωτικές λύσεις. Επίσης, η Αίγυπτος δεν παραβλέπει το ζήτημα της ανταπόδοσης, αφού η Αιθιοπία θα μπορούσε να επιλέξει να ανταποκριθεί σε μια επίθεση με καθαρά τιμωρητικό τρόπο, είτε επηρεάζοντας τη ροή του Γαλάζιου Νείλου είτε ακόμη προκαλώντας την ρύπανση των υδάτων του Νείλου που ρέουν στην Αίγυπτο, κάτι που θα έθετε σε κίνδυνο την παροχή γλυκού νερού και συνεπώς τη ζωή εκατομμυρίων ανθρώπων. Η απειλή της μόλυνσης υδάτινων πόρων, ως τρομοκρατική πράξη ή πολεμική πράξη, δεν

είναι απλώς ένα υποθετικό σενάριο, αλλά έχει στην πραγματικότητα πολυάριθμα ιστορικά προηγούμενα σε χώρες όπως το Ιράν, το Ισραήλ, η Ιορδανία και οι Ηνωμένες Πολιτείες. Αυτά, βέβαια, τα παραδείγματα αφορούν σε πολύ μικρότερη κλίμακα, αλλά μια τέτοια διεθνής τρομοκρατία του ύδατος είναι δυνατή, έχει γίνει πριν, και ως εκ τούτου αξίζει να ληφθεί υπόψη σε μια ανάλυση πιθανών σεναρίων σύγκρουσης.

Παρότι συχνές είναι οι αναφορές και αναλύσεις που προειδοποιούν για επικείμενες διαμάχες και συγκρούσεις όσον αφορά τους υδάτινους πόρους, τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι στην πραγματικότητα αυτοί οι πόροι συσχετίζονται σε μεγαλύτερο βαθμό με τη συνεργασία και τη σύναψη κατάλληλων συνθηκών (Risi 2019). Οι υδάτινοι πόροι που μοιράζονται σε διακρατικό επίπεδο παρέχουν μεν πολλά σημεία τριβής, αλλά ταυτόχρονα και μια αποτελεσματική αποτροπή της σύγκρουσης, μέσω των κοινών συμφερόντων των παρόχθιων κρατών. Παρόμοια εικόνα παρουσιάζει και η διαμάχη γύρω από το GERD, όπου παρά τις αρχικές αντιδράσεις και τους φόβους για πιθανή σύγκρουση, η εξέλιξη των διαπραγματεύσεων δείχνει ότι θα επικρατήσει πνεύμα συνεργασίας μέσα από τους απαραίτητους συμβιβασμούς. Εξάλλου, η γεωγραφία του Νείλου δεν διαφέρει αυτής των άλλων διακρατικών ποταμών, η οποία συνήθως είναι τέτοια που ευνοεί τα υδροηλεκτρικά έργα στα ανάντη κράτη, ενώ τα κατάντη κράτη είναι συγκριτικά καλύτερα τοποθετημένα για να συμμετάσχουν στη γεωργική παραγωγή κατά μήκος της ροής του ποταμού, έτσι που όλα τα παρόχθια κράτη μπορούν συνεπώς να χρησιμοποιήσουν τον ποταμό με ένα αμοιβαία ωφέλιμο τρόπο. Ακόμη και σε περιπτώσεις όπου ο ποταμός λειτουργεί ως συνοριακό όριο, αυτός και πάλι χρησιμεύει ως κοινός πόρος που όλα τα μέρη ενδιαφέρονται να διατηρήσουν.

Το φράγμα GERD έχει τη δυνατότητα να προσφέρει αμοιβαία οφέλη τόσο στην Αιθιοπία όσο και στην Αίγυπτο (Neef 2016). Η Αιθιοπία θα είναι σε θέση να παράγει υδροηλεκτρική ενέργεια, το πλεόνασμα της οποίας έχει δήλωσε ότι, στο πλαίσιο του περιφερειακού καθεστώτος οικονομικής ολοκλήρωσης, επιδιώκει να πωλήσει στους γείτονές της. Η Αίγυπτος, η οποία βασίζεται σήμερα κυρίως σε ορυκτά καύσιμα για την κάλυψη των ενεργειακών της αναγκών, θα έχει ως εκ τούτου πρόσβαση σε μια φθηνότερη και περισσότερο φιλική προς το περιβάλλον παροχή ηλεκτρικού ρεύματος. Ισχυρό είναι και το επιχείρημα ότι, αντίθετα με τον ισχυρισμό ότι το GERD θα μειώσει την παροχή ύδατος στην Αίγυπτο, οι μελέτες δείχνουν ότι η αποθήκευση των υδάτων στα αιθιοπικά υψίπεδα, όπου η θερμοκρασία είναι πολύ χαμηλότερη, μπορεί στην πραγματικότητα με

την πάροδο του χρόνου να αυξήσει τις εκμεταλλεύσιμες ποσότητες ύδατος της Αιγύπτου, καθώς λιγότερα ύδατα θα εξατμίζονται στο φράγμα Ασουάν.

Το Σουδάν είχε αρχικά υποστηρίξει τις αιγυπτιακές ανησυχίες σχετικά με τον αντίκτυπο του φράγματος στη ροή του Νείλου, αλλά το 2013 άλλαξε τη θέση του. Ο Πρόεδρος Αλ Μπασίρ δήλωσε σε τηλεοπτική συνέντευξη τον Δεκέμβριο του 2013 ότι το φράγμα έχει γίνει πραγματικότητα και ότι απαιτεί τη συνεργασία όλων των μερών για την εξασφάλιση της επιτυχίας του προγράμματος (Barfi 2018). Το Σουδάν, με πολύ μεγαλύτερους υδάτινους πόρους από την Αίγυπτο, δεν μοιράζεται την ανησυχία της για μια πτώση του ετήσιου μεριδίου του νερού του από τον Γαλάζιο Νείλο. Ωστόσο, χρειάζεται, τουλάχιστον θεωρητικά, διαβεβαίωση για την ασφάλεια του GERD, αφού εάν αυτό σπάσει ή και καταρρεύσει, οι πλημμύρες που θα ακολουθούσαν θα μπορούσαν να κατακλύσουν το Χαρτούμ.

Το Σουδάν θέλει να παραμείνει μέρος των διαπραγματεύσεων σε ένα ζήτημα το οποίο αναμφίβολα επηρεάζει τη ζωή του σουδανικού λαού και το μέλλον της χώρας, φροντίζοντας να επισημαίνει ότι η ευθύνη του είναι να προστατεύσει τα δικά του συμφέροντα στη διαμάχη και όχι της Αιγύπτου. Παρότι αρχικά συντάχθηκε με την Αίγυπτο, υπερασπίζοντας τις παλαιές συμφωνίες και τα ιστορικά του δικαιώματα, τελικά ευθυγραμμίστηκε με την Αντίς Αμπέμπα προς όφελος του έργου. Η Αιθιοπία θα πουλήσει ηλεκτρική ενέργεια στον βόρειο γείτονά της, σχεδιάζοντας μια γραμμή μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας που θα συνδέσει το Αιθιοπικό ηλεκτρικό δίκτυο με αυτό του Σουδάν. Το έργο του φράγματος αναμένεται επίσης να περιορίσει τις πλημμύρες που προκαλεί ο Νείλος στο Σουδάν, επιτρέποντας έτσι να επεκτείνει τις εκτάσεις που προσφέρονται για τη γεωργία του.

Σε όλο τον κόσμο η αποτελεσματική διαχείριση των διασυνοριακών λεκανών υδάτινων πόρων, προκειμένου να μεγιστοποιηθούν τα οφέλη και να μοιραστούν μεταξύ των παρόχθιων χωρών, αντιμετωπίζεται ως ένα πολύπλοκο ζήτημα. Οι παρόχθιες χώρες εμπλέκονται αναγκαστικά σε μια σχέση αλληλεξάρτησης, η οποία συνήθως παρουσιάζει χαρακτηριστικά ανισότητας. Επομένως, το να αποφασίσει μια παρόχθια χώρα να παραχωρήσει κάποια από τα κυρίαρχα δικαιώματά της, όπως αυτή τα αντιλαμβάνεται, για να εξυπηρετηθούν άλλες ανάγκες είτε της ίδιας είτε μιας γειτονικής χώρας είναι ένα πολύπλοκο θέμα. Δεδομένου ότι δεν υπάρχει κανένα σύστημα, είτε νομικό είτε μέσω

καθεστωτικό, που να μπορεί να επιβάλλει μια λύση, εναπόκειται στις χώρες που μοιράζονται τους υδάτινους πόρους να επιλέξουν να κλιμακώσουν την ένταση ή να συνεργαστούν.

Ωστόσο, οι λύσεις για την διαχείριση των διασυνοριακών υδάτινων πόρων για να δεν είναι απλές. Οι μηχανικοί από μόνοι τους δεν αρκούν, αλλά ούτε και οι πολιτικοί και οι διπλωμάτες μπορούν να φέρουν λύσεις χωρίς τεχνική υποστήριξη. Η διαδικασία διαχείρισης διασυνοριακών θεμάτων απαιτεί όχι μόνο την κατανόηση των διαφόρων στοιχείων που εμπλέκονται σε αυτά, αλλά και ικανές στρατηγικές και δυνατότητα για ελιγμούς, ώστε να προσδιορίζει κανείς τα συμφέροντα των δρώντων, να παρέχει βοήθεια στους διαπραγματευτές, να φέρνει στο τραπέζι καινοτόμες τεχνικές λύσεις, να ασκεί πιέσεις μέσω τρίτων και να υποδεικνύει τα οφέλη και τα μειονεκτήματα κάποιων μονομερών κινήσεων. Σε αυτό τον κόσμο η υδροδιπλωματία αποκτά όλο και περισσότερη σημασία, συνδυάζοντας τις τεχνικές, επιστημονικές και πολιτικές προσεγγίσεις προκειμένου να οδηγηθούν οι χώρες σε συνεργασία για να αυξηθούν τα οφέλη και να μειωθούν οι ζημιές.

Παγκοσμίως κερδίζει έδαφος η ιδέα ότι θα πρέπει να αναπτυχθεί μεταξύ των κρατών που μοιράζονται κοινές υδρολογικές λεκάνες μια αντίληψη συνεργασίας και συνέργειας για τη διαχείριση, την αξιοποίηση και την προστασία των διαθέσιμων υδατικών αποθεμάτων. Και αυτό για τον απλό λόγο ότι το όφελος από τη συνεργασία στη διαχείριση των διασυνοριακών υδατικών πόρων είναι πάντοτε μεγαλύτερο από το άθροισμα του οφέλους που θα πρόκυπτε από τη μεμονωμένη προσπάθεια αξιοποίησης του νερού από τους επί μέρους εταίρους. Η Αίγυπτος δείχνει να έχει ακολουθήσει το δρόμο της συνεργασίας στη διαχείριση των υδάτων του Νείλου, εγκαταλείποντας την μακραίωνη πολιτική χρήσης σκληρής ισχύος και αναδεικνύοντας στην πράξη τα οφέλη που μπορεί να προκύψουν από μια σχέση αλληλεξάρτησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑΣ

Η Αίγυπτος ποτέ δεν βγήκε από το πλάνο των εξελίξεων στο διεθνές σύστημα. Είτε ως μια μυστηριώδης, αρχαία μορφή κρατικής οντότητας, όταν δεν υπήρχαν άλλα κράτη τέτοιας έκτασης και ομοιογένειας, είτε ως μεσαιάς δύναμης τοπικός παράγοντας, είτε ακόμη ως τρόπαιο για τις ευρωπαϊκές αποικιακές δυνάμεις τους τελευταίους αιώνες, η χώρα κατείχε πάντα σημαντική θέση στο σχεδιασμό όλων των σημαντικών δρώντων.

Η πολιτική που ακολούθησε η χώρα χαρακτηριζόταν πάντα από τον εκάστοτε κυβερνήτη της. Η διαδικασία λήψης αποφάσεων περιοριζόταν σε ένα στενό κύκλο ανθρώπων γύρω από τον πρόεδρο, κάτι που διαφέρει αισθητά από τις σύγχρονες δυτικές δημοκρατίες, αλλά δεν είναι κάτι ασύνηθες για τη χώρα. Στις περισσότερες περιπτώσεις η ανάλυση της αιγυπτιακής πολιτικής μπορεί να γίνει στο πρώτο επίπεδο, τον ηγέτη. Αφήνοντας στην άκρη την περίοδο του Νάσερ, με την ιδιαίτερη απήχηση στο θυμικό των Αιγυπτίων, και αυτή του Σαντάτ, που μπορεί να ειπωθεί ότι έθεσε τις βάσεις για την μετέπειτα πορεία της χώρας, η διακυβέρνηση του προέδρου Μουμπάρακ ήταν κρίσιμη για την επαναφορά της Αιγύπτου στη θέση του αξιόπιστου συνομιλητή, αλλά και συμμάχου, της Δύσης.

Παρότι κατηγορήθηκε ότι ακολούθησε μια αυταρχική μορφή διακυβέρνησης, όπου επικράτησε η διαφθορά, όσον αφορά την εξωτερική πολιτική ο Μουμπάρακ έχει πιστωθεί την διατήρηση ορισμένων βασικών αρχών των αιγυπτιακών εθνικών συμφερόντων και ασφάλειας. Η επιτυχής ολοκλήρωση της αποχώρησης του Ισραήλ από το Σινά το 1982, σε μια διαδικασία που ξεκίνησε ο προκάτοχός του, θεωρείται η πρώτη επιτυχία του. Ακολούθησε ο τερματισμός της απομόνωσης της Αιγύπτου στον Αραβικό κόσμο, με την αποκατάσταση των σχέσεων με τα κράτη της Μέσης Ανατολής και τον τερματισμό του αραβικού μποϊκοτάζ που επιβλήθηκε μετά τις ειρηνευτικές συμφωνίες του Καμπ Ντέιβιντ. Εξίσου σημαντική ήταν η επιτυχία του Μουμπάρακ να καταφέρει να προβάλει την Αίγυπτο ως κύριο διαμεσολαβητή εξ ονόματος των Παλαιστινίων, διατηρώντας ταυτόχρονα μια κατάσταση ειρήνης με το Ισραήλ (Elhadidi 2018). Γενικά, μπορεί κανείς να περιγράψει την άσκηση πολιτικής αυτή την περίοδο ως σταθερή και ισορροπημένη, με χαμηλότερο επίπεδο φιλοδοξίας και λιγότερο μεγαλεπήβολες στοχεύσεις, αλλά με σαφώς υψηλή αποτελεσματικότητα και πραγματιστική προσέγγιση όλων των θεμάτων. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια της προεδρίας του η αντιπολίτευση αυξήθηκε σημαντικά, ιδιαίτερα

μετά τις κοινοβουλευτικές εκλογές του 2010 και λόγω της πτώσης του επιπέδου διαβίωσης της πλειοψηφίας των Αιγυπτίων. Επιπλέον αρκετοί Αιγύπτιοι φαίνεται ότι θα επιθυμούσαν την επάνοδο της εποχής της κυριαρχίας του Νάσερ, όταν το Κάιρο ήταν το κέντρο του αραβικού κόσμου και διαδραμάτιζε ηγετικό ρόλο στην περιοχή.

Η εξέγερση της 25ης Ιανουαρίου 2011 εξαπέλυσε ένα κύμα αισιοδοξίας στον λαό της Αιγύπτου και τον αραβικό κόσμο. Πολλοί στην Αίγυπτο πίστεψαν ότι το Κάιρο θα γίνει το νέο μοντέλο δημοκρατίας στην περιοχή, μία αντίληψη που ενθαρρύνθηκε τόσο από την ΕΕ όσο και από τις ΗΠΑ, οι οποίες επιδίωξαν να στηρίξουν δημοκρατικά καθεστάτα δυτικού τύπου στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική. Ωστόσο, η εκλογή του προέδρου Μόρσι και της κυβέρνησης της ισλαμιστικής οργάνωσης Μουσουλμανικής Αδελφότητας τον Ιούνιο του 2012 δεν έφερε την επιθυμητή σταθερότητα για τη χώρα. Αντ' αυτού, μια νέα περίοδο αναταραχής για την Αίγυπτο ξεκίνησε. Οι προκλήσεις που αντιμετώπιζε η Αίγυπτος, είτε εγχώριες είτε εξωτερικές, έγιναν πιο οξείες και επιτακτικές, καθώς το νέο καθεστώς γρήγορα φάνηκε ότι δεν διέθετε τις απαραίτητες ικανότητες. Όσον αφορά ζητήματα όπως η κρίση του Νείλου με την Αιθιοπία, θεωρήθηκε ότι ο Μόρσι σχεδίαζε με τους συμβούλους του την προσφυγή στη στρατιωτική δύναμη για να αντιμετωπίσει την απειλή που προκάλεσε το φράγμα της Αναγέννησης (Maher 2013), κάτι που έφερε στο ναδίρ τις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών. Γρήγορα η κυβέρνηση των ΗΠΑ, που υποστήριξε την επανάσταση με την πεποίθηση ότι ένα μετριοπαθές ισλαμικό καθεστώς στην Αίγυπτο, του τύπου της Τουρκίας υπό τον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, θα εξυπηρετούσε καλύτερα αμερικανικά συμφέροντα στην περιοχή, απέσυρε ουσιαστικά την υποστήριξή της στη νέα κυβέρνηση.

Σήμερα, στην αιγυπτιακή εξωτερική πολιτική δεν εντοπίζονται οι αξίες και η ιδεολογία που επηρέασαν την προσέγγιση της Αιγύπτου τη δεκαετία του 1960, με την ανάπτυξη ισχυρών δεσμών με την ΕΣΣΔ. Η θέση αυτή ουσιαστικά αντιστράφηκε από τον πρόεδρο Αλ-Σαντάτ, ο οποίος έφερε το Κάιρο στη σφαίρα επιρροής των ΗΠΑ, όπου και παρέμεινε καθ' όλη την διακυβέρνηση του προέδρου Μουμπάρακ. Παρά το νέο ενδιαφέρον που η Ρωσία έχει αναπτύξει στην Αίγυπτο, με τη σύναψη στρατιωτικών συμφωνιών ύψους δισεκατομμυρίων δολαρίων και την πρόθεση κατασκευής πυρηνικού εργοστασίου, η Αίγυπτος εξακολουθεί να εξαρτάται, ειδικά στρατιωτικά, από τη βοήθεια των ΗΠΑ. Για το λόγο αυτό, είναι δύσκολο να υποστηριχθεί ότι ο πρόεδρος Σίσι πρόκειται να ακολουθήσει μια δραστική επανατοποθέτηση της Αιγύπτου. Η σχέση που έχει

αναπτύξει με το Κρεμλίνο φαίνεται να εξυπηρετεί προσωρινές μόνο ανάγκες, κυρίως σε εξοπλιστικά και ενεργειακά θέματα. Η κατανόηση από τους διεθνείς παράγοντες της σημασίας του αιγυπτιακού συστήματος ασφαλείας, κυρίως μετά από την επιτυχία της διαπραγμάτευσης στη Λωρίδα της Γάζας, έφερε και την συνειδητοποίηση του πόσο είναι απαραίτητη μια σταθερή Αίγυπτος, ικανή να διατηρήσει την περιφερειακή ισορροπία. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτός ο σκοπός φαίνεται ότι επιστρέφουν οι παλιές εποχές, όταν οι διεθνείς δυνάμεις δεν έδειχναν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις δημοκρατικές επιδόσεις της Αιγύπτου, προκειμένου να διασφαλίσουν την περιφερειακή σταθερότητα.

Η χώρα πέρασε με γρήγορα βήματα από την εποχή της ιδεολογικής προσήλωσης στην παν-αραβική ολοκλήρωση του προέδρου Νάσερ, και την καθολική εναντίωση στην ύπαρξη του κράτους του Ισραήλ, στην υπογραφή της συνθήκης ειρήνης το 1979, σε συνέχεια των συμφωνιών στο Camp David. Η εξαιρετικού εύρους και ταχύτητας μεταστροφή της εξωτερικής πολιτικής της χώρας δεν μπορεί να χρεωθεί μόνο στον τότε πρόεδρο Anwar Sadat, αλλά και στην ωριμότητα των πολιτών της χώρας, η οποία είχε μόλις τις δύο τελευταίες δεκαετίες εμπλακεί σε πλήρους έκτασης πολέμους, εναντίον του Ισραήλ αλλά και αλλού.⁴⁸

ΟΙ ΕΠΙΛΟΓΕΣ

Η πολιτική της Αιγύπτου στην κρίση της Λιβύης δείχνει σαφώς τη ρεαλιστική της προσέγγιση σε μία κατάσταση για την οποία δεν διαφαίνεται επίλυση στο άμεσο μέλλον. Παρότι η Αίγυπτος πρέπει να θεωρείται ειλικρινής όταν δηλώνει την υποστήριξή της για μία σταθερή Λιβύη, δείχνει επίσης, με την υποστήριξή της προς τον στρατηγό Χάφταρ, ότι η σταθερότητα μπορεί να επιτευχθεί είτε μέσω εξεύρεσης συμβιβαστικών λύσεων είτε με την επικράτηση του ισχυρότερου δρώντα. Για όσο η διεθνής κοινότητα, και ειδικά οι μεγάλες δυνάμεις, δεν παίρνουν μια σαφή και ενεργητική στάση απέναντι στο ζήτημα, η Αίγυπτος θα συνεχίσει να ανταγωνίζεται ευθέως τις άλλες περιφερειακές δυνάμεις οι οποίες δρουν στο έδαφος της Λιβύης, όπως το Κατάρ και η Τουρκία. Η αποτελμάτωση της επίθεσης κατά της Τρίπολης φέρνει στο προσκήνιο την πιθανή επιλογή διχοτόμησης της χώρας, προκειμένου να επανέλθει η ηρεμία και η παύση των συγκρούσεων. Εξάλλου, οι ΗΠΑ δείχνουν σαφέστατα μεγαλύτερο από πριν ενδιαφέρον στην εδραίωση της ασφάλειας

⁴⁸ Όπως η μεγάλη εμπλοκή στην Υεμένη, που κορυφώθηκε το 1965 με την αποστολή περίπου 60.000 στρατιωτών. (Paul 2013)

στη χώρα, με την αντιμετώπιση των ακραίων ομάδων που δρουν ανενόχλητα στη δυτική Λιβύη⁴⁹.

Η Αίγυπτος έχει αναγνωρίσει την αποτελμάτωση της λιβυκής κρίσης και την απροθυμία άμεσου εμπλοκής τρίτων χωρών, πέραν αυτών που έχουν άμεσα συμφέροντα. Η μονομερής, τοις πράγμασι, υποστήριξη προς τον Χάφταρ δείχνει ότι έχει αποφασίσει να τοποθετήσει το βάρος της στην προσπάθεια για την εδραίωση της εξουσίας του σε όλη τη χώρα, σενάριο το οποίο θεωρεί ιδανικό. Εξάλλου, το μοτίβο με το οποίο ο Χάφταρ έχει κινηθεί μέχρι τώρα στη Λιβύη έχει εξαιρετικά πολλές ομοιότητες με τον τρόπο διακυβέρνησης του Αλ Σίσι. Η πλήρης επικράτηση του Χάφταρ θα μπορούσε όμως να παρομοιαστεί με την μακρόχρονη δικτατορία του Καντάφι, η οποία προήγαγε τη σταθερότητα εις βάρος της δημοκρατίας και της ατομικής ελευθερίας, οπότε θεωρείται δύσκολο να γίνει αποδεκτή από τη διεθνή κοινότητα, έστω και αν αυτή φαίνεται προσωρινά απαθής. Εξάλλου, η ουσιαστική αποτυχία της επίθεσης στην Τρίπολη, και οι αντιδράσεις που αυτή επέφερε, ειδικά από την Τουρκία, δείχνουν ότι η προσπάθεια καθολικής επικράτησης δεν θα είναι εύκολη.

Η Αίγυπτος αναμένεται να συνεχίσει την υποστήριξη προς τον Χάφταρ, προσπαθώντας να κεφαλοποιήσει τα ωφελήματά της από αυτή τη στάση, ενώ θα προσπαθήσει να επανέλθει στη θέση του αξιόπιστου διαμεσολαβητή, όπου έχει χάσει την ιδιότητα της αμεροληψίας. Η άμεσος σύγκρουση, μέσω της παροχής στρατιωτικής δύναμης στον LNA, καίτοι δεν μπορεί να αποκλειστεί σε κάποιο επόμενο στάδιο, δείχνει ως μη συνετή, και άρα πιθανή, επιλογή για τον ορθολογικό τρόπο δράσης που έχει ως τώρα ακολουθήσει ο πρόεδρος Αλ Σίσι.

Όσον αφορά στην έτερη σημαντική πρόκληση που αντιμετωπίζει η Αίγυπτος, την αμφισβήτηση της ηγεμονίας της στα ύδατα του Νείλου από την Αιθιοπία, αυτή αντιμετωπίζεται με ψύχραιμη και ορθολογική αποτίμηση, αναγνωρίζοντας τα δυνατά και αδύνατα σημεία της μεταξύ τους σχέσης και ενσωματώνοντας τα συμφέροντα των άλλων κρατών της λεκάνης του Νείλου στην ανάλυση. Αφήνοντας πίσω την εποχή της προβολής σκληρής ισχύος, έναντι αδύναμων κρατών που είχαν μόλις αποκτήσει την ανεξαρτησία τους, η Αίγυπτος ακολουθεί μια πολιτική ρεαλιστική η οποία αναγνωρίζει τη μεταβολή

⁴⁹ Όπως ειπώθηκε στην τηλεφωνική επικοινωνία του Αμερικανού Υπουργού Εξωτερικών, Μάικ Πομπέο, με τον Αιγύπτιο ομόλογό του, Σάμεχ Σούκρι την 19 Αυγ 2019. (Reuters 2019)

συσχετισμού ισχύος και είναι πρόθυμη να μετατοπίσει το βάρος των επιδιώξεών της ανάλογα. Παρότι δεν είναι έτοιμη να απεμπολήσει το σκήπτρο του ηγεμόνα στην περιοχή, ακολουθεί πλέον μια πολιτική που δέχεται τη συνεργασία και προβάλλει τα πλεονεκτήματα που αυτή μπορεί να φέρει. Ως σαφές παράδειγμα της θεωρίας της αλληλεξάρτησης, η Αίγυπτος σκοπεύει να επιτύχει το μέγιστο δυνατό μέσα από μια ανταγωνιστική σχέση με την Αιθιοπία, η οποία σχέση θα πρέπει όμως να λειτουργήσει με σταθερότητα για τις επόμενες δεκαετίες.

Η συνειδητοποίηση της ανερχόμενης φιλοδοξίας της Αιθιοπίας, στο να αναλάβει το ρόλο του περιφερειακού ηγεμόνα, οδηγεί την Αίγυπτο σε μια πολιτική που βασίζεται στην προσέγγιση και προσπάθεια για έλεγχο των επιδιώξεων της πρώτης, αφού η απευθείας σύγκρουση κρίνεται άκρως αντιπαραγωγική με τα σημερινά δεδομένα. Αυτό δεν αποκλείει κάποιες, συγκαλυμμένες ή μη, αναφορές σε πιθανή χρήση βίας, όπως έγινε στο πρόσφατο στάδιο διαπραγματεύσεων για την πλήρωση της δεξαμενής του GERD (Magdy 2019). Αν και αυτές οι αναφορές μπορούν να αποδοθούν σε προσπάθεια κατευνασμού των πολιτών της Αιγύπτου, που δεν είναι απαραίτητα έτοιμοι να δεχθούν την παράδοση του ελέγχου των υδάτων του Γαλάζιου Νείλου σε άλλη χώρα, εμπεριέχουν και την υπενθύμιση ότι η Αίγυπτος παραμένει η ισχυρότερη χώρα στην περιοχή, με συμφέροντα που εκτείνονται αρκετά μακρύτερα από τα σύνορά της. Η χρήση κυρίως ήπιας ισχύος από τον πρόεδρο Σίσι στις εξωτερικές σχέσεις της χώρας δεν αποδυναμώνει το γεγονός ότι η Αίγυπτος έχει επιδοθεί σε σημαντική ενίσχυση των ενόπλων της δυνάμεων, φροντίζοντας να διαθέτει όλους τους απαραίτητους πυλώνες ισχύος για την υπεράσπιση και επαύξηση του ρόλου της στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΠΗΓΕΣ

- Abdal, I. H. "The 1959 Nile Waters Agreement in Sudanese-Egyptian relations." *Middle Eastern Studies*, 1971: 329-341.
- AFP. *France24*. Δεκέμβριος 7, 2018. <https://www.france24.com/en/20181207-egypts-fertile-nile-delta-threatened-climate-change> (accessed Σεπτέμβριος 19, 2019).
- Al-Youm, Al-Masry. *Egypt Independent*. Ιούλιος 12, 2012. <https://www.egyptindependent.com/coptic-church-offers-help-morsy-negotiate-water-crisis/> (accessed Νοέμβριος 7, 2019).
- American Chamber of Commerce in Egypt*. n.d. <https://www.amcham.org.eg/information-resources/trade-resources/egypt-us-relations/us-foreign-assistance-to-egypt> (accessed Σεπτέμβριος 12, 2019).
- Aras, Bulent. *Middle East Eye*. Ιούλιος 30, 2019. <https://www.middleeasteye.net/opinion/why-turkey-providing-military-aid-libya> (accessed Σεπτέμβριος 26, 2019).
- Arraf, Jane. *Npr*. Αύγουστος 13, 2017. <https://www.npr.org/sections/parallels/2017/08/13/542645647/in-egypt-a-rising-sea-and-growing-worries-about-climate-changes-effects> (accessed Σεπτέμβριος 12, 2019).
- Barfi, Barak. *Egypt's New Realism - Challenges Under Sisi*. Washington: The Washington Institute for Near East Policy, 2018.
- Barmin, Yury. *Aljazeera*. Ιούλιος 11, 2019. <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/russia-strategy-libya-190710070457901.html> (accessed Σεπτέμβριος 24, 2019).
- Barnell, Owen. *France24*. Δεκέμβριος 17, 2017. <https://www.france24.com/en/20171217-tunisia-seven-years-after-arab-spring-revolution-protests-economic-uncertainty> (accessed Σεπτέμβριος 26, 2019).
- Batisha, Ayman F. *Journal of Earth Science & Climatic Change*. Ιούλιος 23, 2012. <https://www.omicsonline.org/adaptation-of-sea-level-rise-in-nile-delta-due-to-climate-change-2157-7617.1000114.php?aid=7604> (accessed Σεπτέμβριος 17, 2019).
- BBC.com*. 4 11, 2016. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-36013703> (accessed Σεπτέμβριος 17, 2019).
- Berhane, Daniel. *Hornaffairs.com*. 6 8, 2011. <https://hornaffairs.com/2011/06/08/read-the-1902-ethiopia-uk-treaty-share-your-view/> (accessed Σεπτέμβριος 26, 2019).
- Binnie, Jeremy. *Janes.com*. 4 10, 2019. <https://www.janes.com/article/87808/egypt-faces-sanctions-if-it-buys-su-35s-from-russia-us-warns> (accessed Σεπτέμβριος 12, 2019).

- Black, Ian. *The Guardian*. Οκτώβριος 26, 2011. <https://www.theguardian.com/world/2011/oct/26/qatar-troops-libya-rebels-support> (accessed Σεπτέμβριος 24, 2019).
- Butler, Daren. *Reuters*. Ιούλιος 1, 2019. <https://www.reuters.com/article/us-libya-security-turkey/six-turkish-citizens-detained-in-libya-now-released-ministry-idUSKCN1TW26U> (accessed Σεπτέμβριος 26, 2019).
- Carlson, Andrew. *Origins*. Μάρτιος 2013. <https://origins.osu.edu/article/who-owns-nile-egypt-sudan-and-ethiopia-s-history-changing-dam> (accessed Σεπτέμβριος 25, 2019).
- Chengu, Garikai. *Global Research*. Μάρτιος 9, 2018. <https://www.globalresearch.ca/libya-from-africas-richest-state-under-gaddafi-to-failed-state-after-nato-intervention/5408740> (accessed Σεπτέμβριος 19, 2019).
- Chow, Denise. *Livescience*. Μάιος 1, 2014. <https://www.livescience.com/45285-how-egyptians-moved-pyramid-stones.html> (accessed Σεπτέμβριος 26, 2019).
- CIA *World Factbook*. 2019. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (accessed Σεπτέμβριος 14, 2019).
- Cookson-Hills, C. "Irrigation in Egypt." In *Encyclopaedia of the History of Science, Technology, and Medicine in Non-Western Cultures*, by Selin H., 2358-2361. Dordrecht: Springer, 2016.
- Crisisgroup*. Αύγουστος 9, 2018. <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/north-africa/libya/189-after-showdown-libyas-oil-crescent> (accessed Οκτώβριος 19, 2019).
- Dalia Abdelhady, Karin Aggestam, Dan-Erik Andersson, Olof Beckman, Ronny Berndtsson, Karin Broberg Palmgren, Kaveh Madani, Umut Ozkirimli, Kenneth M.Persson, and Petter Pilesjö. "The Nile and the Grand Ethiopian Renaissance Dam: Is There a Meeting Point between Nationalism and Hydrosolidarity?" *Journal of Contemporary Water Research & Education*, Ιούλιος 2015: 73-82.
- Davison, John. *Reuters*. Απρίλιος 2, 2018. <https://www.reuters.com/article/us-egypt-election-result/egypt-sisi-wins-97-percent-in-election-with-no-real-opposition-idUSKCN1H916A> (accessed Σεπτέμβριος 19, 2019).
- Delalande, Arnaud. *Middle East Eye*. Αύγουστος 27, 2019. <https://www.middleeasteye.net/news/how-libyas-skies-became-battleground-uae-turkey-proxy-war> (accessed Σεπτέμβριος 26, 2019).
- Dickinson, Elizabeth. *Foreign Policy*. Οκτώβριος 2, 2015. <https://foreignpolicy.com/2015/10/02/the-gun-smugglers-lament-libya-zawiya-osama-kubbar-qatar-weapons-arms-proxy/> (accessed Σεπτέμβριος 24, 2019).

- Egypttoday*. 11 14, 2018. <https://www.egypttoday.com/Article/3/60437/Chinese-investments-in-Egypt-hit-15B> (accessed Σεπτέμβριος 12, 2019).
- El-Din, Mai Shams. *Madamasr*. Οκτώβριος 22, 2017. <https://madamasr.com/en/2017/10/22/feature/politics/the-western-desert-the-other-front-in-the-egyptian-war-on-terror/> (accessed Σεπτέμβριος 27, 2019).
- Elhadidi, Alaa. *The Cairo Review*. 2018. <https://www.thecaireview.com/essays/egypts-shifting-foreign-policy-priorities/> (accessed Οκτώβριος 18, 2019).
- Elumami, Ahmed. *Reuters*. Σεπτέμβριος 7, 2019. <https://www.reuters.com/article/us-libya-security/three-killed-in-renewed-fighting-in-southern-tripoli-witness-idUSKCN1VS0IW> (accessed Οκτώβριος 19, 2019).
- Emam, Amr. *The Arab Weekly*. 4 14, 2019. <https://thearabweekly.com/despite-sisis-warm-white-house-welcome-egypt-us-ties-facing-hurdles-threat-sanctions> (accessed Σεπτέμβριος 15, 2019).
- Encyclopedia Britannica*. n.d. <https://www.britannica.com/place/Middle-East> (accessed Σεπτέμβριος 14, 2019).
- Erlich, Haggai. *The Cross and the River: Ethiopia, Egypt, and the Nile*. Boulder: Lynne Rienner, 2001.
- Floor El Kamouni-Janssen, Hamzeh Shadeedi, Nancy Ezzeddine. *Local security governance in Libya*. The Hague: The Clingendael Institute, 2018.
- Fluencecorp*. Απρίλιος 4, 2019. <https://www.fluencecorp.com/desalination-for-egypt-nile-delta/> (accessed Σεπτέμβριος 28, 2019).
- France24*. Ιούνιος 11, 2019. <https://www.france24.com/en/20110611-africa-libya-turkey-offers-gaddafi-a-way-out> (accessed Σεπτέμβριος 25, 2019).
- France24*. Σεπτέμβριος 30, 2019. <https://www.france24.com/en/20190930-muslim-brotherhood-sidelined-in-egypt-protests-analysts> (accessed Οκτώβριος 2, 2019).
- France24*. Ιούνιος 10, 2019. <https://www.france24.com/en/20190610-un-hears-calls-enforce-libya-arms-embargo> (accessed Σεπτέμβριος 27, 2019).
- France24*. *France24*. Ιούλιος 10, 2019. <https://www.france24.com/en/20190710-france-missiles-found-pro-haftar-base-libya-un-military-usa-rebels-tripoli> (accessed Σεπτέμβριος 24, 2019).
- Frederic Wehrey, David Bishop, Ala' Alrababa'h. *Carnegie Endowment*. Αύγουστος 27, 2014. <https://carnegieendowment.org/2014/08/27/backdrop-to-intervention-sources-of-egyptian-libyan-border-tension-pub-56475> (accessed Οκτώβριος 3, 2019).

- Gambrell, Jon. *Associated Press*. Ιούνιος 5, 2017. <https://apnews.com/8257ce650e224188a1884e34eabb5e90> (accessed Σεπτέμβριος 26, 2019).
- Gebreluel, Goitom. "Ethiopia's Grand Renaissance Dam: Ending Africa's Oldest Geopolitical Rivalry?" *The Washington Quarterly*, Ιούνιος 25, 2015: 25-37.
- Ghafar, Adel Abdel. *A stable Egypt for a stable region: Socio-economic challenges and prospects*. Belgium: European Parliament's Committee on Foreign Affairs., 2018.
- Gold, Zack. *Center for Naval Analyses*. Ιούλιος 15, 2019. <https://www.cna.org/news/InDepth/article?ID=4> (accessed Σεπτέμβριος 18, 2019).
- Guerin, Orla. *BBC*. Οκτώβριος 27, 2019. <https://www.bbc.com/news/world-africa-49971678> (accessed Οκτώβριος 29, 2019).
- Gupta, Joyeeta. "The Watercourses Convention, Hydro-hegemony and Transboundary Water Issues." *The International Spectator*, 2016: 118-131.
- Hamanaka, Shingo. "The Role of Social Media in the Egyptian Revolution." *State and Society in the Authoritarian Context (1): Ideology, Information, and Media*. New Orleans: Southern Political Science Association, 2018.
- Heinl, Ulf Thorweihe and Manfred. *Groundwater Resources of the Nubian Aquifer System NE-Africa*. Παρίσι, Φεβρουάριος 2002.
- History.com*. 8 21, 2018. https://www.history.com/topics/middle-east/camp-david-accords#section_4 (accessed Σεπτέμβριος 12, 2019).
- Human Rights Watch*. 6 8, 2015. <https://www.hrw.org/news/2015/06/08/egypt-year-abuses-under-al-sisi> (accessed Σεπτέμβριος 5, 2019).
- Hume, Tim. *CNN*. Σεπτέμβριος 3, 2012. <http://edition.cnn.com/2012/09/03/world/meast/libya-berber-amazigh-renaissance/index.html> (accessed Σεπτέμβριος 22, 2019).
- Ibrahim, Abadir M. "The Nile Basin Cooperative Framework Agreement: The Beginning of the End of Egyptian Hydro-Political Hegemony,." *Missouri Environmental Law and Policy Review*, 2011.
- Institute for Health Metrics and Evaluation*. 2019. <http://www.healthdata.org/egypt> (accessed Σεπτέμβριος 16, 2019).
- International Waters Governance*. 2019. <http://www.internationalwatersgovernance.com/nile-river-basin-initiative.html> (accessed Οκτώβριος 10, 2019).

- Internationalrelations.org*. n.d. <https://internationalrelations.org/united-arab-republic/> (accessed Σεπτέμβριος 12, 2019).
- Jarus, Owen. *Livescience*. Ιούλιος 18, 2016. <https://www.livescience.com/55578-egyptian-civilization.html> (accessed Σεπτέμβριος 26, 2019).
- Jawad, Rana. *BBC News*. Μάιος 5, 2005. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4515919.stm> (accessed Σεπτέμβριος 18, 2019).
- John Davison, Ahmed Tolba. *Reuters*. Απρίλιος 2, 2018. <https://www.reuters.com/article/us-egypt-election-result/egypts-sisi-wins-97-percent-in-election-with-no-real-opposition-idUSKCN1H916A?il=0> (accessed Σεπτέμβριος 15, 2019).
- Kang'ethe, Charles M. *Conflicts of Shared Resources: A*. Pennsylvania, Μάρτιος 22, 2012.
- Karuga, James. *Worldatlas.com*. Ιούνιος 3, 2019. <https://www.worldatlas.com/articles/15-biggest-cities-in-africa.html> (accessed Σεπτέμβριος 4, 2019).
- Lacher, Wolfram. "SmallArmsSurvey." *WHO IS FIGHTING WHOM IN TRIPOLI?* Αύγουστος 2019. <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/T-Briefing-Papers/SAS-SANA-BP-Tripoli-2019.pdf> (accessed Σεπτέμβριος 23, 2019).
- Lewis, Aidan. *Reuters*. Οκτώβριος 8, 2019. <https://www.reuters.com/article/us-ethiopia-dam/ethiopia-says-egypt-trying-to-maintain-colonial-era-grip-over-nile-idUSKBN1WN1OG> (accessed Οκτώβριος 12, 2019).
- Magdy, Samy. *Timesofisrael*. Οκτώβριος 22, 2019. <https://www.timesofisrael.com/egyptian-media-urges-military-action-against-ethiopia-as-nile-talks-break-down/> (accessed Οκτώβριος 30, 2019).
- Maggie Fick, Shadi Bushra. *Reuters*. Ιούλιος 9, 2014. <https://www.reuters.com/article/us-egypt-water-analysis/more-people-less-water-mean-rising-food-imports-for-egypt-idUSKBN0F818120140709> (accessed Οκτώβριος 12, 2019).
- Maher, Ahmed. *BBC*. Ιούνιος 4, 2013. <https://www.bbc.com/news/world-africa-22771563> (accessed Οκτώβριος 10, 2019).
- Majorino, Silvio. *Mediterranean Affairs*. Ιανουάριος 21, 2019. <http://mediterraneanaffairs.com/libya-who-is-general-khalifa-haftar/> (accessed Σεπτέμβριος 23, 2019).
- Mark, Joshua J. *Ancient History Encyclopedia*. Ιανουάριος 29, 2016. <https://www.ancient.eu/Menes/> (accessed Σεπτέμβριος 26, 2019).

- Masri, Lena. *Reuters*. Φεβρουάριος 20, 2019. <https://www.reuters.com/article/us-egypt-population/two-is-enough-egypt-tells-poor-families-as-population-booms-idUSKCN1Q91RJ> (accessed Σεπτέμβριος 15, 2019).
- Michaelson, Ruth. Μάρτιος 8, 2017. <https://www.theguardian.com/world/2017/mar/08/egypt-protests-we-want-bread-subsidy-cut> (accessed Σεπτέμβριος 18, 2019).
- Mikaïl, Barah. *Middle East Eye*. Ιούλιος 11, 2019. <https://www.middleeasteye.net/opinion/gaddafi-haftar-france-plays-both-sides-libya> (accessed Σεπτέμβριος 23, 2019).
- Miller, Elissa. *Atlantic Council*. Ιανουάριος 25, 2017. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/why-libya-s-stability-matters-to-the-region/> (accessed Σεπτέμβριος 27, 2019).
- Missaglia, Nicola. *ISPIonline*. Φεβρουάριος 2, 2017. <https://www.ispionline.it/it/publicazione/chaos-libya-background-17108> (accessed Οκτώβριος 16, 2019).
- Mueller, Chelsi. *E- International Relations*. Οκτώβριος 31, 2011. <https://www.e-ir.info/2011/10/31/egypt%E2%80%99s-recent-achievements-in-conflict-mediation/> (accessed Σεπτέμβριος 14, 2019).
- Murray, Rebecca. *ISPIonline*. Σεπτέμβριος 9, 2019. <https://www.ispionline.it/en/publicazione/libya-haftars-divide-and-rule-plans-edge-sahel-23866> (accessed Σεπτέμβριος 25, 2019).
- Musina, Daniela. *Mediterranean Affairs*. Οκτώβριος 4, 2016. <http://mediterraneanaffairs.com/egyptian-security-libya-slow-transition/> (accessed Σεπτέμβριος 22, 2019).
- Nag, Oishimaya Sen. *WorldAtlas*. Ιούλιος 17, 2019. <https://www.worldatlas.com/articles/which-are-the-longest-rivers-in-the-world.html> (accessed Σεπτέμβριος 24, 2019).
- Neef, Hala Nasr & Andreas. "Ethiopia's Challenge to Egyptian Hegemony in the Nile River Basin: The Case of the Grand Ethiopian Renaissance Dam." *Geopolitics*, 2016: 969-989.
- Neriah, Jacques. *France24*. Μάιος 2, 2019. <http://jcpa.org/frances-military-presence-in-libya-un-secret-de-polichinelle-as-the-french-say/> (accessed Σεπτέμβριος 24, 2019).
- NEWS24.com*. 10 24, 2011. <https://www.news24.com/Africa/News/New-era-of-promise-in-Libya-says-Obama-20111024> (accessed Σεπτέμβριος 17, 2019).
- Paul, Christopher. "Yemen, 1962–1970: Case Outcome: COIN Loss." In *Paths to Victory*, by Colin P. Clarke, Beth Grill, Molly Dunigan Christopher Paul, 250-264. RAND Corporation, 2013.

- Piesse, Mervyn. Ιούνιος 13, 2019. <http://www.futuredirections.org.au/publication/the-grand-ethiopian-renaissance-dam-power-for-ethiopia-disaster-for-egypt/> (accessed Σεπτέμβριος 27, 2019).
- Polat, Ferhat. *TRT World*. Αύγουστος 30, 2019. <https://www.trtworld.com/opinion/the-trajectory-of-turkey-libya-relations-29413> (accessed Σεπτέμβριος 29, 2019).
- Pusztai, Karim Mezran and Wolfgang. *Atlantic Council*. Ιανουάριος 10, 2019. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/exploiting-the-achievements-of-the-libyan-political-agreement/> (accessed Σεπτέμβριος 23, 2019).
- Reuters*. Αύγουστος 19, 2019. <https://www.reuters.com/article/us-usa-egypt-pompeo/pompeo-in-call-with-egypts-shoukry-urges-political-solution-in-libya-idUSKCN1V91RB> (accessed Οκτώβριος 15, 2019).
- Risi, Lauren. *Wilsonquarterly*. 2019. <https://www.wilsonquarterly.com/quarterly/water-in-a-world-of-conflict/beyond-water-wars/> (accessed Οκτώβριος 12, 019).
- Rosen, Armin. *Theatlantic*. Ιούλιος 20, 2012. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2012/07/the-zenawi-paradox-an-ethiopian-leaders-good-and-terrible-legacy/260099/> (accessed Οκτώβριος 12, 2019).
- RT.com*. 3 18, 2019. <https://www.rt.com/business/454106-russia-egypt-su-35-deal/> (accessed Σεπτέμβριος 12, 2019).
- Saba, Yousef. *Reuters*. Οκτώβριος 10, 2019. <https://www.reuters.com/article/egypt-economy-worldbank/world-bank-sees-egypt-economy-growing-58-in-2019-20-idUSL3N26U3HC> (accessed Οκτώβριος 10, 2019).
- Saif, Ibrahim, and Ahmed Ghoneim. "Carnegie Middle East Center." *Carnegie MEC*. Ιούνιος 2013. https://carnegieendowment.org/files/egypt_private_sector1.pdf (accessed Σεπτέμβριος 12, 2019).
- Salman, Salman M.A. "The Nile Basin Cooperative Framework Agreement: a peacefully unfolding African spring?" *Water International*, 2013: 17-29.
- Schwartzstein, Peter. *Newsweek*. Μάρτιος 20, 2017. <https://www.newsweek.com/2017/03/31/egypt-population-birth-rate-food-water-shortage-isis-terrorism-sissi-570953.html> (accessed Σεπτέμβριος 5, 2019).
- Shaban, Omar. *Middle East Institute*. Μάρτιος 16, 2016. <https://www.mei.edu/publications/egypt-and-hamas-cooperation-works> (accessed Σεπτέμβριος 5, 2019).
- Sleet, Phoebe. *Futuredirections*. Μάιος 29, 2019. <http://www.futuredirections.org.au/publication/as-water-levels-drop-in-ethiopian-rivers-electricity-generation-is-put-at-risk/> (accessed Οκτώβριος 12, 2019).

- Springborg, Robert. "Egypt's Economic Transition: Challenges and Prospects." *International Development Policy | Revue internationale de politique de développement [Online]*, Φεβρουάριος 12, 2017.
- State Information Service. Νοέμβριος 14, 2018. <http://www.sis.gov.eg/Story/136214/Sisi-Libyan-society-formations-have-to-be-represented-in-institutions?lang=en-us> (accessed Σεπτέμβριος 17, 2019).
- State Information Service*. 2019. <http://www.sis.gov.eg/section/7302/9396?lang=en-us> (accessed Σεπτέμβριος 15, 2019).
- State Information Service*. 2019. <http://www.sis.gov.eg/section/7302/9396?lang=en-us> (accessed Σεπτέμβριος 22, 2019).
- Tawil, Noha El. *Egypt Today*. Απρίλιος 27, 2019. <https://www.egypttoday.com/Article/2/68862/Why-Egypt-is-significant-to-Belt-and-Road-Initiative> (accessed Σεπτέμβριος 14, 2019).
- Taylor, Andrea. *Atlantic Council*. Φεβρουάριος 28, 2018. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/algeria-s-libya-problem/> (accessed Σεπτέμβριος 5, 2019).
- . *Atlantic Council*. Φεβρουάριος 28, 2018. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/algeria-s-libya-problem/> (accessed Σεπτέμβριος 27, 2019).
- Tregeur, Pascal. *Wordhistories*. 2019. <https://wordhistories.net/2018/02/12/rival-origin/> (accessed Σεπτέμβριος 27, 2019).
- U.S. Department of State*. Σεπτέμβριος 29, 2015. <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2015/09/247433.htm> (accessed Σεπτέμβριος 18, 2019).
- UN Development Program*. n.d. <http://www.eg.undp.org/content/egypt/en/home/countryinfo.html> (accessed Σεπτέμβριος 15, 2019).
- UN. *UN*. 2019. <https://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml> (accessed Νοέμβριος 6, 2019).
- Unicef. *Unicef*. 2019. <https://data.unicef.org/country/egy/> (accessed Σεπτέμβριος 16, 2019).
- "UNSMIL." *Libyan Political Agreement*. 2019. <https://unsmil.unmissions.org/sites/default/files/Libyan%20Political%20Agreement%20-%20ENG%20.pdf> (accessed Σεπτέμβριος 23, 2019).
- Veilleux, Jennifer C. "The Human Security Dimensions of Dam Development: The Grand Ethiopian Renaissance Dam." *GLOBAL DIALOGUE*, 2013.

- Water Technology*. 2019. <https://www.water-technology.net/projects/aswan-high-dam-nile-sudan-egypt/> (accessed Σεπτέμβριος 17, 2019).
- Wehrey, Frederic. *The Atlantic*. Φεβρουάριος 10, 2018. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/02/isis-libya-hiftar-al-qaeda-syria/552419/> (accessed Σεπτέμβριος 18, 2019).
- Westenberger, Kay. *E-International Relations*. Απρίλιος 8, 2019. <https://www.e-ir.info/2019/04/08/egypts-security-paradox-in-libya/> (accessed Σεπτέμβριος 3, 2019).
- Willis, Michael. "The Islamist Movements of North Africa." In *Security Challenge in the Mediterranean Region*, by George Joffe, Tim Niblock Roberto Aliboni, 9. Abingdon: FRANK CASS & Co, 1996.
- World Nuclear Association*. Απρίλιος 2019. <https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-a-f/egypt.aspx> (accessed Σεπτέμβριος 26, 2019).
- Worldpopulationreview*. Οκτώβριος 6, 2019. <http://worldpopulationreview.com/countries/ethiopia-population/> (accessed Οκτώβριος 8, 2019).
- Wossenu Abtew, Shimelis Behailu Dessu. *The Grand Ethiopian Renaissance Dam on the Blue Nile*. Cham, Switzerland: Springer International Publishing AG., 2019.
- Yohannes Yihdego, Alamgir Khalil & Hilmi S. Salem. "Nile River's Basin Dispute: Perspectives of the Grand Ethiopian Renaissance Dam (GERD)." *Global Journal of HUMAN-SOCIAL SCIENCE: B Geography, Geo-Sciences, Environmental Science & Disaster Management*, 2017.
- Youssef, Adham. *The Guardian*. Σεπτέμβριος 8, 2018. <https://www.theguardian.com/world/2018/sep/08/egypt-sentences-75-to-death-in-rabaa-massacre-mass-trial> (accessed Σεπτέμβριος 18, 2019).
- Humanitarianresponse*. Μάρτιος 25, 2015. <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ethiopia/article/president-el-sisi-addresses-ethiopian-parliament-walta-information> (accessed Οκτώβριος 12, 2019).
- Ιωάννου, Άγγελος. "Η προστασία και η χρήση των διεθνών υδατικών πόρων στην Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο των χρήσεων των διεθνών υδατορευμάτων πλην εκείνων που αφορούν τη ναυσιπλοΐα (1997)." Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ, 2014.
- Πρίφτη, Κατερίνα. *Huffingtonpost.gr*. Αύγουστος 6, 2015. https://www.huffingtonpost.gr/entry/diethnes-diwyrga-soyez-istoria_gr_7946642 (accessed Σεπτέμβριος 5, 2019).
- Telegraph*. Μάρτιος 23, 2015. <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/ethiopia/11490180/Egypt->

Ethiopia-and-Sudan-sign-historic-deal-for-Nile-dam-construction.html (accessed Οκτώβριος 18, 2019).

Το Βήμα. Ιούλιος 31, 2017. <https://www.tovima.gr/2017/07/31/world/i-aigyptos-kseperase-ta-100-ekatommyria-katoikoys> (accessed Σεπτέμβριος 15, 2019).